

รายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นฉบับสมบูรณ์

โครงการการเรียนรู้และการสร้างการเคลื่อนไหวเพื่อแก้ปัญหาน้ำท่วมขังอัน
เนื่องมาจากโครงการพัฒนาของรัฐ ตำบลบ้านนา อำเภोजะนะ จังหวัดสงขลา

คณะผู้วิจัย

1. นายสมทัศน์ ระสิตานนท์
2. นายเสวต คงแสง
3. นายจรัญ สุทธิแปง
4. นายจรัญ ชีวทรศน์
5. นางสาวนุรไอนุนเจ๊ะเตะ

สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

บทคัดย่อ

ตำบลบ้านนา อำเภोजะนะ จังหวัดสงขลา มีลักษณะภูมิประเทศเป็นที่ราบลุ่มและพื้นที่เนินบางส่วน มีลำคลองน้ำไหลผ่านตลอดทั้งปี ประชาชนอาศัยอยู่ตามพื้นที่ราบลุ่มและที่ราบเชิงเขา และมีการทำอาชีพการเกษตร ทำสวนยางพารา เลี้ยงสัตว์ เพาะปลูก และอาชีพพาณิชย์กรรม สภาพน้ำท่วมในอดีต พื้นที่แห่งนี้เป็นที่รับน้ำ และสามารถระบายน้ำลงสู่ทะเลได้อย่างรวดเร็ว ไม่ได้สร้างความเสียหายให้กับพื้นที่อย่างเช่นปัจจุบัน ที่คนในพื้นที่ยังประสบปัญหาเรื่องน้ำท่วมขังตลอดทั้งปี และช่วงฤดูน้ำท่วมจะเกิดการระบายน้ำได้ช้าและส่งผลกระทบต่อให้เกิดความเสียหายแก่ประชาชนในพื้นที่มาอย่างยาวนาน ตั้งแต่พื้นที่เริ่มมีการพัฒนาเส้นทางคมนาคมสายหลักที่สำคัญระหว่างอำเภอหาดใหญ่กับสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งเดิมเป็นถนน 2 เลน และมีสะพานเพื่อเป็นช่องทางระบายน้ำในพื้นที่หลายจุด แต่เมื่อมีการยกระดับทางหลวงแผ่นดินและมีการยกเลิกสะพานไปเปลี่ยนเป็นใส่ท่อ ทำให้ขาดประสิทธิภาพในการระบายน้ำในช่วงน้ำท่วม ต่อมามีการพัฒนาคลองส่งน้ำชลประทานเพื่อส่งเสริมการทำนาให้คนในพื้นที่ แต่การก่อสร้างไม่สามารถก่อสร้างไปถึงปลายทางที่วางไว้ได้ จึงสร้างไว้เพียงในทุ่งนาของบ้านทุ่งใหญ่ ส่งผลให้เกิดน้ำไหลจากคลองส่งน้ำลงทุ่งนาตลอดเวลาจนพื้นที่บริเวณบ้านทุ่งใหญ่หมู่ 5 น้ำขังมาอย่างยาวนาน ส่งผลกระทบต่ออาชีพและวิถีชีวิตของคนในพื้นที่มาอย่างต่อเนื่อง ดังนั้นในโครงการนี้จึงมีโจทย์ที่จะศึกษาว่า “เพราะเหตุใดแต่เดิมจึงไม่มีน้ำท่วมขัง เกิดการเปลี่ยนแปลงอะไรก่อให้เกิดน้ำท่วมขังและเพราะเหตุใดสถานการณ์น้ำท่วมขังจึงคงอยู่มาเป็นระยะเวลานาน โดยไม่มีการแก้ไขและประชาชนในเขตพื้นที่น้ำท่วมขังมีความเดือดร้อนอย่างไร จะสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันอย่างไรที่จะทำให้ประชาชนผู้เดือดร้อน ภาคประชาสังคม ราชการและนักการเมืองผู้เกี่ยวข้อง ได้รับรู้ปัญหาร่วมกันเห็นทางออกร่วมกันและร่วมกันผลักดันให้เกิดการแก้ไขปัญหา แนวทางการแก้ไขปัญหาน้ำท่วมขังดังกล่าวควรเป็นอย่างไร จะดำเนินการให้ประสบผลสำเร็จได้อย่างไร โดยใช้กระบวนการศึกษาดังแต่เริ่มประชุมทีมวิจัยซึ่งเป็นตัวแทนของชาวบ้านในหมู่ที่ 5 หมู่ที่ 8 เก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ข้อมูลเรื่องน้ำท่วมในอดีต และปัจจุบัน การสำรวจพื้นที่ จัดเวทีคืนข้อมูลให้กับชุมชน สัมภาษณ์หน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้แก่เทศบาลตำบลบ้านนา และสำนักงานทางหลวงแผ่นดิน วิเคราะห์และสรุปข้อมูล โดยสามารถตอบโจทย์วิจัยได้ดังนี้

1. แต่เดิมสภาพน้ำท่วมขังจะไม่เกิดขึ้นและไม่ส่งผลกระทบต่อให้เกิดความเสียหายแก่ประชาชนในพื้นที่เนื่องจาก ในอดีตเมื่อน้ำมากแค่ไหนก็สามารถระบายลงสู่ทะเลได้ทันเพราะไม่มีถนนสูงกีดขวางการไหลของน้ำ เพราะมีสะพานถึง 5 จุด จุดละ 30 เมตร และไม่มีสิ่งกีดขวางทางน้ำที่เป็นการถมที่ของเอกชน สภาพการสร้างบ้านเรือนของคนในอดีตเป็นบ้านเรือนแบบยกพื้น น้ำไหลผ่านได้สะดวก การเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นจากการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานของรัฐดังนี้

เมื่อพ.ศ.2515 เกิดถนนทางหลวงสายเอเชียหาดใหญ่-ปัตตานี โดยมี 2 ช่องจราจร มีการใส่ท่อกลมและท่อเหลี่ยม เพื่อเป็นช่องระบายน้ำ เดิมถนนมีความสูงระดับเดียวกับพื้นนา และมีสะพาน 5 จุด ยาวจุดละ 30 เมตร

และได้ถูกยกเลิกในเวลาต่อมา พ.ศ.2542 กรมทางหลวงได้มีการขยายถนนเป็น 4 ช่องจราจร ยกกระดานความสูงขึ้นประมาณ 2 เมตร ต่อมาเมื่อมีการออกเอกสารสิทธิแก่ชาวบ้าน มีการออกโฉนดทับพื้นที่สาธารณะ โดยเฉพาะทับพื้นที่ทางน้ำสาธารณะที่ไหลผ่านหมู่บ้าน ช่วยในการระบายน้ำช่วงน้ำหลากได้ จึงการเกิดถมที่ของเจ้าของพื้นที่รุกล้ำเข้ามาในพื้นที่คลองข้างมากขึ้น ทำให้คลองมีขนาดแคบลง ดินเงินมากขึ้นและไม่สามารถรองรับปริมาณน้ำในปริมาณเท่าเดิมได้ ประกอบการส่งเสริมคลองส่งน้ำเพื่อการทำนาแก่ชาวบ้านของสำนักงานชลประทาน แต่สร้างไม่เสร็จน้ำจึงได้ถูกปล่อยทิ้งไว้บริเวณบ้านทุ่งใหญ่หมู่ที่ 5 จึงก่อให้เกิดน้ำท่วมนาของชาวบ้านมาตลอด

ต่อมาปี 2526 เริ่มมีโรงงานอุตสาหกรรมขึ้นในพื้นที่บ้านทุ่งใหญ่หมู่ 5 มีการถมปรับพื้นที่ของโรงงาน ส่งผลต่อทิศทางการไหลของน้ำเปลี่ยนไป ไหลช้าลงไม่สะดวก ต่อมา พ.ศ.2531-2539ทางหลวงชนบทสร้างถนนสายบ้านนา-ท่าแมงลัก โดยยกกระดานสูง 2 เมตร และเปิดช่องระบายน้ำเป็นสะพาน 1 จุด ก็เป็นการกีดขวางทางน้ำ ยังทำให้การระบายน้ำช้าลง

ผลกระทบที่เกิดขึ้น ส่งผลให้วิถีชีวิตที่พึ่งตนเองและมีความมั่นคงด้านอาหารของของชาวบ้านล่มสลาย เนื่องจากทรัพยากรที่รองรับอาชีพของชาวบ้านถูกทำลายไปทางอ้อม โดยเฉพาะพื้นที่นาของชาวบ้านซึ่งมีเดิมประมาณ 3,000 ไร่ ปัจจุบันเหลือพื้นที่นาประมาณ 1,000 ไร่ แต่ไม่สามารถทำได้ทั้งหมด จนปัจจุบันพื้นที่นาส่วนหนึ่งกลายเป็นนาร้าง เมื่อคิดเป็นมูลค่าการบริโภคข้าวสารที่ครัวเรือนต้องซื้อในแต่ละปีของคนตำบลบ้านนาประมาณ 1,478,250 บาท/ปี หากคิดเป็นครอบครัวคือ 9,125 บาทต่อครัวเรือน และยังมีค่าใช้จ่ายที่ไม่คุ้มค่ากับการปรับเปลี่ยนการผลิตจากนาเป็นสวนยางพารา เนื่องจาก ส่วนหนึ่งจากนาร้างกลายเป็นสวนยางพารา ส่วนหนึ่งกลายเป็นสวนปาล์ม ปัญหาเหล่านี้ที่ไม่ได้รับการแก้ไขเนื่องจากแต่ละหน่วยงานอ้างว่าเป็นความรับผิดชอบของหน่วยงานอื่น ไม่ได้อยู่ในอำนาจหน้าที่ของตนเอง

2. กระบวนการเคลื่อนไหวและผลักดันของชาวบ้าน โดยการรวมกลุ่มในนาม เครือข่ายจะนะรักษ์ถิ่น ประสานงานกับผู้นำในพื้นที่เช่น องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านนา และนักการเมืองระดับชาติมารับรู้ปัญหาร่วมกัน จุดที่เป็นปัญหา และเสนอให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้รับทราบ และจัดทำแผนเพื่อแก้ไขปัญหา จนได้รับการแก้ไขปัญหาจากแขวงทางหลวงสงขลาที่ 2 (นาหม่อม) สำนักงานทางหลวงที่ 18 กรมทางหลวง จัดทำท่อระบายน้ำเพิ่มเติมบนทางหลวงแผ่นดินบริเวณตำบลบ้านนารวม 4 จุด

3. แนวทางการแก้ไขปัญหาที่ท่วมขังในพื้นที่ต่อไป ได้แก่ การขุดคลองข้างให้สุดสายถึงถนนสายเอเชีย เพิ่มท่อระบายน้ำอย่างเพียงพอ เพิ่มขนาดท่อระบายน้ำถนนสายทางหลวงชนบทเทศบาล-โคกม้า การวางแผนเมืองร่วมกันเพื่อป้องกันปัญหาน้ำท่วมหรือน้ำแล้งแบบมีส่วนร่วมระหว่างหน่วยงานผู้รับผิดชอบกับภาคประชาชน และการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนอย่างแท้จริงกับโครงการพัฒนาของรัฐทุกโครงการทั้งระดับนโยบายและระดับท้องถิ่น

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทกัศย่อ	ก
บทที่ 1 บทนำ	1
บทที่ 2 ทบทวนเอกสารวิจัยและงานพัฒนาที่ผ่านมา	9
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย	27
บทที่ 4 ผลการวิจัย	36
บทที่ 5 สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ	54
บรรณานุกรม	56

บทที่ 1

บทนำ

1. ความเป็นมาและสภาพปัญหา

อำเภอจะนะในประวัติศาสตร์มีฐานะเป็น “เมืองจะนะ” ขึ้นกับเมืองพัทลุงและเมืองสงขลา เป็นรอยต่อของวัฒนธรรมไทยพุทธและมุสลิม เป็นพื้นที่ราบลุ่มที่เหมาะสมแก่การทำนาจึงเรียกว่า บ้านนา (ชื่อเดิมของจะนะ) ประกอบด้วยภูมิประเทศที่เป็นทั้งภูเขา ที่ราบ และทะเล มีประชากร ทั้งหมด 95,807 คน โดยมีอาณาเขต ทิศเหนือติดต่อกับอำเภอเมืองสงขลาและอำเภอไทรโยท ทิศตะวันออกติดต่อกับอำเภอไทรโยทและอำเภอเทพา ทิศใต้ติดต่อกับอำเภอนาทวี และอำเภอสะเดา ทิศตะวันตกติดต่อกับอำเภอหาดใหญ่และอำเภอนาหม่อม มี 14 ตำบลในปัจจุบันเป็นประจวบไปอยู่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ เป็นดินแดนนกเขาที่มีชื่อเสียงทั้งในประเทศและภูมิภาคอาเซียน เป็นพื้นที่มีเกียรติประวัติในการเคลื่อนไหวของภาคประชาชนในการต่อสู้ปกป้องทรัพยากรของชุมชน

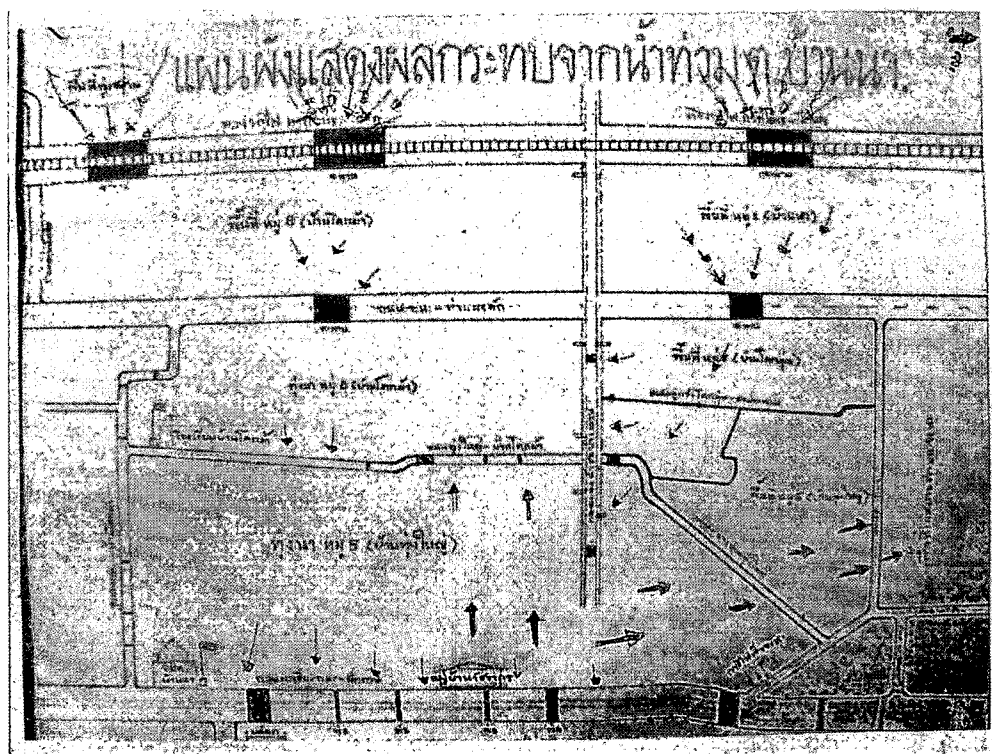
อำเภอจะนะเป็นเส้นทางคมนาคมสายหลักที่สำคัญระหว่างอำเภอหาดใหญ่กับสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ มีสัญลักษณ์กรงนกเขาตั้งอยู่บนหอนาฬิกาตรงสี่แยกทางเข้าไปตัวเมืองจะนะ และกรงนกเขาเป็นสัญลักษณ์ของอำเภอจะนะ

ถนนสายคมนาคมสี่เลนที่เชื่อมระหว่างอำเภอหาดใหญ่กับจังหวัดปัตตานีในปัจจุบันนั้น เดิมถนนสายนี้เป็นถนน 2 เลน และได้ขยายออกเป็น 4 เลน เมื่อ 30 ปีที่ผ่านมา ทำให้การคมนาคมมีความสะดวกมากขึ้น ส่งผลให้เกิดความคล่องตัวของการคมนาคมและความเติบโตของเมืองที่ถนนนี้ผ่านหรือเชื่อมถึง แต่มีปัญหาหนึ่งเกิดขึ้นตลอดมานับแต่เกิดถนน 4 เลนเป็นต้นมา แต่กลับไม่ได้ได้รับความสนใจว่าเป็นปัญหา และไม่ได้รับการแก้ไข แม้จะทำให้ประชาชนจำนวนมากเดือดร้อนก็ตาม ซึ่งได้แก่ปัญหาน้ำท่วมขังในฤดูฝนฝั่งด้านตัวเมืองจะนะไปตามแนวถนนจากหอนาฬิกาแยกเข้าตัวเมืองจะนะไปถึงช่วงหมู่บ้านสะกอมระยะทาง 8 กิโลเมตร ทั้งนี้เพราะถนนสี่เลนดังกล่าวทำหน้าที่เหมือนเขื่อนกั้นน้ำขวางน้ำไม่ให้ลงทะเล

แต่เดิมที่ถนนยังเป็น 2 เลนบริเวณดังกล่าวนี้ น้ำไม่ท่วม เพราะว่ามีสะพานถึง 3 สะพานหรือ 3 ช่วง สะพานดังกล่าวช่วยระบายน้ำที่บ่ามาในฤดูฝนให้ไหลลงทะเลได้ทัน ปัญหาน้ำท่วมขังจึงไม่เกิดขึ้นแต่เมื่อกรมทางหลวงได้ขยายถนนเป็น 4 เลน ได้ยกเลิกสะพานทั้ง 3 สะพานไปทั้งหมด และใช้เพียงท่อซีเมนต์แทน ซึ่งมีขนาดพื้นที่ระบายน้ำน้อยกว่าสะพานมาก ดังนั้นในฤดูฝนซึ่งมีน้ำหลากมาจากอำเภอนาทวีจำนวนมากทุกปีจึงเกิดน้ำท่วมขังตามแนวถนนในช่วงที่กล่าวถึงมาทุกปี

นอกจากนี้ ชาวจะนะในพื้นที่ดังกล่าวยังถูกซ้ำเติมด้วยการสร้างเหมืองส่งน้ำของกรมชลประทาน โดยเมื่อประมาณ 20 ปีที่ผ่านมา กรมชลประทานได้สร้างเหมืองส่งน้ำเพื่อสนับสนุนน้ำ

สำหรับทำนา แต่สร้างมาถึงบ้านทุ่งใหญ่ (หมู่ที่ 5 ตำบลบ้านนา) เหมืองส่งน้ำสายนี้ก็ยุติไว้สร้างไม่สำเร็จ โดยผู้รับผิดชอบอ้างว่าชาวบ้านไม่ให้ความร่วมมือเกี่ยวกับที่ดิน ดังนั้นในช่วงหน้าฝนก็มีน้ำมาตามเหมืองส่งน้ำ และไหลนองออกสู่ท้องทุ่งจากเหมืองที่สร้างทิ้งไว้ ทำให้เกิดภาวะน้ำท่วมเจ็มนองอยู่ในพื้นที่ ส่งผลกระทบต่อพื้นที่และวิถีชีวิตของชุมชน พื้นที่ประมาณ 500 ไร่ ซึ่งเดิมเป็นแหล่งทำนาข้าว ปลูกพืชผักสวนครัว ทุ่งเลี้ยงสัตว์ และแหล่งจับสัตว์น้ำได้กลายเป็นทุ่งร้างปกคลุมด้วยวัชพืช มีน้ำท่วมขังตลอดทั้งปี ทำให้ชาวบ้านห่างเหินการทำนามาร่วม 20 ปี นอกจากนี้น้ำจากทุ่งนาดังกล่าวก็ไหลไปสมทบกับที่ถูกกักอยู่โดยถนนดังที่กล่าวมาแล้ว ทำให้ระดับน้ำที่ท่วมขังยิ่งสูงขึ้นอีก

ภาพประกอบ 1 แผนผังแสดงผลกระทบจากน้ำท่วมตำบลบ้านนา

สรุปได้ว่าในช่วงประมาณเดือนพฤศจิกายนถึงเดือนธันวาคมของทุกปีน้ำจะท่วมขังบริเวณหมู่บ้าน โดยเฉพาะหมู่บ้านในตำบลบ้านนาที่ได้รับผลกระทบรุนแรง ประมาณ 4 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่ที่ 2 บ้านนาซึ่งส่วนหนึ่งเป็นเทศบาลตำบลจะนะ หมู่ที่ 8 บ้านโคกม้า หมู่ที่ 5 บ้านทุ่งใหญ่ และหมู่ที่ 3 บ้านคลองลึก ที่อยู่ในช่วงถนนจากจะนะถึงหมู่บ้านสะกอม ซึ่งทำให้ประชาชนที่อยู่ในหมู่บ้านดังกล่าวได้รับความเดือดร้อนอย่างมาก ได้แก่ การขนย้ายข้าวของขึ้นมายู่บนถนนที่สูงกว่าบ้านตนเองโดยเฉพาะคนบ้านชั้นเดียว นาร้างเนื่องมาจากชาวนาไม่สามารถควบคุมน้ำได้ทั้งช่วงน้ำ

หลากหลายและช่วงฤดูกาลทำนา การขนย้ายข้าวของของผู้ประกอบการในเทศบาลเมืองจะนะ การให้ความช่วยเหลือจากส่วนราชการและชาวบ้านเนื่องจากระดับน้ำสูงและมีความเชื่อวกลาดหลังบริเวณสถานีรถไฟ เป็นต้น

ในช่วงประมาณต้นทศวรรษ 2550 เป็นต้นมาปริมาณการตกของฝนในพื้นที่ใกล้เคียงยังมีมากขึ้นอีก ซึ่งได้รับการอธิบายว่าเกิดจากภาวะของอุณหภูมิของโลกเพิ่มขึ้น ซึ่งคนมักสนใจกรณีน้ำท่วมขนาดใหญ่ ที่จะนะก็เกิดการเปลี่ยนแปลงในลักษณะเดียวกัน แต่ได้รับความสนใจน้อยมาก ประชาชนในพื้นที่ดังกล่าวจึงถูกปล่อยให้อยู่กับน้ำท่วมขังตลอดมา

ที่ผ่านมามีการเคลื่อนไหวของคนบางกลุ่มที่รวมตัวกันและเรียกกลุ่มของตัวเองว่า “กลุ่มรักษัจจะนะ” คนกลุ่มนี้พยายามชักชวนชาวบ้านในพื้นที่มาร่วมกันศึกษาปัญหาและได้ข้อสรุปบางประการเสนอให้ทางราชการแก้ปัญหา แต่ก็ไม่เป็นผล เนื่องจากทางกลุ่มยังเคลื่อนไหวแบบกลุ่มเล็ก ไม่มีพลังต่อรองมากพอ ในขณะเดียวกันก็ยังไม่ได้ดึงฝ่ายต่างๆ ที่เกี่ยวข้องเข้ามามีส่วนร่วม

ในปัจจุบันนอกจากปัญหายังไม่ได้รับแก้ไขแล้วปัญหายังเข้มข้นขึ้นด้วย ดังนั้นกลุ่มรักษัจจะนะเดิมจึงได้รวมกลุ่มกันอีกเป็นทีมวิจัยเพื่อขอรับการสนับสนุนจาก สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น เพื่อนำกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่นมาขับเคลื่อนเพื่อหาทางแก้ปัญหา ซึ่งในเบื้องต้นทีมวิจัยเห็นว่าจะต้องทำให้ประชาชนที่เดือดร้อนมีความมั่นใจว่ามีแนวทางที่จะแก้ปัญหาได้หากร่วมมือกัน ทำให้สังคมรับรู้ปัญหาของประชาชนและสนับสนุนการแก้ปัญหา ทำให้ผู้เกี่ยวข้องทั้งทางราชการ นักการเมืองท้องถิ่น นักการเมืองระดับชาติ ได้เข้ามามีส่วนร่วมรับรู้ปัญหาของประชาชน เข้าใจความรู้สึกนึกคิดของประชาชน และยอมรับที่จะมีส่วนร่วมในการผลักดันให้เกิดการแก้ปัญหา ซึ่งทั้งหมดจะเกิดขึ้นจริงได้ด้วยการใช้การวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นเครื่องมือช่วยทำให้เกิดขึ้นนั่นเอง

2. คำถามการวิจัย

2.1 เพราะเหตุใดแต่เดิมจึงไม่มีน้ำท่วมขัง เกิดการเปลี่ยนแปลงอะไรจึงก่อให้เกิดน้ำท่วมขัง และเพราะเหตุใดสถานการณ์น้ำท่วมขังจึงคงอยู่มาเป็นระยะเวลานาน โดยไม่มีการแก้ไขและประชาชนในเขตพื้นที่น้ำท่วมขังมีความเดือดร้อนอย่างไร

2.2 จะสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันอย่างไรที่จะทำให้ประชาชนผู้เดือดร้อน ภาคประชาสังคม ข้าราชการและนักการเมืองผู้เกี่ยวข้อง ได้รับรู้ปัญหาร่วมกัน เห็นทางออกร่วมกัน และร่วมกันผลักดันให้เกิดการแก้ปัญหา

2.3 แนวทางการแก้ปัญหาน้ำท่วมขังดังกล่าวควรเป็นอย่างไร จะดำเนินการให้ประสบผลสำเร็จได้อย่างไร

3. วัตถุประสงค์

3.1 เพื่อศึกษาสภาพพื้นที่ก่อนเกิดการท่วมขัง สาเหตุน้ำท่วมขัง การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ผลกระทบกับประชาชนที่อยู่ในเขตที่ได้รับผลกระทบจากการท่วมขัง และเหตุผลที่ยังไม่ได้รับการแก้ไข

3.2 เพื่อศึกษากระบวนการสร้างการเรียนรู้ร่วมกัน ที่จะทำให้ประชาชนผู้เดือดร้อน ภาคประชาสังคม ข้าราชการและนักการเมืองผู้เกี่ยวข้อง ได้รับรู้ปัญหาร่วมกัน เห็นทางออกร่วมกัน และร่วมกันผลักดันให้เกิดการแก้ปัญหา

3.3 เพื่อศึกษาหาแนวทางการแก้ปัญหาน้ำท่วมขังดังกล่าวให้ประสบผลสำเร็จ

4. ประเด็นศึกษา

4.1 สภาพพื้นที่ก่อนน้ำท่วมขัง สาเหตุน้ำท่วมขัง

4.2 การเปลี่ยนแปลงที่ก่อให้เกิดน้ำท่วมขัง

4.3 ผลกระทบกับประชาชนที่อยู่ในเขตนํ้าท่วมขัง

4.4 เหตุผลที่ยังไม่ได้รับการแก้ไขปัญหา

4.5 กระบวนการสร้างการเรียนรู้ให้ประชาชนผู้เดือดร้อน ภาคประชาสังคม ข้าราชการและนักการเมืองที่เกี่ยวข้องได้รับร่วมปัญหาร่วม

4.6 แนวทางออกร่วมกัน

4.7 การผลักดันเพื่อให้เกิดการแก้ไขปัญหา

5. วิธีดำเนินโครงการ

1. การเตรียมทีมวิจัย

มีการจัดเวทีชี้แจงโครงการวิจัยการบริหารโครงการวิจัยให้เป็นไปตามเป้าหมายของโครงการ และการอบรมเครื่องมือการทำงานวิจัย ทั้งเรื่องการเก็บข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล การเขียนรายงาน และการนำเสนอผลงานวิจัย

2. การสร้างการรับรู้และสร้างความร่วมมือของภาคประชาชนในพื้นที่

เนื่องจากปัญหาน้ำท่วมขังเป็นปัญหาของประชาชนจำนวนมากในหลายพื้นที่ ความสำเร็จในการแก้ปัญหาต้องขึ้นอยู่กับการต้องการและการเคลื่อนไหวของประชาชน ดังนั้นทีมวิจัยจะต้องทำให้ปัญหานี้เป็นปัญหาของประชาชนในทุกชุมชน โดยจะจัดเวทีชุมชน 3 จุด เพื่อให้ชาวบ้านทุกชุมชนเข้ามาร่วมเวทีได้ จุดประสงค์หลักของเวทีคือให้ชาวบ้านปรับทุกข์เรื่องน้ำท่วม จากนั้นทีมวิจัยจะเสนอโครงการวิจัยให้ชาวบ้านร่วมพิจารณาอย่างน้อย 2 เรื่อง เรื่องแรก ทางโครงการควรมี

แนวทางในการดำเนินการอย่างไรตั้งแต่ต้นจนจบโครงการ เรื่องที่สอง ทางโครงการจะมีแนวทางที่จะเชิญข้าราชการที่เกี่ยวข้อง นักการเมืองที่เกี่ยวข้อง และภาคประชาสังคม เข้ามาร่วมรับรู้ปัญหาและร่วมคิดแนวทางแก้ปัญหาได้อย่างไร ซึ่งข้อมูลที่ได้ทั้งหมดทีมวิจัยจะใช้ในการปรับแผนงานของตนให้สมบูรณ์ขึ้น

3. การศึกษาข้อมูลเพื่อตอบคำถามการวิจัยที่ 1

การที่จะให้ชาวบ้านในชุมชนต่างๆเห็นว่าเขาจะต้องลุกขึ้นมามีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาอย่างจริงจัง ผู้เกี่ยวข้องจะต้องเข้ามารับผิดชอบในการแก้ปัญหา และภาคประชาสังคมรับเอาภาระผลักดันให้การแก้ปัญหาประสบผลสำเร็จ จะต้องมีข้อมูลที่ชัดเจนถึงที่ไปที่มาของปัญหาน้ำท่วมขัง โดยทีมวิจัยจะมีแนวทางในการศึกษาข้อมูลดังนี้

3.1 การสัมภาษณ์

ทีมวิจัยจะสัมภาษณ์ชาวบ้านในชุมชนต่างๆ ที่มีประสบการณ์ทั้งช่วงก่อนน้ำท่วมขังและช่วงหลังน้ำท่วมขัง โดยจะสัมภาษณ์บุคคลให้ครอบคลุมทุกชุมชน ประเด็นที่จะสัมภาษณ์ เช่น ประสบการณ์ก่อนที่น้ำท่วมขังในพื้นที่เป็นอย่างไร การไหลหลากของน้ำ เส้นทางน้ำ วิถีชีวิตที่ใช้ช่วงน้ำหลาก เช่น การทำนา การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากสาเหตุใด (ลำดับพัฒนาการเปลี่ยนแปลง) ปัจจุบันลักษณะของน้ำท่วมขัง เส้นทางน้ำ การระบายน้ำ ผลกระทบในแต่ละด้าน การทำมาหากิน การขนย้าย อาชีพทำนา และอนาคตที่จะเกิดขึ้นกับพื้นที่และลูกหลาน ฯ

นอกจากนี้จะสัมภาษณ์ข้าราชการจากหน่วยราชการที่เกี่ยวข้อง ประเด็นที่จะสัมภาษณ์ เช่น การพัฒนาที่เข้าไปในพื้นที่มีวัตถุประสงค์เป้าหมายอย่างไร ผลผลิต ผลลัพธ์ ผลกระทบ ประโยชน์ที่ได้รับ ความรับผิดชอบ การแก้ไขปัญหาที่ผ่านมา อุปสรรคคืออะไร แนวทางที่จะช่วยชาวบ้านแก้ไขปัญหา ฯ

3.2 การสำรวจพื้นที่

ทีมวิจัยและตัวแทนชาวบ้านจากชุมชนต่างๆที่มีประสบการณ์เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางเดินของน้ำสำรวจพื้นที่ เพื่อทำความเข้าใจการเปลี่ยนแปลงทางเดินของน้ำและการเกิดน้ำท่วมขัง โดยจะมีการทำแผนที่แสดงการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวอย่างชัดเจน เพื่อใช้สื่อสารกับผู้เกี่ยวข้องและกับสาธารณะเพื่อเข้าใจปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างชัดเจน

3.3 การวิเคราะห์ข้อมูล

ทีมวิจัยและตัวแทนชาวบ้านร่วมกันวิเคราะห์ข้อมูล โดยเชิญนักวิชาการจากมหาวิทยาลัยและนักวิชาการในท้องถิ่นมาร่วมวิเคราะห์ข้อมูลด้วย โดยการวิเคราะห์ข้อมูลดังกล่าวนี้จะเป็นการวิเคราะห์ข้อมูลที่รวบรวมได้เพื่อตอบคำถามการวิจัยข้อที่ 1 ให้ชัดเจน คือ “เพราะเหตุใดแต่เดิมจึงไม่มีน้ำท่วมขัง เกิดการเปลี่ยนแปลงอะไรจึงก่อให้เกิดน้ำท่วมขัง และเพราะเหตุใดสถานที่

การนำท่วมขังจึงคงอยู่มาเป็นระยะเวลานาน โดยไม่มีการแก้ไขประชาชนในเขตพื้นที่นำท่วมขังมีความเดือดร้อนอย่างไร”

4. การนำเสนอผลการสรุปข้อมูลต่อเวทีชุมชนและรับฟังความคิดเห็น

เมื่อโครงการได้คำตอบคำถามการวิจัยข้อที่ 1 ชัดเจนแล้ว จะจัดเวทีชุมชน 3 จุด ตามที่เคยจัดมาแล้ว โดยในเวทีชุมชนดังกล่าวนอกจากชาวบ้านในพื้นที่แล้วทางโครงการจะเชิญนักการเมืองที่เกี่ยวข้อง ตัวแทนหน่วยราชการที่เกี่ยวข้อง นักวิชาการในท้องถิ่น เข้าร่วมเวทีด้วย สิ่งที่จะเสนอให้เวทีร่วมกันพิจารณามี 3 ประการ ประการแรก นำเสนอคำตอบคำถามการวิจัยข้อที่ 1 เพื่อให้ที่ประชุมได้แย้ง หรือนำเสนอข้อมูลและข้อวิเคราะห์เพิ่มเติม โดยข้อมูลและข้อวิเคราะห์เพิ่มเติมดังกล่าวทีมวิจัยจะนำมาปรับปรุงผลวิเคราะห์ข้อมูลให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น ประการที่สอง ให้ที่ประชุมเสนอทางออกในการแก้ปัญหา ทั้งในส่วนที่เป็นบทบาทของหน่วยราชการที่รับผิดชอบ เช่น กรมทางหลวง กรมชลประทาน ส่วนที่เป็นบทบาทขององค์การบริหารส่วนท้องถิ่น ส่วนที่เป็นบทบาทของภาคประชาสังคม และส่วนที่เป็นบทบาทของประชาชนที่ได้รับผลกระทบ ประการที่สาม ให้ที่ประชุมเสนอแนวทางในการที่จะทำให้ข้อมูลออกไปสู่สาธารณะ และสาธารณะสนใจ เพื่อที่จะให้เสียงจากภาคประชาสังคมเป็นเสียงที่ช่วยผลักดันให้ผู้รับผิดชอบเข้ามารับผิดชอบในการแก้ปัญหา

5. เข้าพบผู้เกี่ยวข้องและภาคประชาสังคม

ทีมวิจัยและตัวแทนชาวบ้านจะขอเข้าพบกับหน่วยราชการที่เกี่ยวข้อง องค์การบริหารส่วนท้องถิ่น กลุ่มนักวิชาการมหาวิทยาลัยในจังหวัดสงขลา สื่อสารมวลชนลักษณะต่างๆในท้องถิ่น และกลุ่มองค์กรภาคประชาชนอื่นๆ เพื่อสนทนากันถึงลักษณะปัญหาและแนวทางแก้ปัญหา ทั้งในส่วนที่เป็นลักษณะการแก้ปัญหา และส่วนที่เป็นการสร้างการเคลื่อนไหวทางสังคมที่จะผลักดันให้เกิดการแก้ปัญหา

6. การสังเคราะห์เพื่อสร้างแผนการแก้ปัญหาและการเคลื่อนไหวทางสังคม

จากการศึกษาข้อมูลอย่างรอบด้านแล้ว ทีมวิจัยจะเชิญแกนนำชาวบ้าน นักวิชาการจากมหาวิทยาลัย และกัลยาณมิตรอีกจำนวนหนึ่ง มาร่วมกันสังเคราะห์ความรู้และข้อมูลที่รวบรวมได้ทั้งหมดเพื่อจะนำไปสู่การวางแผนใน 2 เรื่อง

เรื่องที่ 1 สร้างแผนการแก้ปัญหานำท่วมขังว่าจะต้องแก้ปัญหาในส่วนใดบ้าง เช่น การสร้างทางระบายน้ำให้ลงสู่ทะเลให้เร็วขึ้นจะอย่างไร และการดำเนินการตามแผนการแต่ละส่วนหน่วยงานใดจะเป็นผู้รับผิดชอบ

เรื่องที่ 2 สร้างแผนการเคลื่อนไหวเพื่อให้เกิดพลังผลักดันให้ผู้เกี่ยวข้องดำเนินการแก้ปัญหา ประกอบด้วย

1) แผนการเคลื่อนไหวยื่นข้อเสนอกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

แผนการนี้จะระบุให้เห็นชัดเจนว่าในการยื่นข้อเสนอให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องรับแผนงานไปดำเนินการนั้นจะต้องทำอย่างไร ใครจะเป็นผู้ดำเนินการ

2) แผนการเคลื่อนไหวสร้างพลังของภาคประชาสังคมที่จะร่วมผลักดันให้เกิดการแก้ปัญหา

แผนการนี้จะระบุให้เห็นว่าภาคประชาสังคมส่วนต่างๆ เช่น สื่อสารมวลชนท้องถิ่น นักวิชาการท้องถิ่น องค์กรที่ทำงานเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม ควรจะมีบทบาทอะไร ทางโครงการจะประสานงานหรือจัดกิจกรรมอะไรที่จะทำให้ภาคประชาสังคมดังกล่าวสนใจและสามารถแสดงบทบาทดังกล่าวได้

3) แผนการเคลื่อนไหวสร้างพลังขององค์กรบริหารส่วนท้องถิ่นที่จะมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาอย่างเข้มแข็ง

แผนการนี้จะระบุให้เห็นว่าทางองค์กรบริหารส่วนท้องถิ่นจะมีบทบาทอะไรในการเคลื่อนไหวแก้ปัญหา ทางโครงการจะประสานงานหรือจัดกิจกรรมอะไร ที่จะทำให้องค์กรบริหารส่วนท้องถิ่นสามารถแสดงบทบาทดังกล่าวได้

4) แผนการเคลื่อนไหวของประชาชนผู้ได้รับผลกระทบที่จะติดตามและมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาตามขั้นตอนต่างๆ

แผนการนี้จะระบุให้เห็นว่าประชาชนผู้ได้รับผลกระทบจะต้องรวมกลุ่มกันเพื่อติดตามให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องดำเนินการแก้ปัญหาตามแผนอย่างไร และจะดำเนินการแก้ปัญหาในส่วนที่ประชาชนจะต้องลงมือกระทำเองอย่างไร เพื่อให้บรรลุผลดังกล่าวทางโครงการจะจัดกิจกรรมอะไรเพื่อให้ประชาชนสามารถสร้างการเคลื่อนไหวดังกล่าวได้

7. การปฏิบัติตามแผนการต่างๆ

เมื่อได้แผนการต่าง ๆ ชัดเจน ทางโครงการจะดำเนินการตามแผนดังกล่าวอย่างจริงจัง และจะดำเนินการในเวลาที่สุดคล่องกัน เพื่อให้แผนต่างๆ ประสพผลสำเร็จมากที่สุด

8. การประเมินผล

เนื่องจากโครงการนี้ต้องการแก้ปัญหาใหญ่ที่ถูกเพิกเฉยมานาน การดำเนินโครงการจึงมีความซับซ้อน และผลสำเร็จสุดท้ายจะเกิดขึ้นได้ต้องมีความสำเร็จย่อยของกิจกรรมต่างๆ ต่อเนื่องกัน ดังนั้นทางโครงการจะต้องรู้ตลอดเวลาว่าผลของการดำเนินการขั้นตอนต่างๆ เป็นอย่างไร มีปัญหาตรงไหน เพราะอะไร จะแก้ไขอย่างไร ทางโครงการจึงให้ความสำคัญของการประเมินโครงการ ซึ่งจะเป็นระยะเพื่อให้สามารถติดตามผลงานของโครงการได้ทันทั่วทั้งที่

6. ผลที่คาดว่าจะได้รับ

เชิงงานวิจัย

1. ข้อมูลความรู้ การท่วมขังของน้ำในตำบลบ้านนา สาเหตุ และผลกระทบที่เกี่ยวข้องกับคนในพื้นที่

2. ได้แผนงานแก้ปัญหา น้ำท่วมขังที่หน่วยราชการผู้รับผิดชอบต้องดำเนินการ และประชาชนผู้ได้รับผลกระทบและฝ่ายต่างๆ ที่เกี่ยวข้องรวมทั้งภาคประชาสังคมเป็นผู้เคลื่อนไหวสนับสนุน

เชิงงานพัฒนา

เกิดการเคลื่อนไหวของฝ่ายต่าง ๆ ได้แก่ หน่วยราชการที่เกี่ยวข้อง องค์การบริหารส่วนท้องถิ่น ภาคประชาสังคม และประชาชนผู้ได้รับผลกระทบ ในการแก้ปัญหาน้ำท่วมขัง

บทที่ 2

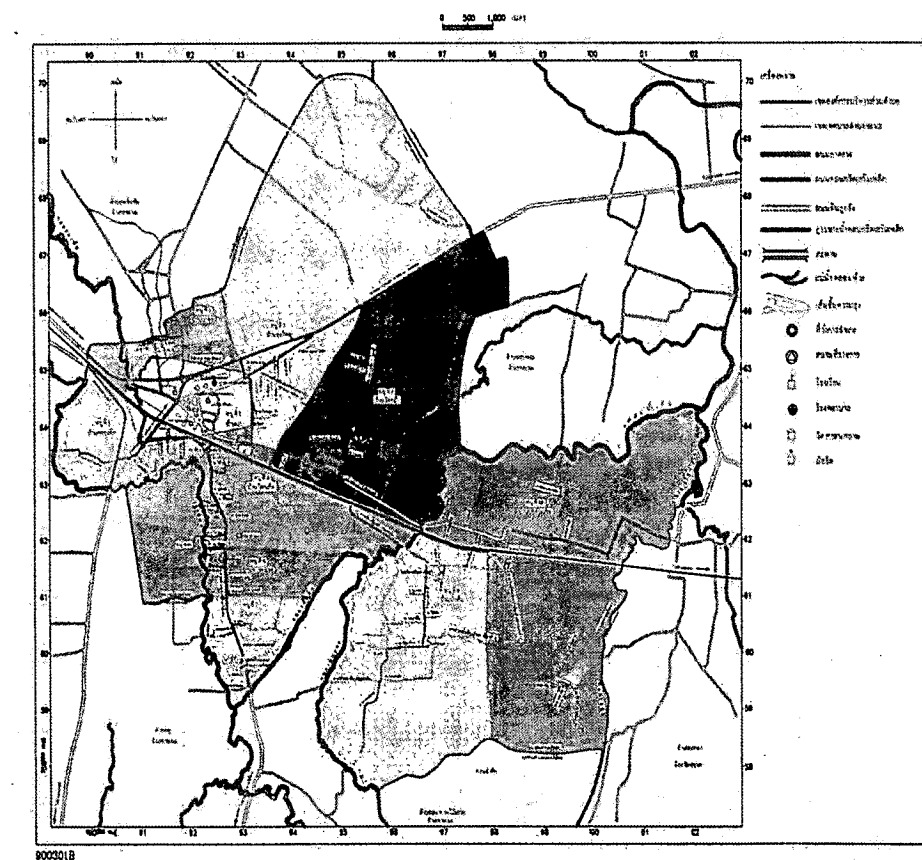
บททวนเอกสารงานวิจัยและงานพัฒนาที่ผ่านมา

1. บริบทเทศบาลตำบลบ้านนา

ข้อมูลทั่วไป

เทศบาลตำบลบ้านนา ตั้งอยู่ที่ หมู่ที่ 8 ถนนสายจะนะ-ปัตตานี ตำบลบ้านนา อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา อยู่ห่างจากอำเภอจะนะประมาณ 3 กิโลเมตร และห่างจากตัวจังหวัดสงขลา 40 กิโลเมตร (ภาพประกอบ 2) โดยมีอาณาเขต ดังนี้

ทิศเหนือ	จด	ตำบลตลิ่งชัน อ.จะนะ
ทิศใต้	จด	ตำบลคู ตำบลสะพานไม้แก่น อ.จะนะ
ทิศตะวันออก	จด	ตำบลสะกอม อ.จะนะ ตำบลสะกอม อ.เทพา
ทิศตะวันตก	จด	ตำบลป่าชิง อ.จะนะ

ภาพประกอบ 2 แผนที่แสดงอาณาเขตตำบลบ้านนา

เนื้อที่

ตำบลบ้านนา มีเนื้อที่ทั้งหมดจำนวน ประมาณ 25,881 ไร่ คิดเป็น 41.41 ตารางกิโลเมตร

จำนวนหมู่บ้าน

จำนวนหมู่บ้านในเขตพื้นที่ตำบลบ้านนา มีทั้งหมด 10 หมู่บ้าน คือ หมู่ที่ 1 บ้านนาตก* หมู่ที่ 2 บ้านนา* หมู่ที่ 3 บ้านคลองลึก* หมู่ที่ 4 บ้านโคกเค็ด หมู่ที่ 5 บ้านทุ่งใหญ่* หมู่ที่ 6 บ้านท่าชะมวง หมู่ที่ 7 บ้านลางา หมู่ที่ 8 บ้านโคกม้า หมู่ที่ 9 บ้านน้ำเค็ม และหมู่ที่ 10บ้านบ่อตันแซะ ทั้งนี้ พื้นที่หมู่ที่ 1,2,3 และ 5 ของตำบลบ้านนา มีพื้นที่บางส่วนอยู่ในเขตเทศบาลตำบลจระเข้มะ

ลักษณะภูมิประเทศ

ภูมิประเทศเป็นส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่ม และมีที่ราบสูงเนินเขาบางส่วน มีลำคลองน้ำไหลตลอดปี ซึ่งเหมาะแก่การประกอบอาชีพด้านเกษตรกรรม ประชาชนอาศัยอยู่ตามที่ราบลุ่มและที่ราบเชิงภูเขา และมีแหล่งน้ำลำธารหลายสาย เป็นสายสั้นๆ มีน้ำไหลไม่ตลอดปี

ลักษณะภูมิอากาศ

ตำบลบ้านนาดังอยู่ในเขตอิทธิพลของลมมรสุมเมืองร้อน มีมรสุมพัดผ่านประจำปี คือ ลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ และลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ ส่งผลให้มีฤดูกาลเพียง 2 ฤดูกาล คือ

ฤดูร้อน เริ่มตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ ถึง เดือนเมษายนของทุกปี ซึ่งจะเป็นช่วงที่ว่างจากลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือแล้ว อากาศจะเริ่มร้อนแรงและอากาศจะอุณหภูมิสูงสุดในเดือนเมษายน แต่อากาศจะไม่ร้อนมากนัก

ฤดูฝน ฝนจากมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ ระหว่างกลางเดือนพฤษภาคม-กลางเดือนตุลาคม (ฝนจะเคลื่อนตัวจากทะเลอันดามัน) ฝนจากมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ ระหว่างกลางเดือนตุลาคม-กลางเดือนกุมภาพันธ์ (ฝนจะเคลื่อนตัวจากทะเลอ่าวไทย) แต่ในช่วงลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ จะมีฝนตกมากกว่า

ทั้งนี้ เมษายน เป็นเดือนที่ร้อนที่สุด, พฤษภาคม-ธันวาคม เป็นเดือนที่ฝนตกหนักที่สุด

ข้อมูลด้านเศรษฐกิจ

การประกอบอาชีพ การประกอบอาชีพของประชาชน แบ่งประเภทได้ดังนี้

- (1) การพาณิชย์กรรม ได้แก่ การค้าขาย ให้เช่าทรัพย์สิน ฯลฯ
- (2) การเกษตรกรรม ได้แก่ การทำสวนยาง เลี้ยงสัตว์ เพาะปลูก ฯลฯ
- (3) อุตสาหกรรมในครัวเรือน ได้แก่ การทำกรงนกและหัวกรงนก ฝักตุ้มกรงนก ฯลฯ
- (4) รับราชการ
- (5) อื่น ๆ

ข้อมูลด้านสังคม

ประชากร

จำนวนประชากร ณ เดือนพฤษภาคม พ.ศ.2558 จำนวนทั้งสิ้น 8,996 คน แยกเป็นชาย 4,479 คน หญิง 4,517 คน จำนวนครัวเรือน 2,307 ครัวเรือน

ตาราง 1 ข้อมูลจำนวนประชากรแยกรายพื้นที่

จำนวนประชากรแยกเป็นพื้นที่				
หมู่บ้าน	ชาย	หญิง	รวม	หลังคาเรือน
หมู่ที่ 1 บ้านนาตก	493	524	1,017	285
หมู่ที่ 2 บ้านนา	103	107	210	100
หมู่ที่ 3 บ้านคลองลึก	250	270	521	138
หมู่ที่ 4 บ้านโคกเค็ด	538	526	1,064	243
หมู่ที่ 5 บ้านทุ่งใหญ่	518	539	1,057	461
หมู่ที่ 6 บ้านชะมวง	671	631	1,302	256
หมู่ที่ 7 บ้านลางา	332	337	669	155
หมู่ที่ 8 บ้านโคกม้า	395	415	810	170
หมู่ที่ 9 บ้านน้ำเค็ม	936	910	1,846	353
หมู่ที่ 10 บ้านบ่อตันแซะ	243	257	500	143
หมู่ที่ 0 บ้านนา	140	128	268	3
รวม	4,619	4,645	9,264	2,307

ที่มา สำนักงานบริหารการทะเบียน กรมการปกครอง เดือนพฤษภาคม 2558

การศึกษา ในพื้นที่ตำบลบ้านนา ประกอบด้วยสถานศึกษาประเภทต่างๆ ดังนี้

- (1) ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก จำนวน 2 แห่ง
- (2) โรงเรียนประถมศึกษา จำนวน 3 แห่ง
- (3) โรงเรียนมัธยมศึกษา จำนวน 2 แห่ง

การนับถือศาสนา

ประชากรส่วนใหญ่ ร้อยละ 85 นับถือศาสนาอิสลาม และอีกร้อยละ 15 นับถือศาสนาพุทธ เทศบาลตำบลบ้านนา มีวัด จำนวน 1 แห่ง (ม.5) และมีมัสยิด จำนวน 5 แห่ง (ม.1, ม.6, ม.7, ม.8, ม.9, บาบาย 9 แห่ง

ประเพณีวัฒนธรรม

งานประเพณีสำคัญของประชาชนในเขตเทศบาลตำบลบ้านนาที่ได้สืบทอดกันมาแต่ในอดีต ได้แก่

1) ประเพณีสงกรานต์ เป็นประเพณีที่สำคัญของชาวไทยมาตั้งแต่โบราณกาล ถือกันว่าเป็นวันขึ้นปีใหม่หรือเถลิงศกใหม่แบบไทย ๆ เทศบาลตำบลบ้านนาได้ร่วมกับหมู่บ้านจัดขึ้นทุกปี มีการทำบุญตักบาตร และการร่วมพิธีรดน้ำดำหัวผู้ใหญ่ พร้อมการมอบของขวัญของที่ระลึกเพื่อเป็นการแสดงความกตัญญูรู้คุณที่มีต่อผู้สูงอายุ

2) ประเพณีลอยกระทง เป็นประเพณีที่สืบทอดกันมาตั้งแต่โบราณกาลเช่นกัน จะจัดขึ้นในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 12 หรือในเดือนพฤศจิกายนของทุกปี เป็นประเพณีของพี่น้องชาวไทยพุทธ ที่จัดขึ้นเพื่อเป็นการขอขมาและบูชาพระแม่คงคา (แม่น้ำลำคลอง) ที่ได้ให้ประโยชน์ในการดำรงชีวิตตลอดปีที่ผ่านมา

3) ประเพณีถือศีลอด ผู้ที่นับถือศาสนาอิสลามจะต้องถือศีลอด คือ การห้ามรับประทานอาหารในช่วงกลางวัน จะทำพิธีละศีลอดหรือรับประทานอาหารได้ในช่วงระยะเวลาหลังจากดวงอาทิตย์ตกดิน ซึ่งการถือศีลอดนี้จะปฏิบัติในเดือนรอมฎอน ซึ่งเป็นปฏิทินทางศาสนาอิสลาม โดยคณะผู้บริหาร สมาชิกสภาเทศบาลและพนักงานเทศบาลได้ร่วมกันรับประทานอาหารร่วมกันกับพี่น้องชาวมุสลิม ณ มัสยิดต่าง ๆ ในเขตพื้นที่ตำบลบ้านนา

4) ประเพณีเข้าสุนัต เป็นประเพณีที่สำคัญของผู้ที่นับถือศาสนาอิสลาม การเข้าสุนัตคือการขลิบหนังหุ้มปลายอวัยวะเพศของเด็กผู้ชาย เพื่อให้เกิดความสะอาดของร่างกายตามบทบัญญัติของศาสนา ที่กำหนดให้เด็กชายที่นับถือศาสนาอิสลามอายุระหว่าง 6-12 ปี ทุกคนต้องต้องทำพิธีเข้าสุนัตและสอดคล้องกับการแพทย์ที่ว่า การขลิบอวัยวะหรือการเข้าสุนัตเป็นการรักษาความสะอาดและป้องกันเชื้อโรคต่างๆ ได้เป็นอย่างดี

5) ประเพณีเมาลิดินนาบีรำลึก (หรือพิธีเฉลิมฉลองวันคล้ายวันประสูติของท่านศาสดา) เป็นประเพณีการจัดงานที่เริ่มต้นในสมัยหลังจากศาสดามุฮัมมัด (ซล.) ได้สิ้นพระชนม์ลง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นการน้อมรำลึกและเล่าถึงอัตตชีวะประวัติและเกิดพระเกียรติของท่านศาสดาต่อมาได้รับการสืบทอดปฏิบัติกันอย่างแพร่หลายในกลุ่มประเทศที่นับถือศาสนาอิสลามรวมทั้งประเทศไทยด้วยและเป็นที่สนใจของพี่น้องมุสลิมในประเทศไทย ซึ่งช่วงเวลากการจัดงานคือเดือนรอบีอุลเาววัล (เดือนที่ 3 ของปฏิทินอิสลาม) โดยถือว่าเดือนนี้เป็น "เทศกาลแห่งการเฉลิมฉลองวันคล้ายวันประสูติของท่านศาสดา"

6) ประเพณีวันอาชูรอ เป็นประเพณีในประวัติศาสตร์ของศาสนาอิสลามที่มีมาช้านาน สะท้อนให้เห็นถึงความสมัครสมาน สามัคคี ความร่วมมือ และการเสียสละซึ่งกันและกัน ที่สามารถ

นำมาเป็นข้อคิดให้กับคนในชุมชนเห็นถึงความสำคัญของการสามัคคีปรองดองกัน การกวนอาซุรือ เป็นประเพณีพื้นบ้านของชาวไทยที่นับถือศาสนาอิสลาม คำว่า “อาซุรือ” เป็นภาษาอาหรับ หมายถึง วันที่ 10 ของเดือนมุฮรอม อันเป็นเดือนแรกของปฏิทินอาหรับ ชาวบ้านนิยมกวนขนมอาซุรือกันในเดือนนี้ จึงเรียกกันว่า ขนมอาซุรือ

ข้อมูลด้านโครงสร้างพื้นฐาน

การคมนาคม

มีทางหลวงแผ่นดิน หมายเลข 43 เป็นเส้นทางคมนาคมสายหลักติดต่อระหว่างอำเภอเมืองสงขลา อำเภอหาดใหญ่ ไปสู่จังหวัดชายแดนภาคใต้ (ปัตตานี-ยะลา-นราธิวาส) ซึ่งเป็นถนน 4 ช่องทางจราจร และมีทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 4086 เชื่อมระหว่างทางหลวงหมายเลข 43 และ 408 (จะนะ-นาทวี) ส่วนการคมนาคมภายในหมู่บ้าน ส่วนใหญ่จะเป็นถนนลาดยาง และถนนคอนกรีตเสริมเหล็ก แต่ถนนภายในบางหมู่บ้านยังเป็นถนนลูกรัง

การไฟฟ้า

หมู่บ้านที่ไฟฟ้าเข้าถึงมีทั้ง 10 หมู่บ้าน คิดเป็นร้อยละ 100

แหล่งน้ำธรรมชาติ ได้แก่ ลำน้ำ, ลำห้วย, คลอง จำนวน 8 แห่ง บึง, หนองและอื่น ๆ จำนวน 2 แห่ง

แหล่งน้ำที่สร้างขึ้น ได้แก่ ฝาย 1 แห่ง บ่อน้ำตื้น 400 แห่ง ประปาหมู่บ้าน 10 แห่ง และ คลองชลประทาน 2 แห่ง

2. สถานภาพ สถานการณ์ หรือบริบทชุมชน

1. สภาพพื้นที่

1.1 ประวัติศาสตร์ชุมชน

ชื่อหมู่บ้านมีสองที่มา ภาษาไทย บ้านโคกม้า มาจากพื้นที่บริเวณหมู่บ้านนี้แต่ก่อนเป็นเนินสูงและมีทุ่งหญ้าที่ใช้เลี้ยงสัตว์เป็นจำนวนมาก ในสมัยก่อนการคมนาคมนอกจากเดินเท้าแล้วผู้คนส่วนใหญ่มักใช้ม้าและวัว ควายในการเดินทาง และเพื่อใช้ในการคมนาคม ราษฎรในหมู่บ้านนี้นิยมเลี้ยงม้า และทำให้หมู่บ้านใกล้เคียงที่มีอาชีพเลี้ยงม้ามักเอ้าม้ามากินหญ้าบริเวณนี้ ทำให้ผู้ที่ใช้เส้นทางนี้มักเห็นม้ากินหญ้า จึงเรียกหมู่บ้านนี้ว่า บ้านโคกม้า และในภาษามลายูใช้ชื่อว่า กูแบอ์เพ็ง หรือกูแบอ์เพ็ง ซึ่งแปลว่า บ่อน้ำของนายเพ็ง ซึ่งบ่อน้ำนี้ยังมีอยู่จนปัจจุบัน ซึ่งอยู่ข้างๆ มัสยิดหมู่บ้านนั่นเอง

1.2 ที่ตั้ง-อาณาเขต

ชุมชนบ้านโคกม้า ตั้งอยู่ที่ ม.8 ต.บ้านนา อ.จะนะ จ.สงขลา อยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอจะนะ ไปทางทิศตะวันตก ระยะทางห่างจากที่ว่าการอำเภอจะนะประมาณ 4 กิโลเมตร ใช้เวลาเดินทางประมาณ 5 นาที

ทิศเหนือ	ติดกับ	หมู่ที่ 5 ตำบลบ้านนา
ทิศใต้	ติดกับ	บ้านโคกเค็ด หมู่ที่ 4 ตำบลบ้านนาและ ส่วนหนึ่งของบ้านน้ำเค็มหมู่ที่ 9 ตำบลบ้านนา
ทิศตะวันออก	ติดกับ	บ้านโคกยาง หมู่ที่ 8 ตำบลสะกอม และ ส่วนหนึ่งของบ้านบ่อต้นชะ หมู่ที่ 10 ตำบลบ้านนา
ทิศตะวันตก	ติดกับ	บ้านนา หมู่ที่ 2 ตำบลบ้านนา และส่วนหนึ่งของบ้านโคกนุ่น บ้านทุ่งใหญ่ หมู่ที่ 5 ตำบลบ้านนา

1.3 ลักษณะทางภูมิศาสตร์

เป็นที่ราบลุ่มเหมาะแก่การทำการเพาะปลูก ทำให้พื้นที่ส่วนใหญ่มักเกิดน้ำท่วมทุกปีมี 2 ฤดู คือ ฤดูร้อนกับฤดูฝน

2. สภาพทางสังคมและวัฒนธรรม

2.1 ประชากร

ปัจจุบันมีประชากรประมาณ 810 คน เป็นชาย 395 คน หญิง 415 คน มีประมาณ 170 ครัวเรือน (เทศบาลตำบลบ้านนา, 2558)

2.2 การตั้งถิ่นฐานบ้านเรือน

การตั้งบ้านเรือนจะตั้งใกล้กันเป็นหย่อมบ้าน โดยจะตั้งบ้านเรือนเป็นกลุ่มเครือญาติ ลักษณะเดิมของบ้านส่วนใหญ่ เป็นลักษณะบ้านยกใต้ถุนสูง แต่ปัจจุบันเปลี่ยนเป็นบ้านปูนชั้นเดียว ไม่มีใต้ถุน หรือยกใต้ถุนสูงเล็กน้อย

ในชุมชนมีมัสยิด 1 หลัง คือ มัสยิดอัสฟาลุคดิน มีโรงเรียน 1 หลัง คือ โรงเรียนบ้านโคกม้า สอนระดับประถมศึกษา

2.3 เส้นทางคมนาคมการติดต่อกับภายนอก

2.3.1 ทางรถยนต์มีถนนรพช.สายบ้านนา-ท่าแมงลัก

2.3.2 ทางรถไฟสายใต้ระหว่างสถานีจะนะ-สุไหงโกดัก

2.4 การศึกษา

2.4.1 การศึกษาในระบบ มีโรงเรียนบ้านโคกม้า ซึ่งเปิดสอนในระดับประถมศึกษา

2.4.2 การศึกษานอกระบบ มีโรงเรียนปอเนาะ1 แห่ง เป็นโรงเรียนสอนศาสนาอิสลาม

2.5 สาธารณสุข

มี อสม.ในหมู่บ้านที่คอยให้คำปรึกษาเรื่องสุขภาพชาวบ้าน หากไม่สบายมากก็จะไปหาหมอที่โรงพยาบาลจะนะ เพราะอยู่ไม่ไกลจากหมู่บ้าน

2.6 วัฒนธรรมและประเพณี

เนื่องด้วยเป็นชุมชนมุสลิม วิถีชีวิตและวิถีปฏิบัติจึงเหมือนชุมชนมุสลิมทั่วไป มีวันรายา สองครั้งต่อหนึ่งปี ทำบุญกุโบร์ทุกปี ถือศีลอดในเดือนรอมฎอน

2.7 ศาสนาความเชื่อ และการเคารพนับถือ

ประชากรทั้งหมดนับถือศาสนาอิสลาม วิถีชีวิตและวิถีปฏิบัติจึงเป็นดังวิถีอิสลามโดยทั่วไป

2.8 การปกครองส่วนท้องถิ่นและภาวะผู้นำ

ชุมชนบ้านโคกม้า ม.8 ต.บ้านนา อ.จะนะ จ.สงขลา มีการปกครองดังนี้

2.8.1 การปกครองท้องที่ บ้านโคกม้า ม.8 เป็นหนึ่งหมู่บ้านในเขตพื้นที่การปกครองของเทศบาลตำบลบ้านนา มีผู้ใหญ่บ้านชื่อนายอิเซะ สะมะลาเต๊ะ

2.8.2 การปกครองส่วนท้องถิ่น ชุมชนบ้านโคกม้า เป็นชุมชนที่อยู่ในพื้นที่เทศบาลตำบลบ้านนา ซึ่งมีนายวิรุทธ หะมะอะ เป็นนายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลบ้านนา

2.8.3 การปกครองส่วนศาสนา ชุมชนบ้านโคกม้า มีมัสยิด 1 หลัง คือ มัสยิดอฎุฟาลุดดิน โดยบริหารการปกครองในรูปคณะกรรมการมัสยิด ซึ่งมีนายลาเต๊ะ สะมะลาเต๊ะ เป็นอิหม่าม และเป็นหัวหน้าผู้บริหารมัสยิด

2.8.4 การปกครองชุมชนโคกม้า ชุมชนโคกม้า เป็นชุมชนที่ยึดมัสยิดอฎุฟาลุดดิน เป็นศูนย์กลางในการบริหาร โดยคณะกรรมการมัสยิดเป็นคณะผู้บริหารสูงสุดของชุมชน คณะกรรมการฝ่ายอื่น ๆ ของชุมชนก็จะอยู่ภายใต้การกำกับดูแลของคณะกรรมการมัสยิด

2.9 ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนและกลุ่มชุมชน

ชุมชนโคกม้า สมาชิกส่วนใหญ่เป็นเครือญาติกัน ดังนั้นความสัมพันธ์ของคนในชุมชนค่อนข้างสัมพันธ์กันดี มีการช่วยเหลือกัน มีการทำกิจกรรมร่วมกัน

2.10 ทรัพยากรธรรมชาติ การจัดการ และระบบกรรมสิทธิ์

พื้นดิน

เป็นพื้นที่นา ด้วยดินดี น้ำดี จึงสามารถทำนาได้ผลผลิตดีมาก แต่ต่อมาเมื่อประมาณปี 2530เริ่มมีโรงงานอุตสาหกรรมเข้ามามากขึ้น และปล่อยน้ำเน่าเสียลงทุ่งนา ชาวบ้านไม่สามารถทำ

นาได้กลายเป็นนาร้างและเป็นแหล่งเพาะพันธุ์หนูจนปัจจุบันชาวบ้านไม่สามารถทำนาได้ และมีการปรับเปลี่ยนพื้นที่นามาปลูกปาล์ม ขางพาราเพิ่มมากขึ้น

พื้นน้ำ

บ้านโคกม้าเดิมมีคลองช้าง ซึ่งเป็นทางน้ำธรรมชาติ แต่ปัจจุบันมีความตื้นเขินและแคบ เพราะมีการถมดินรูก้าเข้าไป ทำให้ไม่สามารถเป็นแหล่งรับน้ำและระบายน้ำน้ำของชุมชนได้ เช่นแต่ก่อนนอกจากนี้ยังมีคลองชลประทาน 2 คลอง

3. สภาพทางเศรษฐกิจ

ปัจจุบันชาวบ้านประกอบอาชีพรับจ้างเพิ่มมากขึ้น จากเมื่อก่อนที่ทำการเกษตร ปลูกข้าวทุกครัวเรือน มีอาหารการกินที่อุดมสมบูรณ์ ไม่ต้องซื้อหามากนัก เพราะสามารถผลิตอาหารเองได้ทั้งข้าว ผัก ปลา แต่ปัจจุบันอาหารเหล่านั้นต้องซื้อทั้งหมด ก่อให้เกิดภาระค่าครองชีพที่สูงมากกว่ารายได้

4. สภาพปัญหาของชุมชน/สังคม

4.1 ปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ

รายได้ประชากรในพื้นที่ไม่เพียงพอกับรายจ่ายในแต่ละวัน

4.2 ปัญหาทางด้านสังคมและวัฒนธรรม

ปัญหาส่วนใหญ่ของชุมชนคือ ปัญหายาเสพติด

4.3 ปัญหาทางด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม

1) ไม่สามารถใช้พื้นที่ดินประกอบอาชีพได้แก่ ทำนา เลี้ยงสัตว์ได้ เนื่องจากเมื่อมีโรงงานเข้ามา อาชีพหลักเหล่านี้ของชาวบ้านต้องสูญหายไป จากการถ่ายน้ำเสียลงพื้นที่นา ก่อให้เกิดเป็นแหล่งเพาะพันธุ์หนู ทำลายข้าวจนเสียหายอย่างรุนแรงจนถึงขั้นไม่ได้ผลผลิตเลย อีกทั้งยังไม่สามารถเลี้ยงวัวได้อีกด้วย เพราะเมื่อทุ่งนาซึ่งเป็นที่เลี้ยงวัวมีน้ำเน่าเสียท่วมขัง ก็ส่งผลกระทบต่อสุขภาพของวัว เกิดการปากเปื่อย เท้าเปื่อย เป็นโรคพยาธิ ไม่กินอาหาร และตายในที่สุด ทำให้ชาวบ้านสูญเสียรายได้

2) กองขยะ ซึ่งอยู่ในการกำกับดูแลของหน่วยงานเทศบาลตำบลบ้านนา เป็นแหล่งเพาะพันธุ์เชื้อโรคส่งผลให้เกิดกลิ่นเหม็น รบกวนชาวบ้าน อีกทั้งในช่วงของน้ำท่วม ขยะก็จะลอยเข้าบ้านชาวบ้าน

3) ปัญหาน้ำท่วมขังสูง เนื่องจากน้ำไม่สามารถไหลลงสู่ทะเลได้เท่าที่ควรจะเป็น เนื่องจากมีโครงการพัฒนาของรัฐ ได้แก่ ถนน รพช.สายจะนะ-น้ำเค็ม กั้นการไหลของน้ำอยู่กลางหมู่บ้านเป็นด่านแรก ส่วนด่านที่สองคือ ถนนเอเชีย สายหาดใหญ่-ปัตตานี ซึ่งกั้นน้ำในช่วงของบ้านทุ่งใหญ่ น้ำไม่สามารถไหลลงสู่คลองแมนเนซึ่งเป็นคลองที่เชื่อมลงสู่ทะเลได้ อีกทั้งถนนทั้งสองเส้น

นี้ไม่มีช่องระบายน้ำ เพื่อช่วยระบายน้ำได้มีเพียง 1 ช่อง ที่ถนนเอเชีย ซึ่งไม่เพียงพอต่อการไหลระบายของน้ำ เนื่องจากมีปริมาณน้ำมาก จึงเป็นลักษณะแบบคอกขวิด เมื่อน้ำไม่สามารถไหลไปได้ก็ย้อนกลับเข้าไปในหมู่บ้าน ทำให้ระดับน้ำสูงขึ้นเกือบ 2 เมตร ชาวบ้านไม่สามารถสัญจรออกจากบ้านได้

4) ปัญหาเรื่องมลพิษทางอากาศ (อากาศเสียจากโรงงานอุตสาหกรรม) โดยข้อมูลเมื่อปี 2555 นั้นปรากฏว่าอำเภอจะนะ มีโรงงานอุตสาหกรรมประมาณ 177 โรง ซึ่งได้ก่อมลพิษทางอากาศและส่งผลกระทบต่อประชาชนในพื้นที่เป็นอย่างมากทั้งทางด้านการประกอบอาชีพ สังคม เศรษฐกิจและสุขภาพ และขณะนี้ได้มีงานวิจัยจากหน่วยระบาดวิทยา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ทำการวิจัยเกี่ยวกับคุณภาพชีวิตด้านสิ่งแวดล้อมของประชาชนที่อาศัยอยู่ในเขตพื้นที่อุตสาหกรรม ใน อ.จะนะ จ.สงขลา แล้วเปรียบเทียบกับพื้นที่ควบคุม ซึ่งเป็นพื้นที่นอกเขตอุตสาหกรรม ผลสรุปปรากฏว่า ประชาชนในพื้นที่อุตสาหกรรมมีคุณภาพชีวิตต่ำกว่าพื้นที่ควบคุมมากกว่า 2 เท่า และงานวิจัยของสำนักงานป้องกันควบคุมโรคที่ 12 จ.สงขลา สรุปว่า การเปลี่ยนแปลงของคุณภาพอากาศของ อ.จะนะ มีความสัมพันธ์กับสุขภาพของประชาชน อ.จะนะ ซึ่งจากงานวิจัยทั้ง 2 ชิ้นดังกล่าว เป็นที่ประจักษ์แล้วว่า ณ ขณะนี้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของ อ.จะนะ ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงถึงขั้นที่ส่งผลกระทบต่อประชาชนในพื้นที่แล้วทั้งด้านเศรษฐกิจ คือ อาชีพ ได้แก่ เกษตร การประมง นักเขาชวเสี่ยง ด้าน สังคม วัฒนธรรมและสุขภาพ

3. ปัญหาน้ำท่วมในพื้นที่อำเภอจะนะ

ลุ่มน้ำย่อยคลองนาทวี มีพื้นที่ลุ่มน้ำประมาณ 1,487 ตารางกิโลเมตร มีปริมาณน้ำท่าเฉลี่ยทั้งปีประมาณ 617 ล้านลูกบาศก์เมตร มีคลองนาทวีเป็นลำน้ำสายหลัก ความยาวประมาณ 80 กิโลเมตร มีคลองเล็กๆ หลายสายมารวมกัน ได้แก่ คลองหัน คลองป่าเร็ด คลองโล๊ะจิก คลองปลักปลิง คลองลำชิงคลองพวน คลองปาม คลองลึก คลองดินแดง คลองท่าช้าง ไหลผ่าน อ.นาทวี และ อ.จะนะ และไหลลงสู่ทะเลอ่าวไทยที่ ต.นาทับ อ.จะนะ จ.สงขลา (ธนิต เณลิยานนท์ และธนันท์ ชูอุปการ, 2556)

สภาพภูมิประเทศของกลุ่มน้ำนาทวี-จะนะ สภาพพื้นที่จะลาดเอียงเทลงจากทิศใต้ไปทางทิศเหนือ พื้นที่ทิศใต้ติดกับชายแดนไทย-มาเลเซีย พื้นที่ทิศเหนือติดชายฝั่งทะเลซึ่งเป็นพื้นที่ราบลุ่มหรือป่าพรุเป็นแห่งๆ พื้นที่ราบตามแนวชายฝั่งมีลักษณะสันทรายขนานกับแนวชายฝั่งทะเล พื้นที่บริเวณปากน้ำจะมีแหล่งน้ำขนาดเล็ก (lagoon) ชาวบ้านเรียกว่าปากบาง มีคลองนาทวีซึ่งเกิดจากเทือกเขาสันกาลาศีรี มีความยาวทั้งสิ้นประมาณ 80 กิโลเมตร เป็นคลองสายหลักในกลุ่มน้ำ คลองนาทวีจะไหลจากทิศใต้ไปทิศเหนือผ่านอำเภอนาทวีและอำเภอจะนะ ตอนปลายคลองแยกออกเป็น 2 สาย

สายที่หนึ่งแยกที่บ้านท่าล้อ อำเภोजะนะแล้วไหลลงทะเลที่บ้านปากบางสะกอม ตำบลสะกอม อีกสายหนึ่งจะไหลเข้าคลองนาทับและลงทะเลที่บ้านปากบางนาทับ ตำบลคลองเปยะทั้งสองตำบลอยู่ในเขตอำเภोजะนะ

ในปี พ.ศ.2543 เกิดน้ำท่วมตั้งแต่อำเภอนาทวีจนถึงอำเภोजะนะ จ.สงขลา ระดับน้ำท่วมสูงประมาณ 2.50 เมตร ระยะเวลาท่วมขังนาน 3-5 วัน ราษฎรได้รับความเดือดร้อน 223 หมู่บ้าน จำนวน 2,166 ครัวเรือน คิดมูลค่าความเสียหาย 24.10 ล้านบาท สาเหตุหลักของการเกิดอุทกภัยในพื้นที่ นอกจากปริมาณน้ำฝนที่ตกหนักแล้วยังเกิดจากการที่ป่าต้นน้ำถูกบุกรุกทำลาย ประกอบกับยางพารามีราคาสูงขึ้น ทำให้ราษฎรเร่งปลูกยางพารา โดยการปลูกเป็นพืชเชิงเดี่ยวมากขึ้น และดูแลอย่างดี ทำให้สภาพพื้นที่ในสวนยางพาราไม่มีต้นไม้อื่นๆ ที่เคยมี จึงไม่สามารถชะลอการไหลของน้ำได้ และเป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดดินถล่มในหลายพื้นที่ที่อยู่บริเวณเชิงเขา นอกจากนั้นแล้วสาเหตุที่ทำให้เกิดอุทกภัยและทำให้ระดับน้ำท่วมสูง เกิดจากมีสิ่งกีดขวางทางน้ำ เช่น ทางรถไฟ ถนนทางหลวงสายต่างๆ เป็นต้น

พื้นที่สำคัญที่เกิดน้ำท่วมในลักษณะซ้ำซากที่ผ่านมาได้แก่

1. ตำบลท่าประดู่ ตำบลปลักหนู ตำบลนาทวี ตำบลนาหมอศรี ตำบลฉาง อำเภอนาทวี
2. ตำบลบ้านนา ตำบลขุนตัดหวาย ตำบลน้ำขาว ตำบลแค ตำบลลู ตำบลท่าหมอไทร ตำบลสะพานไม้แก่น ตำบลป่าชิง ตำบลตลิ่งชัน อำเภोजะนะ (กรมชลประทาน, ม.ป.ป.)

จากการจัดเวทีถอดบทเรียนจากชาวบ้านในพื้นที่อำเภोजะนะ และนาทวี เมื่อวันที่ 8 กุมภาพันธ์และ 22 กุมภาพันธ์ 2555 ปัญหาที่พบแบ่งออกเป็น 3 ด้านได้แก่

1. ปัญหาวาดภัย จะได้รับผลกระทบในพื้นที่ตำบลนาหมอศรี
2. ปัญหาดินสไลด์ พื้นที่ที่ได้รับผลกระทบคือ ตำบลคลองทราย ทั้งตำบล โดยเฉพาะบ้านลำชิงจะมีดินโคลนไหลลงมากับน้ำเข้าสู่หมู่บ้านและโรงเรียน วิเคราะห์สาเหตุว่าเกิดจากการขยายตัวของสวนยางพารา การขุดหน้าดิน ส่วนตำบลคลองขวาง เกิดขึ้นที่เขาวัง และเขาน้ำค้าง ต. สะท้อน หมู่ที่ 1 เกิดจากการตัดต้นไม้ใหญ่ การปรับพื้นที่ริมคลองอ่างแตก เพื่อจัดทำท่อประปาของหน่วยงานอบต.ในพื้นที่ และ

3. ปัญหาน้ำท่วม แบ่งออกเป็นลักษณะภูมิประเทศ ดังนี้

3.1 พื้นที่ปลายน้ำอำเภोजะนะ จะเป็นพื้นที่ต่ำ เป็นพื้นที่รับน้ำจากอำเภอนาทวี เพื่อออกสู่ทะเล โดยเฉพาะตำบลบ้านน่าน้ำท่วมนาน ความสูงเมื่อปี 2553 อยู่ที่ประมาณ 3 เมตร สาเหตุเกิดจากคันกั้นน้ำ เช่น ถนนสายหาดใหญ่-ปัตตานี และหาดใหญ่-นาทวี ถนนทางรถไฟ ถนนสายจะนะ-สะพานไม้แก่น สายจะนะ-ท่าแมงลักและคลองส่งน้ำชลประทานสายต่าง ๆ เนื่องจากมีคันดินสูง

ทั้งนี้ ลักษณะน้ำท่วมในพื้นที่ตำบลบ้านนา ดังนี้

- ม.1 บ้านนาตก เป็นลักษณะน้ำไหลล้นตลิ่ง ท่วมสูง 1.5 เมตร(บริเวณบ้าน)
- ม.2 บ้านนา ท่วมขังนานไม่เกิน 2-3 วัน (10 ปี ท่วมหนัก 1 ครั้ง) น้ำไหลแรง ถูกตัดขาดจากพื้นที่ภายนอก
- ม.3 บ้านคลองลึก เป็นลักษณะน้ำท่วมขัง ประมาณ 5 วัน เนื่องจากถนนรถไฟ และถนนสายจะนะ-นาทวี ขวางทางน้ำ
- ม.4 บ้านโคกเค็ด เป็นลักษณะน้ำล้นตลิ่งจากคลองลึก ท่วมสูงประมาณ 0.80 เมตร สามารถใช้ชีวิตได้ปกติ
- ม.5 บ้านทุ่งใหญ่ เป็นลักษณะน้ำล้นตลิ่งจากคลองลึก ท่วมหนักบริเวณหมู่บ้านวัชราราท่วมขังนาน 2-3 วัน
- ม.6 บ้านท่าชะมวง ท่วมสูงประมาณ 1.5 เมตร ได้รับผลกระทบประมาณ 200 ครัวเรือน ท่วมนานไม่เกิน 2-3 วัน
- ม.7 บ้านลาगा ท่วมสูงประมาณ 1-2 เมตร
- ม.8 บ้านโคกม้า เป็นลักษณะน้ำท่วมขัง นาน 3-4 วัน
- ม.9 บ้านน้ำเค็ม ท่วมบริเวณทางเข้าหมู่บ้าน น้ำไหลผ่าน รับน้ำจากคลองกลาง
- ม.10 บ้านบ่อตันแซะ รับน้ำจากหมู่ 9 ท่วมนานประมาณ 1-2 วัน

สภาพปัญหาเกิดจากการที่ชุมชนไม่มีการเตรียมตัวในเรื่องของน้ำท่วมมากนัก การเตรียมอาหาร น้ำดื่ม แก๊ส ไม่เพียงพอ เนื่องจากครอบครัวที่มีรายได้น้อย ฐานะยากจน จะมีผลกระทบกับที่อยู่อาศัยและค่าใช้จ่าย ชาวบ้านในพื้นที่ไม่ให้ความร่วมมือในการขุดลอกคลองทางน้ำ มีการบุกรุกถมที่กีดขวางทางน้ำ ชุมชนปลูกสร้างอาคารไม่มีการยกพื้น มีการตัดไม้ทำลายป่าในพื้นที่ต้นน้ำ ส่งผลให้เกิดน้ำท่วม น้ำป่าไหลหลากและมีความรุนแรงสูง มีการถมที่จากความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ ถมพื้นที่รอบๆ บ้าน ทำให้น้ำท่วมขังในบ้าน ขาดการมีส่วนร่วมของชุมชนด้านการรักษาสภาพแวดล้อมชุมชน การถมที่ขวางทางน้ำ (โลตัส) /พื้นที่หมู่บ้านจัดสรรสร้างในพื้นที่รับน้ำเดิม ถนนชลประทานมีคันน้ำสูง ชลประทาน ม.3 (คลองปลักปลิงขวางทางน้ำ ช่องลอดไม่เพียงพอ และอุดตันในบางจุด มีการถมที่ลำแนวเขตคลอง ทางหลวงแผ่นดิน 408 สายสงขลา-นาทวี ทางรถไฟสายโกลก-หาดใหญ่ ถนนสายหาดใหญ่-ปัตตานี ที่มีระดับสูงกว่าพื้นที่โรงไฟฟ้าจะนะถมที่ทำให้ทางน้ำเปลี่ยน น้ำมักท่วมกลางคืน น้ำมาเร็ว ทำให้เตือนภัยไม่ทันเนื่องจากมีเวลาแจ้งเตือนน้อย ประกอบกับไม่มีงบประมาณในการสนับสนุนการจัดการอุทกภัย ยังไม่มีการแจ้งเตือนภัยล่วงหน้าจากหน่วยงาน ไม่มีเครื่องมือสื่อสาร ไม่มีอุปกรณ์ในการกู้ชีพกู้ภัย เช่น เรือ เชือกกู้ภัย เสื้อชูชีพ กระสอบทรายเป็นต้น อาสาสมัครในพื้นที่ไม่มีทักษะความรู้ในการขับเรือ การใช้วิทยุสื่อสาร และการกู้ชีพกู้ภัย

3.2 พื้นที่กลางน้ำอำเภอนาทวี ส่วนใหญ่อยู่ในเขต ตำบลนาทวี โดยเฉพาะบ้านของหมู่ 8 มีลักษณะน้ำท่วมสูง ไหลเชี่ยว ขาดการช่วยเหลือจากทางราชการเนื่องจากทางเข้าสู่หมู่บ้านน้ำไหลเชี่ยว

และได้มีการสรุปข้อจำกัดในการแก้ปัญหา ดังนี้

1. ด้านผังเมือง มีการก่อสร้างอาคาร หรือการถมที่โดยไม่มีการวางระบบผังเมือง และการดำเนินการตามกฎหมาย ชาวบ้านและหน่วยงานขาดองค์ความรู้ภูมิปัญญาเดิมเกี่ยวกับสภาพภูมิศาสตร์ของพื้นที่

2. ด้านโครงสร้างพื้นฐาน ถนน 4 เลน ทุกสายทั้งพื้นที่ จะนะ-ปัตตานี หาดใหญ่-นาทวี นาทวี-ประกอบ จะยกระดับสูง วางท่อระบายน้ำเล็กไม่ได้ขนาด ทั้งทางหลวงและทางย่อย -ระดับการวางท่อในหมู่บ้านมีความต่างระดับกัน -ขนาดของท่อเล็ก แคบ ไม่สามารถระบายน้ำได้ไม่เหมาะสม -คันกั้นคลองส่งน้ำของชลประทาน และคลองระบายน้ำชลประทานมีคันคลองที่สูง น้ำไม่สามารถไหลผ่านลงคลอง

3. กระบวนการทำงานของภาครัฐ มีการแก้ไขโดยขาดการมีส่วนร่วม และองค์ความรู้ในสภาพพื้นที่และวิถีชีวิตของชาวบ้าน ยังมีการทำงานแบบแยกส่วนในการแก้ไขปัญหา มีวิธีคิด และวิธีการแก้ไขปัญหาที่ยังตอบเฉพาะวัตถุประสงค์ของหน่วยงานไม่ได้มองภาพรวม

ส่วนกระบวนการแก้ไขปัญหาที่ผ่านมา หน่วยงานที่จัดการกับปัญหาในพื้นที่ที่ผ่านมา ได้แก่ ชลประทาน มีระบบระบายน้ำปลักปลิง โดยมีแผนการขุดลอกคลอง 3 สายในนาทวี ขณะนี้ยังมีความขัดแย้งระหว่างแนวคิดของชาวบ้านกับชลประทานเรื่องแผนระบบระบายน้ำ สำนักงานทรัพยากรน้ำภาค 8 มีระบบเฝ้าระวังเตือนภัย มีสถานีเตือนภัย น้ำฝน/น้ำท่า และความชื้นของดิน ในพื้นที่คลองนาทวี 6 สถานี แต่ยังขาดเครือข่ายเตือนภัย บทบาทในช่วงต่อไป สร้างกลไกร่วมและแผนการแก้ไขปัญหาพร้อม ชาวบ้านในพื้นที่เป็นการเตรียมรับมือกับน้ำท่วม ได้แก่ การจัดตนเอง การจัดเตรียมอาหาร น้ำดื่ม ไฟฟ้า ไฟสำรอง รับฟังข่าวสาร หลังน้ำลด จะมีการแจกอาหารแห้ง โดยหน่วยงานทั้ง อบต. และผู้ใหญ่บ้าน

4. แนวคิดเกี่ยวกับการแก้ปัญหาน้ำท่วม

น้ำท่วมเป็นปรากฏการณ์ทางธรรมชาติที่ไม่สามารถหลีกเลี่ยงไม่ให้เกิดได้ แต่สามารถหาวิธีลดความรุนแรงและบรรเทาผลกระทบและความสูญเสียที่จะเกิดได้ โดยมาตรการป้องกันความเสียหายและบริหารจัดการน้ำท่วม แนวทางการป้องกันความเสียหายจากน้ำท่วมและการบริหารจัดการน้ำท่วมประกอบไปด้วยมาตรการที่นำสิ่งก่อสร้างมาใช้ลดขนาดความรุนแรงของน้ำท่วม เช่น การปรับปรุงสภาพลำน้ำ การใช้อ่างเก็บน้ำ เขื่อนและพนังกั้นน้ำ เป็นต้น นอกจากนั้นยังมี

มาตรการไม่ใช่สิ่งก่อสร้างซึ่งประกอบไปด้วยมาตรการสำหรับการป้องกันความเสียหายและการบรรเทาทุกข์ เช่น การวางผังเมือง การพยากรณ์และเตือนภัยน้ำท่วม ซึ่งโดยทั่วไปควรใช้มาตรการทั้งสองอย่างร่วมกันเพื่อประสิทธิภาพในการบรรเทาภัยพิบัติที่ดียิ่งขึ้น (สำนักบริหารจัดการน้ำและอุทกวิทยา, 2556)

ซึ่งรายละเอียดของมาตรการทั้ง 2 มาตรการข้างต้น (ชูโชค อายุพงศ์, ม.ป.ป.) มีดังต่อไปนี้

มาตรการใช้สิ่งก่อสร้าง (Structural measures)

1) เขื่อนและพนังกั้นน้ำ (Levees and Floodwalls) จุดประสงค์หลักในการสร้างเขื่อนและพนังกั้นน้ำ คือ มีความต้องการในการจำกัดการไหลของน้ำในขณะเกิดน้ำท่วมและเป็นการป้องกันพื้นที่บางส่วนในกลุ่มน้ำไม่ให้เกิดความเสียหาย เขื่อนและพนังกั้นน้ำจะป้องกันเฉพาะพื้นที่บริเวณด้านหลังพนังกั้นน้ำและในระดับความสูงที่ได้ออกแบบไว้เท่านั้น ข้อดีในการสร้างเขื่อนและพนังกั้นน้ำ คือ มีความยืดหยุ่นในกรณีที่ยากเลือกกว่าต้องการจะป้องกันพื้นที่ในบริเวณใดของกลุ่มน้ำ โดยอาจป้องกันแบบเฉพาะที่ เช่น การสร้างพนังกั้นน้ำบริเวณที่แม่น้ำไหลผ่านตัวเมืองหรือการก่อสร้างเขื่อนเพื่อควบคุมการไหลของน้ำในพื้นที่ขนาดใหญ่ อย่างไรก็ตามการก่อสร้างดังกล่าวอาจทำให้เกิดปัญหาในด้านความปลอดภัยในกรณีที่เกิดน้ำท่วมขนาดใหญ่กว่าที่ออกแบบโครงสร้างไว้ จะทำให้เกิดน้ำไหลทะลักอย่างฉับพลันซึ่งสามารถสร้างความเสียหายต่อชีวิตและทรัพย์สิน

การสร้างเขื่อนและพนังกั้นน้ำอาจทำให้ระดับน้ำท่วมสูงขึ้น และสร้างความเสียหายให้พื้นที่บางแห่งที่อยู่ใกล้เคียง ดังนั้นจึงต้องทำความเข้าใจและหาทางวางแผนไม่ให้ผู้ที่อาศัยอยู่บริเวณดังกล่าวได้รับความเดือดร้อน นอกจากนั้นการจำกัดขอบเขตการไหลของน้ำยังทำให้ลักษณะการไหลเกิดการเปลี่ยนแปลง เช่น ระดับน้ำสูงขึ้น ความเร็วและอัตราการไหลเพิ่มขึ้น ความรุนแรงของคลื่นเปลี่ยนแปลงและเวลาเดินทางของน้ำเพิ่มขึ้น รวมทั้งส่งผลด้านลบต่อสิ่งแวดล้อม เช่น มีผลกระทบต่อระบบนิเวศและแหล่งที่อยู่อาศัยของพืชและสัตว์ รวมทั้งลักษณะภูมิประเทศเดิมที่มีอยู่

2) การปรับปรุงสภาพลำน้ำ (Channel modifications) ทางน้ำธรรมชาติทุกสายจะมีค่าปริมาณความจุจำนวนหนึ่ง ซึ่งในบางครั้งอาจมีปริมาณน้ำมากเกินไปและไหลล้นออกมานอกลำน้ำทำให้เกิดน้ำท่วมบริเวณพื้นที่ริมฝั่งแม่น้ำ การปรับปรุงด้านชลศาสตร์ของลำน้ำหรือพื้นที่ลุ่มน้ำและลำคลองที่เชื่อมกับแม่น้ำสายหลัก อาจทำให้น้ำท่วมในครั้งต่อไปมีความรุนแรงลดน้อยลงกว่าการปล่อยให้เป็นไปตามธรรมชาติ วิธีการปรับปรุงสภาพลำน้ำมีอยู่หลายวิธี สำหรับวิธีที่พบเห็นกันโดยทั่วไปประกอบด้วย (1) ปรับสภาพลำน้ำให้มีลักษณะตรง ลึก และมีความกว้างพอสมควร (2) ขุดลอกคูคลองและกำจัดพืชน้ำ รวมทั้งเศษซากวัสดุและขยะ (3) คัดผิวลำคลอง (4) ยกหรือขยายสะพานและท่อลอด เพื่อไม่ให้กีดขวางการไหลของน้ำ และ (5) เคลื่อนย้ายสิ่งกีดขวางทางน้ำ

3) เส้นทางน้ำอ้อมเมือง (By-pass floodways) การผันน้ำอ้อมพื้นที่น้ำท่วมมีหน้าที่สองอย่างในการบรรเทาน้ำท่วม ได้แก่ เป็นการสร้างอ่างเก็บน้ำซึ่งมีลักษณะกว้างและตื้นสำหรับผันน้ำลงมาเก็บไว้เมื่อเกิดน้ำท่วมในเขตชุมชนเป็นการลดปริมาณการไหลในลำน้ำสายหลัก และเป็นการเพิ่มประสิทธิภาพการระบายน้ำโดยช่วยปรับปรุงลักษณะการไหลและลดระดับความสูงของน้ำในการไหลปกติที่อาจไหลล้นตลิ่งในขณะน้ำท่วม การสร้างเส้นทางผันน้ำต้องเริ่มจากการศึกษาลักษณะภูมิประเทศและเส้นทางที่เหมาะสม ซึ่งการสร้างทางระบายน้ำอ้อมตัวเมืองไม่สามารถสร้างได้ในทุกที่ ในบางแห่งก็จะมีข้อจำกัด นอกจากนั้นยังต้องมีการศึกษาเรื่องค่าใช้จ่ายโดยไม่ก่อสร้างในพื้นที่ที่จะทำให้เสียค่าใช้จ่ายในการก่อสร้างและปรับสภาพพื้นที่มากเกินไป

4) พื้นที่ชะลอน้ำและแหล่งเก็บกักน้ำ (Retarding basins and flood storage areas) แนวคิดของวิธีนี้เป็นการยอมให้น้ำท่วมในพื้นที่บางส่วนของพื้นที่สำคัญน้อย เพื่อลดอัตราการไหลของน้ำท่วมในแม่น้ำลง โดยสร้างเขื่อนหรือพนังกั้นน้ำทำหน้าที่ควบคุมไม่ให้น้ำเข้าท่วมพื้นที่ที่ต้องการป้องกันและสร้างฝายกระดပ်เพื่อผันน้ำเข้าพื้นที่เก็บน้ำ หากมีการควบคุมการเก็บกักและชะลอน้ำจะทำให้อัตราการไหลสูงสุดลดลงและจำกัดน้ำท่วมให้อยู่ในระดับที่สามารถควบคุมได้

พื้นที่ที่ใช้ในการกักน้ำควรใช้พื้นที่ลุ่มต่ำและเกิดน้ำท่วมบ่อย พื้นที่ดังกล่าวในฤดูอื่นอาจใช้เป็นที่อยู่อาศัยหรือใช้ทำการเกษตรได้ แต่เมื่อถึงฤดูน้ำหลากต้องยอมให้น้ำเข้าท่วม เพราะวัตถุประสงค์หลักของการใช้พื้นที่นี้คือใช้เป็นพื้นที่กักน้ำ ผู้รับผิดชอบต้องมีความเข้าใจเกี่ยวกับน้ำท่วมที่เกิดขึ้นทั้งข้อมูลระดับน้ำ ขนาดพื้นที่ที่จะถูกท่วม การควบคุมปริมาณน้ำ และต้องมีระบบพยากรณ์และเตือนภัยน้ำท่วมที่เชื่อถือได้เพื่อให้มีเวลาและปลอดภัยหากต้องมีการอพยพ รวมทั้งต้องเพิ่มข้อกำหนดพิเศษสำหรับเหตุการณ์ฉุกเฉินและการจัดการในเขตหลบภัยน้ำท่วม โดยการใช้วิธีนี้ในการป้องกันน้ำท่วมต้องมีการจัดเตรียมระบบระบายน้ำที่มีประสิทธิภาพเพื่อใช้ระบายน้ำออกจากพื้นที่กักน้ำ ซึ่งไม่ควรเก็บน้ำไว้นานและระบายออกให้เร็วที่สุดเท่าที่ทำได้เพื่อป้องกันมลพิษ

5) อ่างเก็บน้ำบรรเทาน้ำท่วม (Flood mitigation reservoirs) ในสถานะที่เหมาะสมการสร้างเขื่อนเพื่อเก็บน้ำสามารถช่วยควบคุมการไหลของน้ำไม่ให้ไหลลงสู่พื้นที่ท้ายน้ำมากเกินไป อ่างเก็บน้ำจะช่วยเก็บน้ำไว้ชั่วคราว ซึ่งมีประโยชน์เมื่อถึงฤดูน้ำหลาก ปริมาณความจุของอ่างเก็บน้ำขึ้นอยู่กับความต้องการของพื้นที่ที่จะป้องกันและยังขึ้นอยู่กับความจุของแม่น้ำหรือคลองระบายที่อยู่ท้ายน้ำด้วย ความสามารถในการช่วยบรรเทาน้ำท่วมของอ่างเก็บน้ำ ขึ้นอยู่กับองค์ประกอบหลายอย่าง ได้แก่ ตัวเขื่อนซึ่งมีหน้าที่เก็บน้ำ ความสามารถของอาคารระบายน้ำล้น และลักษณะของน้ำที่ไหลเข้ามากการชะลอน้ำโดยใช้วิธีนี้เป็นวิธีที่ลดอัตราการไหลสูงสุดของ

น้ำ เป็นการกักไว้ชั่วคราวแล้วปล่อยออกมาเมื่อเวลาเหมาะสม การลดอัตราการไหลของน้ำจะทำให้เวลาในการไหลเพิ่มขึ้น โดยติดตั้งประตูน้ำเพื่อควบคุมการไหล

6) การปรับปรุงระบบระบายน้ำ การระบายน้ำที่ไหลนองอยู่ด้านหลังคันดินหรือพนังกันน้ำที่ใช้ป้องกันน้ำท่วมให้ออกจากพื้นที่ ทำได้โดย (1) ไหลด้วยแรงโน้มถ่วงผ่านท่อที่มีประตูน้ำออกไปสู่ลำน้ำช่วงที่มีการไหลระดับน้ำต่ำ (2) ไหลลงไปในสะสมอยู่ในแหล่งกักเก็บน้ำ และ (3) สูบน้ำออกจากพื้นที่ในกรณีที่น้ำในลำน้ำมีระดับสูงทำให้เกิดน้ำไหลย้อนกลับเข้าท่อ

มาตรการไม่ใช่สิ่งก่อสร้าง (Non-structural measures)

1) การจัดการใช้ที่ดิน (Land use management) การจัดการใช้สอยที่ดินมีความแตกต่างกับมาตรการใช้สิ่งก่อสร้าง ซึ่งมาตรการใช้สิ่งก่อสร้างเป็นการปรับพฤติกรรมการไหลของน้ำ โดยพยายามให้น้ำไหลไกลจากพื้นที่ที่ต้องการป้องกันมากที่สุด ส่วนการจัดการใช้สอยที่ดินเป็นการปรับรูปแบบการใช้ที่ดินให้รองรับเหตุการณ์น้ำท่วมในบริเวณที่จะมีการพัฒนาในอนาคต วิธีนี้ถือเป็นวิธีที่ให้ผลดีมากในการลดความเสียหายจากน้ำท่วม

สิ่งที่ต้องพิจารณาในการวางแผนจัดการใช้ที่ดิน คือการตัดสินใจจำกัดพื้นที่เพื่อหลีกเลี่ยงความเสียหายจากน้ำท่วมกับการปล่อยให้ชุมชนมีการเจริญเติบโตไปเรื่อยๆ และมีการใช้ประโยชน์จากที่ดินตามความต้องการของเจ้าของที่ดิน

การจัดการใช้ที่ดินหรือการวางแผนควบคุมการใช้ที่ดินประกอบไปด้วย การควบคุมผังเมือง (Zoning) และการควบคุมสิ่งปลูกสร้างและการพัฒนา ซึ่งต้องนำทั้งสองอย่างมาประยุกต์ใช้ในการวางแผนผังเมืองเพื่อพัฒนาให้เจริญเติบโตและป้องกันน้ำท่วม โดยการวางแผนผังเมืองใหม่ต้องมีความทันสมัยเหมาะสมกับแต่ละสถานการณ์ที่แตกต่างกันไปและควรมีการติดตามระดับความเสี่ยงการเกิดน้ำท่วมในแต่ละพื้นที่

2) การเวนคืนที่ดิน การรื้อถอนสิ่งปลูกสร้างและชุมชนที่อยู่อาศัยบริเวณน้ำท่วม จะส่งผลกระทบต่อระยะยาวกับสภาพเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม แต่จะมีข้อเสียเป็นความสูญเสียทางด้านธุรกิจและการเปลี่ยนแปลงชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คนในชุมชน อย่างไรก็ตามในบางพื้นที่ที่มีการประเมินแล้วว่า จะได้รับความเสียหายอย่างหนักจากน้ำท่วมและไม่คุ้มค่าในการเสียค่าใช้จ่ายเพื่อฟื้นฟู ควรจะมีการเวนคืนที่ดินนั้น โดยรัฐบาลหรือเจ้าของที่ดินอาจมีความสนใจในการย้ายออกไป ส่วนใหญ่พื้นที่ที่ได้รับการพัฒนามักจะไม่ใช่พื้นที่น้ำท่วมหรือพื้นที่ความเสี่ยงสูง ยกเว้นในกรณีที่มีมาตรการป้องกันจนแน่ใจว่ามีความปลอดภัยสูง ดังนั้นจึงควรส่งเสริมนโยบายที่กำหนดให้แหล่งสำคัญทางธุรกิจและอุตสาหกรรมตั้งอยู่ไกลจากพื้นที่น้ำท่วมมากที่สุดแต่ควรดูความเหมาะสมและความเป็นไปได้ด้วย และอยู่ให้ห่างจากพื้นที่ที่จะได้รับผลกระทบจากการไหลของน้ำในกรณีที่มีการขวางลำน้ำ

3) การปรับปรุงพื้นที่เพื่อใช้เป็นแหล่งเก็บกักน้ำ ระดับน้ำท่วมสามารถเพิ่มขึ้นได้จากการไหลนองของน้ำบนพื้นผิวที่ไม่สามารถซึมได้ เช่น พื้นถนน การก่อสร้างอาคาร หรือการคาดผิวด้วยวัสดุที่บดน้ำชนิดอื่นๆ ในลำน้ำขนาดไม่ใหญ่มากนัก การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวจะมีผลกับลักษณะการไหลของน้ำ เช่น การเปลี่ยนแปลงของอัตราการไหล ปริมาณการไหลและคุณภาพของน้ำไม่เหมือนเดิม

Retention เป็นวิธีเก็บน้ำไว้ในระยะหนึ่งในแหล่งเก็บกักน้ำแล้วปล่อยให้ น้ำระบายไปช้าๆ โดยการซึม การกรอง หรือการระเหย Retention จะใช้วิธีขุดบ่อเพื่อตักน้ำ โดยคาดผิวบ่อด้วยหินหรือวัสดุซึมได้เพื่อระบายน้ำออกไป

Detention เป็นวิธีกักน้ำในระยะสั้นเพื่อลดอัตราการไหลสูงสุด โดยระบายน้ำออกจากแหล่งเก็บน้ำโดนท่อระบายน้ำหรือทางน้ำ Detention มีการใช้กันมากซึ่งพบเห็นทั่วไป เช่น ที่เก็บน้ำที่ระบายน้ำจากหลังคา ระบบระบายน้ำได้สนามกีฬาหรือลานจอดรถ

4) การพยากรณ์และเตือนภัยน้ำท่วม การพยากรณ์น้ำท่วมเป็นการประมาณลำดับขั้นตอนการเกิดน้ำท่วม ปริมาณน้ำ ช่วงเวลาการเกิดและอัตราการไหลสูงสุด ซึ่งแต่ละจุดในลำน้ำปริมาณเหล่านี้จะมีค่าไม่เท่ากัน เป็นผลสืบเนื่องจากปริมาณน้ำฝนในแต่ละพื้นที่ที่แตกต่างกัน ส่วนการเตือนภัยน้ำท่วมเป็นการประกาศเตือนภัยล่วงหน้าก่อนเกิดภาวะน้ำท่วมในระยะเวลาอันใกล้เพื่อให้มีการเตรียมตัวรับมือกับน้ำท่วมได้ การเตือนภัยน้ำท่วมจะสัมฤทธิ์ผลเมื่อมีการเตือนอย่างทันเวลา มีความถูกต้องแม่นยำ และควรมีการให้ความรู้แก่ประชาชนในการเตรียมตัวและปฏิบัติตามแผนรับมือน้ำท่วมหลังการเตือนภัย ซึ่งแผนปฏิบัติหลังการเตือนภัยจะมีส่วนที่เกี่ยวข้องกับแผนรับมือและแผนอพยพ โดยในบางสถานการณ์การพยากรณ์และเตือนภัยน้ำท่วมถือว่าเป็นมาตรการที่สำคัญที่สุด โดยเฉพาะพื้นที่ที่ใช้เพียงมาตรการไม่ใช้สิ่งก่อสร้างในการบรรเทาภัยน้ำท่วม

5) การให้ความรู้และข้อมูลสาธารณะ การสำรวจข้อมูลความเสียหายจากภัยน้ำท่วมเป็นสิ่งที่ต้องทำให้เสร็จก่อนการวางแผน เพื่อป้องกันความเสียหายจากน้ำท่วม การพัฒนาและติดตามความคืบหน้าของข้อมูล เทคนิคการทำงานและการให้ความรู้แก่ประชาชนก็เป็นสิ่งที่ขาดไม่ได้ในแผนบริหารจัดการน้ำท่วมและมีความสำคัญอย่างยิ่งกับผู้ที่ทำหน้าที่วางแผนและประยุกต์วิธีการต่าง ๆ มาใช้ รวมไปถึงผู้มีหน้าที่ชี้แจงการกำหนดใช้นโยบายน้ำท่วมให้กับประชาชนทั่วไป การพัฒนาให้ข้อมูลน้ำท่วมมีความเข้าใจง่าย เข้าถึงง่าย รวดเร็วและมีคุณภาพ เป็นเป้าหมายหลักเป้าหมายหนึ่งในแผนบริหารจัดการน้ำท่วม

ข้อมูลสำคัญที่เกี่ยวข้องกับน้ำท่วม ได้แก่ ข้อมูลทางอุทกวิทยาและข้อมูลทางชลศาสตร์ของน้ำท่วมทั้งขนาดเล็กและขนาดใหญ่ที่เคยเกิดในพื้นที่ ข้อมูลน้ำท่วมประจำปีและข้อมูลของทรัพยากรต่างๆในพื้นที่ลุ่มน้ำและในภูมิภาคใกล้เคียงที่จะส่งผลกระทบถึงกันได้ จากข้อมูลดังกล่าว

สามารถนำมาจัดการให้เป็นระบบเพื่อให้ใช้งานได้ง่าย จะช่วยให้บุคคลทั่วไปเข้าถึงข้อมูลได้ง่าย มีความน่าสนใจและเหมาะกับการเผยแพร่ให้กับหน่วยงานและประชาชนทั่วไป

6) การป้องกันน้ำท่วมสิ่งปลูกสร้าง ความเสียหายจากน้ำท่วมสามารถบรรเทาลงได้โดยใช้วิธีที่เหมาะสมในการป้องกันไม่ให้น้ำไหลเข้าท่วมที่ดินสิ่งปลูกสร้าง เช่น การทำอุปกรณ์ดักน้ำ การก่อสร้างสิ่งปลูกสร้างบนเนินสูง การสร้างกำแพงกันดินรอบๆ อาคาร การใช้วัสดุกันน้ำ เป็นต้น

7) การอพยพออกจากพื้นที่เสี่ยงภัย ในกรณีที่ไม่สามารถหลีกเลี่ยงน้ำท่วมได้ วิธีที่ดีที่สุดคือ การอพยพผู้คนและสิ่งของมีค่าออกจากบริเวณที่มีแนวโน้มจะเกิดน้ำท่วม วัตถุประสงค์หลักของการอพยพคือ การรักษาความปลอดภัยให้กับประชาชน นอกจากนั้นยังรวมไปถึงการเคลื่อนย้ายลำเลียงสินค้าหรือสัตว์และพืชเศรษฐกิจ สิ่งสำคัญที่จะทำให้แผนอพยพประสบความสำเร็จ คือ การมีระบบการพยากรณ์และเตือนภัยน้ำท่วมที่มีประสิทธิภาพ มีความถูกต้องแม่นยำและทันเวลา ซึ่งผลสำเร็จของการเตือนภัยน้ำท่วมและแผนอพยพจะมีมากน้อยเพียงไรขึ้นอยู่กับระยะเวลาหลังการเตือนภัยว่าจะมีให้มากน้อยเพียงไรก่อนที่จะมา ช่วงเวลานี้จะเป็นช่วงที่ประชาชนเตรียมตัวรับมือและอพยพ นอกจากนั้นยังขึ้นอยู่กับความสามารถของผู้นักในการตอบสนองการเตือนภัยและการปฏิบัติตามแผนรับมือน้ำท่วม

8) แผนรับมือน้ำท่วม การใช้แผนรับมือน้ำท่วมเป็นการวางแผนเพื่อต่อสู้กับน้ำท่วมโดยเป็นมาตรการที่เรียกว่าปลอดภัยไว้ก่อน ส่วนสำคัญของแผนรับมือน้ำท่วม คือ แผนงานฉุกเฉินเพื่อรับมือขณะน้ำท่วม และมีแผนรับมือในส่วนอื่นๆ เช่น การทำโครงสร้างชั่วคราวเพื่อกั้นน้ำ การเคลื่อนย้ายทรัพย์สินหนีระดับน้ำท่วม แผนปฏิบัติการฉุกเฉินที่เกี่ยวข้องกับระบบไฟฟ้าและประปา แผนรับมือน้ำท่วมสามารถขยายขอบเขตงานให้ครอบคลุมไปถึงการซ่อมแซมเขื่อน และสิ่งก่อสร้างอื่นๆ ที่ใช้ในการบริหารจัดการน้ำท่วมเพื่อป้องกันการวิบัติหรือน้ำส้นสันเขื่อนและกำแพงกั้นน้ำ

9) แผนบรรเทาทุกข์ รัฐบาลควรมีการเตรียมการให้ความช่วยเหลือบรรเทาทุกข์ภายหลังน้ำท่วม การเตรียมให้ความช่วยเหลือควรมีความพร้อมอยู่ตลอดเวลา โดยเฉพาะความช่วยเหลือด้านการเงิน เพราะเราไม่สามารถคาดเดาได้ว่าเกิดเหตุการณ์ฉุกเฉินขึ้นเมื่อใด เป้าหมายหลักของแผนบรรเทาทุกข์ คือ การให้ความช่วยเหลือแก่ผู้ประสบภัยธรรมชาติ ซึ่งประกอบด้วย การฟื้นฟูสภาพร่างกาย จิตใจ และที่อยู่อาศัยให้ใกล้เคียงกับก่อนเกิดภัยพิบัติมากที่สุด

10) การประกันภัยน้ำท่วม เป็นมาตรการที่มีประโยชน์หลายอย่างโดยเฉพาะด้านการปรับปรุงระบบการให้ความช่วยเหลือบรรเทาทุกข์ภายหลังน้ำท่วม เนื่องจากน้ำท่วมในแต่ละพื้นที่มีลักษณะที่แตกต่างกัน ชื่อเรียกภัยของผู้ที่ต้องการได้รับเบี้ยประกันในแต่ละที่ก็แตกต่างกันด้วย โดยระบบการทำประกันภัยน้ำท่วมมีสองระบบใหญ่ๆ คือ ระบบที่จ่ายเงินประกันตามระดับ

ความเสี่ยงของแต่ละพื้นที่ และระบบที่จัดสรรเงินประกันภัยให้ผู้ประสบภัยในอัตราเท่ากันโดยไม่ขึ้นกับระดับความเสี่ยง

11) การปรับตัวให้เข้ากับสภาพน้ำท่วม คือ การจัดการหรือจัดกิจกรรมให้ชุมชนตระหนักว่าน้ำท่วมเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้หากอาศัยอยู่ในพื้นที่ลุ่มน้ำหรือชายฝั่ง และยอมรับว่าจะต้องเผชิญหน้ากับน้ำท่วมเป็นครั้งคราว ดังนั้นการให้ข้อมูลและความรู้เรื่องน้ำท่วมแก่ประชาชนจึงเป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างยิ่ง ข้อมูลดังกล่าวได้แก่ ข้อมูลเกี่ยวกับระดับน้ำ วิธีการจัดการที่อยู่อาศัย พื้นที่ทำการเกษตร โรงงานในการรับมือน้ำท่วม รวมทั้งข้อมูลเกี่ยวกับหน่วยงานฉุกเฉินที่พร้อมให้ความช่วยเหลือหากเกิดน้ำท่วม ผู้ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ที่มีแนวโน้มจะเกิดน้ำท่วมควรศึกษาและลงมือปฏิบัติตามมาตรการเพื่อบรรเทาภัยน้ำท่วมด้วยตนเอง โดยรัฐจะให้ความช่วยเหลือบางส่วน เช่น การทำกำแพงกันน้ำ การเตรียมเสบียงอาหาร การอพยพไปยังสถานที่หลบภัย เป็นต้น

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

1. กิจกรรมเวทีชุมชน 4 หมู่บ้าน

1.1 ความคาดหวังต่อเป้าหมายและวัตถุประสงค์ของการดำเนินกิจกรรม

วัตถุประสงค์

1. เพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลความทุกข์จากเรื่องน้ำท่วม
2. วิเคราะห์สาเหตุปัญหาการเกิดน้ำท่วมในแต่ละพื้นที่และแนวทางการแก้ไขปัญหาอย่างยั่งยืน

3. เพื่อจัดทำแผนงานการแก้ไขปัญหา น้ำท่วมจากชุมชนสู่การเสนอต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

สิ่งที่คาดว่าจะได้รับในกิจกรรมนี้คือ

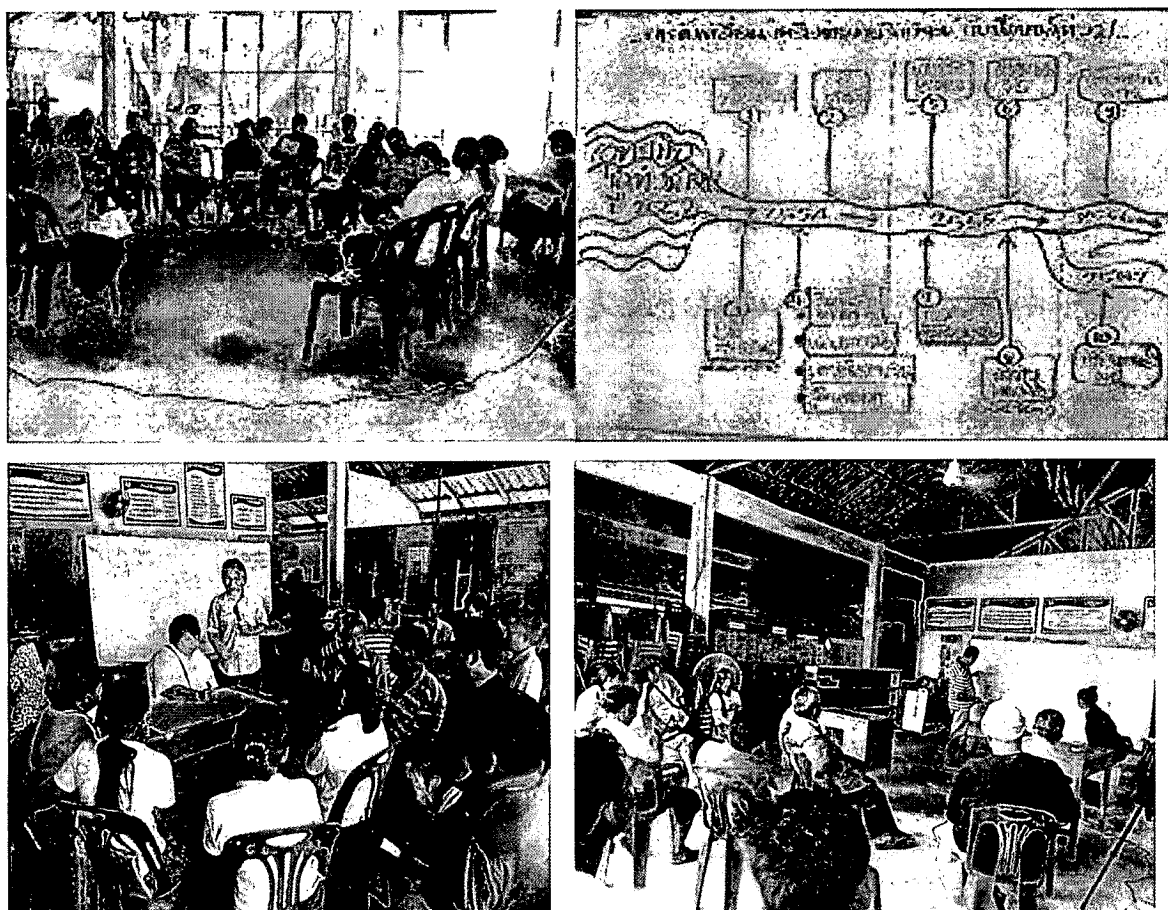
1. ได้เครือข่ายและทีมวิจัยในการศึกษาข้อมูลเพิ่มในแต่ละตำบล
2. ได้ข้อมูลสาเหตุปัญหา และผลกระทบที่เกิดจากน้ำท่วม
3. ได้แผนการแก้ไขปัญหาที่มาจากการร่างและแสดงความคิดเห็นของคนในชุมชน
4. มีการนำเสนอแผนต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้รับทราบข้อมูล

1.2 สถานที่ ช่วงเวลา งบประมาณ

1. ณ ศาลาหมู่บ้านทุ่งใหญ่ หมู่ที่ 5 ตำบลบ้านนา อ.จะนะ จ.สงขลา
2. วันที่ 14 กุมภาพันธ์ 2557

1.3 ผู้เข้าร่วมกิจกรรม

ผู้เข้าร่วม ประกอบด้วย แกนนำและประชาชนบ้านทุ่งใหญ่ (ม.5) จำนวน 13 คน แกนนำบ้านโคกม้า (ม.8) จำนวน 6 คน ทีมวิจัยจำนวน 5 คน และผู้ประสานงานและผู้ช่วยผู้ประสานงานหน่วยประสานงานวิจัย เพื่อท้องถิ่นจังหวัดสงขลาจำนวน 2 คน

ภาพประกอบ 3 เวทีชุมชน ม.5 และ ม.8

1.4 ขั้นตอนการจัดกิจกรรม

1. ประชุมทีมวิจัย

1.1 ครั้งที่ 1 เป็นการประชุมเพื่อวางกรอบกิจกรรม รายละเอียดการพูดคุย แลกเปลี่ยน เรียนรู้ กลุ่มเป้าหมายในการดำเนินกิจกรรม ผลสรุปจากการประชุม คือ 1.หาแกนนำแต่ละพื้นที่เพื่อเป็นทีมทำงานร่วมกับทีมนักวิจัย เพราะแกนนำเป็นคนในพื้นที่จึงต้องรู้จักลักษณะของพื้นที่เป็นอย่างดี ว่าควรจะดำเนินงานในลักษณะอย่างไร กับใคร เป็นต้น 2.จัดเวทีแกนนำเพื่อทำความเข้าใจโครงการฯ เนื่องจากหากแกนนำแต่ละพื้นที่ที่มีความเข้าใจในโครงการฯแล้ว ก็สามารถอำนวยความสะดวกต่อการดำเนินโครงการฯได้เป็นอย่างมากและเพื่อเป็นการสร้างการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างแกนนำกับทีมวิจัย

1.2 ครั้งที่ 2 เพื่อวางรายละเอียด กระบวนการ การประชุมแกนนำแต่ละพื้นที่ รายละเอียดพูดคุย เพื่อสร้างความเข้าใจการดำเนินโครงการฯต่อแกนนำสรุปการประชุมคือ ได้รายละเอียดพูดคุย ได้แก่

(1) ทำความเข้าใจโครงการ

(2) สรุปรบทเรียนการขับเคลื่อนงานการแก้ไขปัญหาน้ำท่วมขององค์กรที่

ผ่านมา

(3) แลกเปลี่ยน ความทุกข์-ความเดือดร้อนจากน้ำท่วม/วิเคราะห์สาเหตุ ปัญหาการเกิดน้ำท่วมในแต่ละพื้นที่ และแนวทางการแก้ไขปัญหาย่างยั่งยืน/เรียนรู้การจัดทำ แผนงานการแก้ไขปัญหาน้ำท่วมจากชุมชนสู่การเสนอต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

(4) โดยใช้กระบวนการกลุ่มย่อยตามหมู่บ้านเพื่อระดมความคิด

(5) แลกเปลี่ยนร่วมกันแล้วนำเสนอวงใหญ่เพื่อเรียนรู้ลักษณะของปัญหา และร่วมหาทางแก้ไขแบบองค์รวม

(6) ประสานสกว.ส่วนท้องถิ่นร่วมสังเกตการณ์และหนุนเสริมข้อมูลใน ส่วนของบทบาทของ สกว. และเหตุใดต้องทำงานวิจัยชุมชน

1.3 จัดประชุมแกนนำ ชาวบ้านในพื้นที่บ้านทุ่งใหญ่และบ้านโคกม้าพุดคุย แลกเปลี่ยนในรายประเด็นกันอีกครั้ง เพื่อความเข้าใจร่วมกันระหว่างทีมวิจัยและแกนนำพื้นที่ เนื่องจากแกนนำต้องไปทำงานกับชาวบ้านในพื้นที่ของตนเองต่อไปอีกทั้งมีการแบ่งบทบาท-หน้าที่ ของทีมงาน (ทีมวิจัย+ทีมแกนนำแต่ละพื้นที่) โดยกระบวนการหลักๆของเวที ได้แก่ การนำพา แลกเปลี่ยนในรายประเด็น การบันทึกข้อมูล การดำเนินรายการ การประสานวิทยากร จะเป็นหน้าที่ หลักของทีมวิจัย ส่วนการประสานผู้เข้าร่วมจะเป็นหน้าที่ของทีมแกนนำในแต่ละหมู่บ้าน

ภาพประกอบ 4 จัดประชุมทีมวิจัย

2. จัดเวทีชุมชน ซึ่งเป็นผู้ที่ล้วนได้รับผลกระทบโดยตรงจากปัญหาน้ำท่วมและ เป็นผู้ที่มีความสนใจในการศึกษากรณีการแก้ไขปัญหาน้ำท่วม ผลลัพธ์จากเวที คือ ได้รับรู้ถึงความ เดือดร้อนของประชาชน สาเหตุของการเกิดน้ำท่วม แนวทาง วิธีการที่จะสามารถแก้ไขปัญหาย่าง แท้จริงให้กับชุมชนได้ ปัญหาและอุปสรรคต่อการดำเนินการแก้ไขปัญหานั้นๆ รวมทั้งได้แผนงาน การแก้ไขปัญหาน้ำท่วมจากคนในชุมชนเอง ซึ่งถือว่าเป็นการแก้ไขปัญหให้กับชุมชนอย่างถูกต้อง

เนื่องจากชุมชนจะรู้สาเหตุของปัญหาของน้ำท่วมและรู้จักเส้นทางน้ำเป็นอย่างดีว่าควรทำอะไร ที่ไหน อย่างไรเป็นต้น

3. สรุปเวทีชุมชน เป็นการสรุปภายในทีมวิจัยจากการจัดเวทีฯ เพื่อประมวลเนื้อหาข้อมูล รวมทั้งกระบวนการเรียนรู้ร่วมของคนในชุมชน ผลลัพธ์ คือ ได้ข้อมูลตามที่ตั้งเป้าเอาไว้แต่ยังเป็นลักษณะที่กว้างๆอยู่ซึ่งจะทำการเจาะลึกในรายละเอียดในกิจกรรมเก็บข้อมูลและสำรวจพื้นที่อีกครั้ง ส่วนกระบวนการเรียนรู้ร่วมปรากฏว่าคนในชุมชนร่วมกันแลกเปลี่ยนและนำเสนอทางแก้ปัญหาภายใต้บริบทของชุมชนตนเอง

1.5 เครื่องมือและวิธีการที่นำมาใช้

เป็นวงคุยแลกเปลี่ยน ระดมความคิดเห็นร่วมกัน มีทั้งลักษณะของกลุ่มย่อยซึ่งแบ่งตามหมู่บ้าน แม้ว่าพื้นที่น้ำท่วมนั้นจะมีลักษณะปัญหาที่คล้ายคลึงกัน แต่ด้วยลักษณะทางภูมิศาสตร์ของพื้นที่จึงไม่เหมือนกัน ฉะนั้นย่อมมีบางปัญหาหรือแนวทาง วิธีการแก้ไขที่ไม่เหมือนกันเสียทีเดียว นอกจากเป็นลักษณะของวงย่อยแล้ว ยังมีการนำเสนอข้อมูลของแต่ละพื้นที่ต่อวงใหญ่ เพื่อจะได้ร่วมเรียนรู้ปัญหา แนวทาง วิธีการแก้ไขแบบองค์รวม เพราะถ้ามองเฉพาะแต่ละพื้นที่ก็อาจจะเป็นการแก้ปัญหาแบบแยกส่วนเฉพาะพื้นที่ตน ซึ่งอาจจะส่งผลกระทบต่อพื้นที่อื่นอีกต่อไปได้เช่นกันหลังจากแลกเปลี่ยน นำเสนอข้อมูลต่างๆแล้ว ก็มีการสรุปผลการจัดเวทีต่อที่ประชุมด้วย

2. กิจกรรมสัมภาษณ์ข้อมูลน้ำท่วมขังในอดีตและปัจจุบัน

2.1 ความคาดหวังต่อเป้าหมายและวัตถุประสงค์ของการดำเนินกิจกรรม

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาข้อมูลน้ำท่วมขังในพื้นที่ทั้งในอดีตและปัจจุบัน
2. เพื่อศึกษาวิถีชีวิตของคนในชุมชนต่อประสบการณ์ก่อนน้ำท่วมขังและหลังน้ำท่วมขัง และในช่วงน้ำหลาก
3. เพื่อศึกษาเส้นทางน้ำ การไหลหลากของน้ำ ลักษณะน้ำท่วมขัง การระบายน้ำ
4. เพื่อศึกษาผลกระทบจากน้ำท่วมในด้านอาชีพ (ทำนา) การทำมาหากิน การขนย้าย และภาพอนาคตที่จะเกิดขึ้น

สิ่งที่คาดว่าจะได้รับในกิจกรรมนี้คือ

1. ได้แบบสัมภาษณ์
2. ได้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์

1.2 สถานที่ ช่วงเวลา งบประมาณ

ที่ทำการผู้ใหญ่บ้าน โคกม้า หมู่ที่ 8 ต.บ้านนา อ.จะนะ จ.สงขลา วันที่ 16 มีนาคม 2557

1.3 ผู้เข้าร่วมกิจกรรม

ลงพื้นที่สัมภาษณ์หมู่ที่ 8 บ้านโคกม้า

1. กลุ่มที่ 1 มีหัวหน้าโครงการ ทีมวิจัย 2 คน ผู้ช่วยผู้ประสานงานสกว.ท้องถิ่น 1 คน และชาวบ้าน 7 คน

2. กลุ่มที่ 2 มีหัวหน้าโครงการ ทีมวิจัย 2 คน และชาวบ้าน 5 คน

1.4 ขั้นตอนการจัดกิจกรรม

1. ประชุมทีมวิจัยออกแบบสัมภาษณ์
2. สัมภาษณ์แบบสนทนากลุ่มให้ครอบคลุมทุกชุมชน
3. สัมภาษณ์ข้าราชการจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องโดยมีประเด็นสัมภาษณ์คือ
วัตถุประสงค์การพัฒนาแก้ไขปัญหา ผลผลิต ผลลัพธ์ ผลกระทบ ประโยชน์ที่ได้รับ
ฯลฯ
4. สรุปรวบรวมข้อมูล
5. วิเคราะห์ข้อมูลร่วมกัน

1.5 เครื่องมือและวิธีการที่นำมาใช้

1. แบบสัมภาษณ์
2. แผนที่เส้นทางน้ำ

ภาพประกอบ 5 ลงพื้นที่สัมภาษณ์ ม.8 บ้านโคกม้า

3. กิจกรรมสำรวจพื้นที่

1.1 ความคาดหวังต่อเป้าหมายและวัตถุประสงค์ของการดำเนินกิจกรรม

วัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงเส้นทางเดินของน้ำ และสาเหตุการเกิดน้ำท่วมขัง
สิ่งที่คาดว่าจะได้รับในกิจกรรมนี้คือ

ได้แผนที่เส้นทางน้ำในอดีตและปัจจุบัน

1.2 สถานที่ ช่วงเวลา งบประมาณ

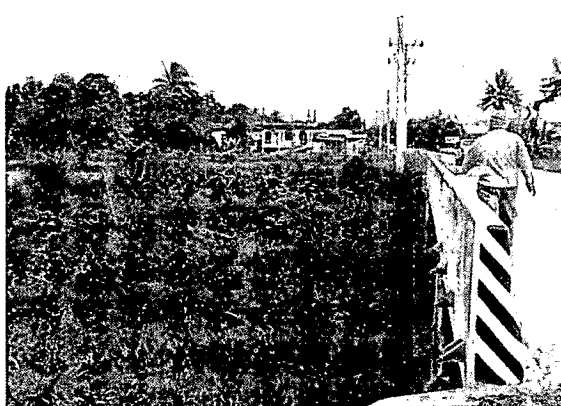
บ้านอดีตผู้ใหญ่บ้านรามัน สมะลาเต๊ะ วันที่ 6 มิถุนายน 2557

1.3 ผู้เข้าร่วมกิจกรรม

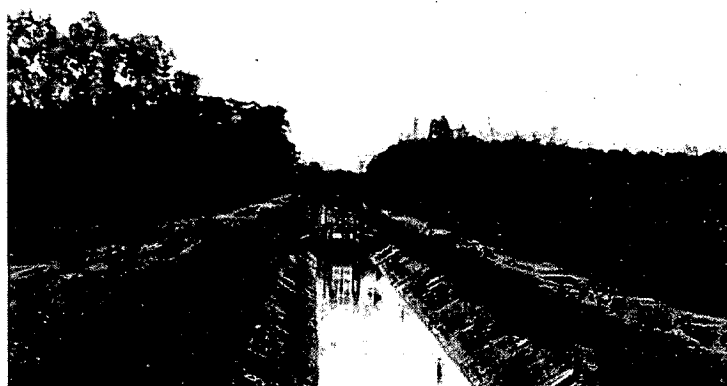
ทีมวิจัย 3 คน และชาวบ้านในพื้นที่ 2 คน

ภาพประกอบ 6 สะพานรถไฟจำนวน 2 สะพาน สร้างเมื่อ พ.ศ.2533

ภาพประกอบ 7 สะพานถนน รพช. ที่ชาวบ้านขุดหัว-ท้ายเพื่อระบายน้ำ เมื่อปี 2553

ภาพประกอบ 8 คลองชลประทานที่สร้างไปทิ้งไว้ที่บ้านทุ่งใหญ่ ม.5

1.4 ขั้นตอนการจัดกิจกรรม

1. ประชุมเตรียมทีมวิจัย
2. สำรวจพื้นที่ในหมู่บ้าน
3. สรุปข้อมูล

1.5 เครื่องมือและวิธีการที่นำมาใช้

วงคุยแลกเปลี่ยนกับผู้เฒ่าในพื้นที่ เนื่องจากเป็นความรู้เส้นทางน้ำ และสภาพพื้นที่ของหมู่บ้านในอดีตเป็นอย่างดี พร้อมทั้งชาวบ้านในหมู่บ้านเพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างกัน

4. กิจกรรมเรียนรู้เรื่องการวิเคราะห์ข้อมูล

1.1 ความคาดหวังต่อเป้าหมายและวัตถุประสงค์ของการดำเนินกิจกรรม

- วัตถุประสงค์
1. เพื่อวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์และสำรวจ
 2. เพื่อสร้างการมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ข้อมูล

สิ่งที่คาดว่าจะได้รับในกิจกรรมนี้คือ

1. องค์ความรู้ ประสบการณ์น้ำท่วมของชาวบ้านในพื้นที่จากอดีตถึงปัจจุบัน
2. การเปลี่ยนแปลงและเหตุที่ปัญหาภัยน้ำยังไม่ได้รับการแก้ไข
3. แนวทางการแก้ไขแต่ละภาคส่วน

1.2 สถานที่

ณ ศูนย์อาหารโภชนาการ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

1.3 ผู้เข้าร่วมกิจกรรม

ทีมนักวิจัย 4 คน

1.4 ขั้นตอนการจัดกิจกรรม

1. ประชุมเตรียมทีมวิจัย
2. ประสานงานผู้เข้าร่วม
3. จัดเวทีวิเคราะห์ข้อมูล

1.5 เครื่องมือและวิธีการที่นำมาใช้

1. ข้อมูลจากการสัมภาษณ์
2. วิเคราะห์เพื่อตอบวัตถุประสงค์ของโครงการ
3. ผ่านการขึ้น โปรเจ็คเตอร์เพื่อเรียนรู้ร่วมกัน

5. กิจกรรมเรียนรู้เรื่องการทำรายงานวิจัย

1.1 ความคาดหวังต่อเป้าหมายและวัตถุประสงค์ของการดำเนินกิจกรรม

วัตถุประสงค์ 1. ทำรายงานความก้าวหน้าและฉบับสมบูรณ์

สิ่งที่คาดว่าจะได้รับในกิจกรรมนี้ คือ

1. ได้ข้อมูลสรุปผลการดำเนินงาน
2. บทเรียนการดำเนินงาน
3. แผนงานที่ต่อเนื่อง

1.2 สถานที่ ช่วงเวลา

30 กันยายน 2557 ณ ศูนย์อาหารโภชนาการ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

1.3 ผู้เข้าร่วมกิจกรรม

ทีมนักวิจัย 2 คน

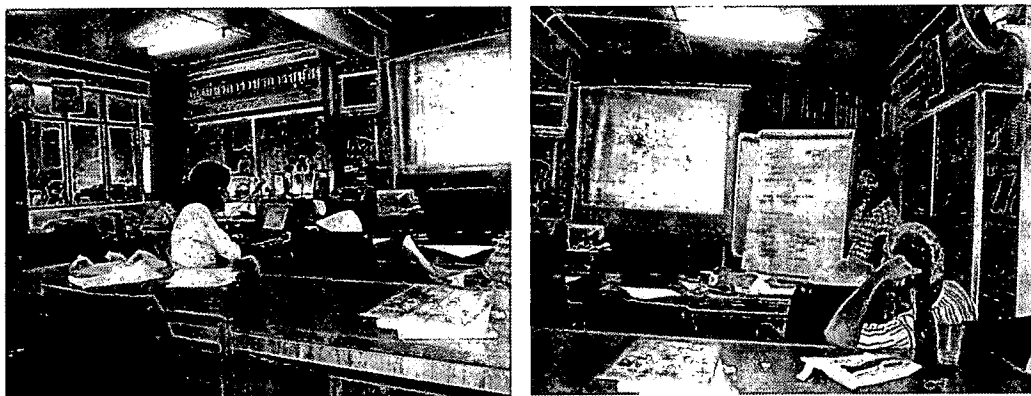
1.4 ขั้นตอนการจัดกิจกรรม

1. ประชุมเตรียมทีมวิจัย
2. ทำรายงานความก้าวหน้าและฉบับสมบูรณ์

1.5 เครื่องมือและวิธีการที่นำมาใช้

วงคุยหรือประจำเดือนทีมนักวิจัย โดยนำข้อมูลดิบที่ได้มาทั้งส่วนของภาครัฐและชาวบ้าน มาวิเคราะห์ร่วมกัน แล้วเสนอเป็นรายงานต่อสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

ภาพประกอบ 9 ประชุมทีมนักวิจัยการจัดทำรายงานความก้าวหน้า (ตามรายละเอียดการจัดทำ
รายงานแก่ทีมวิจัย)

บทที่ 4

ผลการวิจัย

1. ข้อมูลน้ำท่วมขังในอดีตและปัจจุบัน

สภาพพื้นที่บ้านโคกม้าในปัจจุบัน

ปัจจุบันบ้านโคกม้ามียี่สิบเจ็ด 7.06 ตารางกิโลเมตร เป็นพื้นที่ราบลุ่มรับน้ำก่อนไหลลงสู่ทะเล ทำให้พื้นที่ส่วนใหญ่มักเกิดน้ำท่วมทุกปีโดยมีระยะทางจาก ต.บ้านนาถึงทะเลจะนะ (ต.สะกอม อ.จะนะ) ประมาณ 10 กิโลเมตร ขนาบด้วยเส้นทางรถไฟและถนนเอเชียเส้นทางใหญ่-ปัตตานี และมีทางหลวงชนบทเส้นจะนะ-ท่าแมงลัก มีคลองชลประทาน 2 สาย

อาชีพทำนา สวนยาง เลี้ยงสัตว์ ค้าขาย รับจ้าง(โรงงาน)

ประชากร ปัจจุบันมีประชากรจำนวน 810 คน เป็นชาย 395 คน หญิง 415 คน มีครัวเรือน 170 ครัวเรือน

การตั้งถิ่นฐานบ้านเรือน การตั้งบ้านเรือนจะตั้งใกล้กับถนนเรียงรายกันไป โดยจะตั้งบ้านเรือนเป็นกลุ่มเครือญาติ ลักษณะเดิมของบ้านส่วนใหญ่ เป็นบ้านยกใต้ถุนสูงแต่ปัจจุบันเป็นบ้านปูนชั้นเดียวไม่มีใต้ถุน หรือยกใต้ถุนสูงเล็กน้อย

ในชุมชนมีมัสยิด 1 หลัง คือ มัสยิดอัสลามุดดิน มีโรงเรียน 1 หลัง คือ โรงเรียนบ้านโคกม้า สอนระดับประถมศึกษา

เส้นทางคมนาคมการติดต่อกับภายนอก

1.1.1 ทางรถยนต์มีถนน รพช.สายบ้านนา-ท่าแมงลัก

1.1.2 ทางรถไฟสายใต้ระหว่างสถานีจะนะ-สุไหงโกก

วิถีมุขมก่อนการพัฒนาของรัฐเข้ามา (ก่อน 30 ปีที่แล้ว)

บริบททั่วไป

เนื่องด้วยบ้านโคกม้าเป็นพื้นที่ราบลุ่ม ชาวบ้านทั้งหมดจึงมีอาชีพทำนาและเลี้ยงสัตว์ มีวัวเป็นหลัก บ้านโคกม้าเป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์มาก มีนาข้าวที่สามารถปลูกข้าวได้ผลผลิตดีมาก น้ำดี มีคลองขังซึ่งเป็นแอ่งน้ำธรรมชาติเป็นแหล่งรับน้ำเมื่อยามน้ำหลาก ในอดีตเมื่อถึงฤดูน้ำหลาก ไม่ได้ก่อให้เกิดปัญหากับชาวบ้านเช่นในปัจจุบัน แต่กลับกลายเป็นผลดีต่อชาวบ้าน เพราะน้ำจะหลากมาจากภูเขาในอำเภอนาทวี โดยนำเอาแร่ธาตุต่างๆ จากภูเขาลงมาด้วยเมื่อน้ำไหลลงทุ่งนา ก็เกิดการท่วมขังและทับถมก็จะกลายเป็นปุ๋ยให้กับนาข้าว นอกจากนี้ยังสามารถหาปลา สัตว์น้ำจืด เป็นการสร้างรายได้แก่ชาวบ้านอีกทางหนึ่งด้วย และน้ำที่ท่วมนั้นก็จะเป็นน้ำจากภูเขาหรือน้ำฝนซึ่งไม่ใช่น้ำเสียจากโรงงานเช่นในปัจจุบัน

จะนั้นถึงแม้จะท่วมขังน้ำข้างข้างแต่ก็ไม่ทำให้ข้าวเน่าเสีย จนเกิดความเสียหาย เพราะในอดีตไม่ว่าน้ำจะมีปริมาณมากแค่ไหนก็สามารถระบายน้ำลงสู่ทะเลได้ทัน เพราะไม่มีถนนสูงกีดกันการไหลของน้ำ อีกทั้งการถมที่ของเอกชนต่างๆ ทำให้น้ำไหลผ่านได้อย่างสะดวก รวดเร็ว ชาวบ้านบอกว่าวิถีชีวิตเมื่อก่อนมีความสุขมาก แม้ปัจจุบันจะมีความสุขมากขึ้นแต่ถ้าพูดถึงความสุขเมื่อก่อนมีความสุขมากกว่า

สภาพน้ำท่วมในอดีต

เส้นทางน้ำ การไหลหลากของน้ำ ลักษณะน้ำท่วมขัง การระบายน้ำ

เส้นทางน้ำหลักของบ้านโคกม้า คือคลองช้าง มีลักษณะเป็นแอ่งรับน้ำธรรมชาติและเป็นทางน้ำหลักในอดีต รับน้ำที่ไหลมาจากอำเภอนาทวี และเมื่อน้ำเต็มแอ่งก็จะเอ่อล้นไหลบ่าไปตามทุ่งนาลงไปทางม.5 บ้านทุ่งใหญ่ และไหลผ่านทางหลวงสายหาดใหญ่-ปัตตานี ก่อนไหลลงสู่คลองแมนเนและลงทะเลนาทับ

ด้วยลักษณะของพื้นที่บ้านโคกม้า และบ้านทุ่งใหญ่ในอดีตเป็นพื้นที่ราบลุ่ม จึงเป็นอีกหนึ่งพื้นที่ทำนาของอำเภอจะนะ เมื่อถึงฤดูน้ำหลาก น้ำก็จะไม่ท่วมขังเป็นเวลานาน เนื่องจากน้ำไหลไปตามทิศทางน้ำ เพราะไม่มีอะไรกีดขวาง เนื่องจากในอดีตทางหลวงเดิมมีสะพาน 5 สะพาน ยาวสะพานละประมาณ 30 เมตร เป็นถนนดินแดง ไม่ยกระดับจึงทำให้น้ำไหลลงสู่ทะเลได้โดยไม่มีการท่วมขัง¹

การเปลี่ยนแปลงของสภาพพื้นที่

ในช่วงนับตั้งแต่ พ.ศ.2504 เป็นต้นมา เกิดการพัฒนาขึ้นในพื้นที่ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงดังต่อไปนี้

1) พ.ศ.2504 เกิดเส้นทางรถไฟ เส้นทางหาดใหญ่-สุไหงโกทก เดิมไม่ท่วมขังเพราะน้ำสามารถไหลผ่านทางรถไฟได้และมีสะพานรถไฟในช่วงบ้านโคกม้า 3 สะพาน เมื่อน้ำหลากข้ามทางรถไฟก็สามารถไหลผ่านลงทุ่งนาได้อย่างรวดเร็ว เนื่องจากยังไม่มีถนนรพช.สายบ้านนา-ท่าแมงลัก กีดขวางอยู่

2) พ.ศ. 2515 เกิดถนนทางหลวงสายเอเชียหาดใหญ่-ปัตตานี โดยมี 2 ช่องจราจร มีการใส่ท่อกลมและท่อเหลี่ยม เพื่อเป็นช่องระบายน้ำซึ่งแต่เดิมถนนนี้เป็นถนนมีความสูงระดับเดียวกับพื้นนา และมีสะพาน จำนวน 5 จุด ยาวประมาณจุดละ 30 เมตร ซึ่งได้ถูกยกเลิกในเวลาต่อมา คือ ใน พ.ศ.2542 กรมทางหลวงได้มีการขยายถนนเป็น 4 ช่องจราจร ยกกระดับความสูงขึ้นประมาณ 2 เมตร ต่อมา มีการออกเอกสารสิทธิแก่ชาวบ้าน และได้มีการออกโฉนดทับพื้นที่สาธารณะ โดยเฉพาะทับ

¹ สัมภาษณ์ อดีตผู้ใหญ่บ้านหมู่ 8

พื้นที่ทางน้ำสาธารณะจึงเกิดการถมที่ของเจ้าของพื้นที่รูก้ำเข้าไปในพื้นที่คลองข้างมากขึ้น ทำให้คลองมีขนาดแคบลง ดินเงินมากขึ้นไม่สามารถรองรับปริมาณน้ำในปริมาณเท่าเดิมได้

3) พ.ศ.2526 เริ่มมีโรงงานอุตสาหกรรมโรงงานส่วนใหญ่ไม่ได้ตั้งอยู่ในบริเวณของพื้นที่บ้านโคกม้า แต่ตั้งอยู่ในพื้นที่บ้านทุ่งใหญ่ ซึ่งมีพื้นที่ติดต่อกับบ้านโคกม้าและถือเป็นแหล่งรับน้ำของบ้านโคกม้าและจากการปรับพื้นที่ของโรงงานต่างๆเพื่อให้น้ำยอมส่งผลให้ทิศทางการไหลของน้ำเดิมของชุมชนเปลี่ยนไป เพราะมีสิ่งกีดกั้น กีดขวาง ทำให้น้ำไหลไม่สะดวก ซ้ำลง น้ำไหลตีกลับเข้าชุมชน ใช้ระยะเวลาในหลายวันกว่าจะสามารถระบายน้ำได้หมด อีกทั้งเมื่อถึงยามหน้าฝนหรือยามน้ำท่วมโรงงานต่าง ๆ และปล่อยน้ำเสียออกจากโรงงาน โดยให้น้ำเสียจากโรงงานไหลปนไปกับน้ำป่า น้ำฝน สร้างความเสียหายต่อนาข้าว เกิดข้าวเน่าเปื่อยเนื่องจากจมอยู่ใต้น้ำเน่าเสียเป็นเวลาหลายวัน 4-5 ปีหลังมานี้ชาวบ้านบ้านป่างาม ต.ตลิ่งชันอ.จะนะ ซึ่งเป็นอีกพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบจากน้ำท่วมขังอย่างรุนแรง และเป็นอีกพื้นที่ทำนาของอ.จะนะ ให้ข้อมูลว่า ตลอดระยะเวลา 4-5 ปีหลังมานี้ทำนาไม่ได้ข้าวเลยสักรวงเดียว

4) พ.ศ.2530 เกิดน้ำหลากและพังทลายเส้นทางรถไฟระหว่างจะนะกับบ้านน้ำเค็ม ทำให้ถนนรถไฟที่ตรงกับบ้านโคกม้าขาด ทางรถไฟจึงทำการสร้างสะพานรถไฟในบ้านโคกม้าขึ้นจำนวน 2 แห่ง ใน พ.ศ.2533 โดยสะพานมีความยาว 30 เมตร เป็นสะพานคอนกรีต เพื่อป้องกันถนนทางรถไฟขาด และส่งผลให้น้ำสามารถไหลตลอดผ่านใต้สะพานถนนรถไฟได้สะดวกยิ่งขึ้น ปัจจุบันถนนรถไฟสูงจากพื้นดินเดิมในบริเวณเขตพื้นที่บ้านโคกม้าประมาณ 1.50 เมตร โดยเฉลี่ย ถนนทางรถไฟกว้างประมาณ 8 เมตร²

² สัมภาษณ์ นายตรวจทางจะนะ

ภาพประกอบ 10 สะพานรถไฟที่สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ.2533

5) พ.ศ.2531 ทางหลวงชนบทสายบ้านนา-ท่าแมงลัก เดิมเป็นเพียงคันนากว้างประมาณ 10 เมตร สร้างเป็นถนน รพช. แล้วเสร็จเมื่อ พ.ศ.2539 โดยมีการยกถนนสูงขึ้น 2 เมตรจากท้องนา และมีการเปิดช่องระบายน้ำเป็นสะพาน 1 จุด

6) พ.ศ.2543 เกิดน้ำท่วมใหญ่ จึงมีการกีดเซาะถนนชนบท เนื่องจากเป็นถนนที่ตัดขวางเส้นทางน้ำ ชาวบ้านจึงพากันไปขุดเพื่อเปิดสะพานหัว-ท้าย เพื่อให้น้ำไหลได้เร็วขึ้น

7) มีการถมที่เพื่อสร้างที่อยู่อาศัย และที่สำคัญคือ ปรับเปลี่ยนเพื่อรองรับนโยบายต่างๆ ของภาครัฐได้แก่ โรงงานอุตสาหกรรม การคมนาคม การชลประทาน ซึ่งเหล่านี้เป็นสาเหตุหลักสำคัญที่ทำให้เกิดน้ำท่วมขังอย่างรุนแรงและเป็นเวลานาน เนื่องจากประชาชนในพื้นที่ ผู้ซึ่งเป็นเจ้าของพื้นที่ และเป็นผู้ที่รู้จักลักษณะพื้นที่ของตนเป็นอย่างดีไม่ได้มีส่วนร่วมในการกำหนดแผนนโยบายต่างๆ เลย เมื่อโครงการต่างๆ ดำเนินการเสร็จสิ้นจึงก่อให้เกิดปัญหาและสร้างความเสียหายแก่คนในพื้นที่และผู้ที่อยู่ปลายน้ำเป็นอย่างยิ่ง และปัญหาเหล่านั้นก็ไม่ได้มีการแก้ไข

เนื่องจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอ้างว่าเป็นความรับผิดชอบของหน่วยงานอื่น ไม่ได้อยู่ในอำนาจหน้าที่ของตน

สาเหตุของน้ำท่วม/สภาพปัญหาน้ำท่วมอดีต-ปัจจุบัน

สาเหตุของน้ำท่วมในพื้นที่ตำบลบ้านนาส่วนใหญ่แล้วมีสาเหตุมาจากนโยบายการพัฒนาของรัฐ ดังนี้

1) ถนนเอเชีย สายหาดใหญ่-ปัตตานี ก่อน พ.ศ.2515 เดิมมีสภาพเป็นถนนดินแดง 2 ช่องทางจราจร พื้นถนนต่ำ และมีสะพานระบายน้ำจำนวน 5 จุด ความยาวของสะพานจุดละ 20 เมตร เพื่อระบายน้ำลงสู่คลองแม่เนยในยามฤดูน้ำหลาก ต่อมาเมื่อมีการสร้างถนน 4 ช่องจราจรขึ้นในประมาณ พ.ศ.2542 ก็ได้ปรับถนนให้สูงขึ้นกว่าเดิมมากประมาณ 2 เมตรจากพื้นที่เดิม โดยมีการถมสะพานระบายน้ำที่มีอยู่เดิมและสร้างช่องระบายน้ำใหม่เพียง 1 ช่อง นับตั้งแต่ห้าแยกกรงนกเขาไปทางถนนหาดใหญ่-ปัตตานี ซึ่งไม่เพียงพอต่อการระบายน้ำในยามน้ำหลาก ก่อให้เกิดน้ำท่วมขังนาข้าวและตึกกลับเข้าสู่หมู่บ้าน เนื่องจากน้ำไม่สามารถไหลได้ทันสร้างความเสียหายและเดือดร้อนแก่ชาวบ้านเป็นอย่างยิ่ง

2) ถนน(รพช.)สายบ้านนา-ท่าแมงลัก เป็นถนนที่ตัดผ่ากลางบ้านโคกม้าจากบ้านนาไปบ้านน้ำเค็ม สร้างเมื่อ พ.ศ.2531 ตอนสร้างครั้งแรกพื้นถนนต่ำ ต่อมาเมื่อมีการถมที่เพื่อปลูกสร้างสิ่งต่างๆมากขึ้นก็ทำให้ถนนต่ำ สัตว์จรไม่ได้เนื่องจากน้ำท่วม ถนนพัง จึงมีการปรับยกระดับถนนให้สูงขึ้นประมาณ 2 เมตร จากพื้นดินเดิมเพื่อจะให้สัตว์จรได้ แต่เมื่อถนนสูงกว่าระดับพื้นที่มากขึ้น น้ำก็ไม่สามารถไหลผ่านถนนได้ ทำให้น้ำไหลมาติดถนนเส้นนี้แล้วตึกกลับเข้าสู่หมู่บ้าน โดยเฉพาะบ้านที่อยู่ระหว่างถนนรถไฟกับถนน รพช. ระดับน้ำท่วมลึกประมาณ 2 เมตร เพราะรับน้ำโดยตรงมาจากนาทวีในปริมาณมากและรวดเร็ว ทั้งเป็นพื้นที่ที่อยู่ระหว่างถนนสองเส้นคือระหว่างถนนรถไฟและถนนรพช.ซึ่งมีความสูงกว่าพื้นดินประมาณ 1.5-2 เมตร พื้นที่จึงมีความแคบและเมื่อน้ำท่วมจึงมีระดับความสูง

3) คลองชลประทาน เป็นคลองส่งน้ำเพื่อการเกษตร โดยมีต้นสายมาจากบ้านลางา และแยกออกมาเป็นสายต่างๆ ในส่วนของบ้านโคกม้านั้นมีความยาวของคลองจากจุดแยก 2.8 กิโลเมตร ถนนเลียบริมคลองกว้าง 3 เมตร โดยไปปล่อยทิ้งไว้ที่กลางทุ่งนาในเขตบ้านทุ่งใหญ่ หมู่ที่ 5 ซึ่งยังสร้างไม่แล้วเสร็จสร้างความเดือดร้อนแก่ชาวบ้านเป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากน้ำที่ไหลมาทางคลองชลประทานจะถูกส่งมาปล่อยทิ้งไว้ในเขตพื้นที่บ้านทุ่งใหญ่ทั้งหมด แล้วก็มารวมกันอยู่บริเวณนี้ ไม่สามารถไหลลงทะเลได้ เนื่องจากเป็นพื้นที่ลุ่มและมีถนนสายเอเชียกีดกันทางน้ำอยู่อีกชั้นหนึ่งและถนนก็มีสะพานเพียง 1 จุด ซึ่งไม่เพียงพอต่อการระบายน้ำได้ทัน ส่งผลให้เกิดน้ำท่วมขังหมู่บ้านและไร่นาเสียหายอย่างมาก

4) โรงงานอุตสาหกรรม โรงงานส่วนใหญ่ไม่ได้ตั้งอยู่ในบริเวณของพื้นที่บ้านโคกม้า แต่ตั้งอยู่ในพื้นที่บ้านทุ่งใหญ่ ซึ่งมีพื้นที่ติดต่อกับบ้านโคกม้าและถือเป็นแหล่งรับน้ำของบ้านโคกม้า และจากการปรับพื้นที่ของโรงงานต่างๆ เพื่อให้น้ำยอมส่งผลให้ทิศทางการไหลของน้ำเดิมของชุมชนเปลี่ยนไป เพราะมีสิ่งกีดกัน กีดขวาง ทำให้น้ำไหลไม่สะดวก ซ้ำลง น้ำไหลตีกลับเข้าชุมชน ใช้ระยะเวลาในหลายวันกว่าจะสามารถระบายน้ำได้หมด อีกทั้งเมื่อถึงยามหน้าฝนหรือยามน้ำท่วม โรงงานต่างๆ ก็จะปล่อยน้ำเสียออกมาจากโรงงาน โดยให้น้ำเสียจากโรงงานไหลปนไปกับน้ำป่าน้ำฝน สร้างความเสียหายต่อนาข้าว เกิดข้าวเน่าเปื่อยเนื่องจากจมอยู่ใต้น้ำเน่าเสียเป็นเวลาหลายวัน 4-5 ปีหลังมานี้ชาวบ้านบ้านป่างาม ต.ตลิ่งชัน อ.จะนะ ซึ่งเป็นอีกพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบจากน้ำท่วม ขังอย่างรุนแรง และเป็นอีกพื้นที่ทำนาของอ.จะนะ ให้ข้อมูลว่า ตลอดระยะเวลา 4-5 ปีหลังมานี้ทำนาไม่ได้ข้าวเลยสักเกวียนเดียว

2. ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงของเส้นทางน้ำ

ด้านอาชีพ

1) นา

การทำนาของบ้านโคกม้าเดิม 3,000 ไร่ ส่วนใหญ่ทำไว้กิน เหลือก็กินขาย ด้วยสภาพพื้นที่นาที่ดี สามารถผลิตข้าวได้ผลดีได้ข้าวประมาณ 450 -500 เลียง จึงถือเป็นอีกพื้นที่ผลิตข้าวแห่งหนึ่งของอำเภอจะนะ ปัจจุบันเหลือพื้นที่นาประมาณ 1,000 ไร่แต่ปัจจุบันก็ไม่ได้ทำนาครบทั้ง 1,000 ไร่เมื่อปี 2556 ทุ่งหมู่บ้านทำนา 2 ครอบครั้ว ซึ่งก็ไม่ได้ผลผลิตเลย และเมื่อเทียบกับต้นทุนการผลิตแล้วก็ขาดทุน เนื่องจากปัจจุบันต้นทุนการผลิตต่อไร่สูงมากเมื่อทำนาไม่ได้ข้าวก็นำมาสู่การลดการบริโภคข้าวในครัวเรือน จากเมื่อก่อนกินข้าววันละ 3 มื้อ แต่ 4 ปีหลังมานี้ ต้องลดเหลือวันละ 2 มื้อ คือ มื้อเที่ยงและเย็น ส่วนมื้อเช้าจะกินอย่างอื่น เพื่อเป็นการประหยัดรายจ่ายในครัวเรือน(อ้างอิงจากคำพูดของ โต๊ะอิหม่าม) ขณะนี้ถือว่าเริ่มเกิดปัญหาด้านความมั่นคงทางอาหารในระดับครัวเรือนแล้ว เพราะครัวเรือนไม่สามารถเข้าถึงอาหารได้ครบทั้ง 3 มื้อ ตามหลักโภชนาการ

ต้นทุนการผลิตข้าว/ไร่ (ค่าจ้าง)

○ ไถ 3 ครั้ง x500 บาท	=	1,500	บาท
○ เมล็ดพันธุ์ข้าว	=	200	บาท/ถัง/ไร่
○ ดำนา	=	400	บาท/วัน
○ รถเกี่ยว	=	500	บาท/ไร่
○ ปุ๋ย	=	750	บาท/ไร่
○ ยาฆ่าวัชพืช+ค่าจ้างฉีด	=	280	บาท/ไร่
รวมต้นทุน	=	3,650	บาท/ไร่

ปริมาณผลผลิต/ไร่ -ราคาผลผลิต

- 400กก./ไร่
- ราคาข้าวเปลือก
 - ปัจจุบัน 7 บาท/กก. X 400 กก. = 2800 บาท/ไร่
 - อดีต (15-20ปี) 4 บาท/กก.
- ราคาข้าวสาร(ลูกปลา) 50 บาท/กก. X 250 กก = 12,500 บาท/ไร่

มูลค่าการบริโภคข้าวสาร/ปี/ครอบครัว

- ครอบครัว (5 คน) /ข้าวสาร 1 กก. /วัน (2 มื้อ เที่ยง-เย็น)
- ราคาข้าวสาร 25 บาท/กก.

ดังนั้น ประชากรต้องจ่ายค่าบริโภคข้าวสาร

162 ครอบครัว X 25 บาท x 365 วัน = 1,478,250 บาท/ปี

ครัวเรือนละ 25 บาท x 365 วัน = 9,125 บาท/ปี

- มูลค่าทางเศรษฐกิจที่สูญเสีย (หมู่บ้าน/ครอบครัว) 1,478,250 บาท/ปี (ซื้อข้าวสาร)

สรุป = นา 1 ไร่ ได้ข้าวเปลือก 400 กก = ข้าวสาร 250 กก
 = ครอบครัว (5 คน) /ข้าวสาร 1 กก./วัน
 = ทำนา 1.5 ไร่ ได้ข้าวสารเพียงพอต่อการบริโภค/ครอบครัว/ปี
 = ลดการสูญเสียทางเศรษฐกิจ (ค่าบริโภคข้าว) ของ
 ครอบครัว = 9,125 บาท/ปี และของชุมชน 1,478,250 บาท/ปี

○ ความมั่นคงทางอาหาร จากที่ชุมชนเคยเป็นฐานการผลิตอาหารเพื่อหล่อเลี้ยงคนเมือง แต่วันนี้ผู้ที่ได้ชื่อว่าเป็นผู้ผลิตอาหารเพื่อหล่อเลี้ยงชีวิตผู้อื่น กลับไม่สามารถผลิตอาหารและเข้าถึงอาหารได้อย่างเพียงพอ ตัวอย่างเช่น เมื่อก่อนเคยกินข้าวครบทั้ง 3 มื้อ แต่ปัจจุบันต้องลดมื้ออาหารลงมา เพียงเพราะต้องลดรายจ่ายด้านอาหารลง เพราะไม่สามารถผลิตอาหารได้เอง อย่างเช่นเมื่อก่อน เนื่องจากปัจจัยในการผลิตอาหาร คือ ที่ดิน น้ำ อากาศ ถูกรุกรานจากภัยคุกคามต่างๆ ที่มาในรูปแบบของการพัฒนาพื้นที่โดยที่ดินในพื้นที่ที่ไม่มีส่วนร่วมในการตัดสินใจแต่อย่างใด และสุดท้ายแล้วผลกระทบต่างๆ ก็ตกอยู่กับคนในพื้นที่และอาจขยายไปสู่สังคมได้ อาทิเช่นที่ประจักษ์ชัดคือ ความมั่นคงทางอาหารหากไม่มีพื้นที่สำหรับผลิตอาหารแล้ว ก็ไม่สามารถจัดส่งอาหารออกไปยังข้างนอกได้ ซึ่งนี่คือห่วงโซ่อาหาร ที่เมื่อมีผู้บริโภคแล้วก็ต้องมีผู้ผลิต แต่จะมีการผลิตได้อย่างไร หากปัจจัยในการผลิตถูกคุกคามและถูกทำลายในที่สุด

2) ปาล์ม (ข้อมูลปี 53)

เริ่มมีการปลูกปาล์มและยางเมื่อ 4-5 ปีมานี้ สาเหตุเพราะทำนาไม่ได้ผล มีแต่ขาดทุนเพราะเงินลงทุน/ไร่ สูงมาก ปรับเปลี่ยนพื้นที่มาปลูกยางพาราและปาล์ม เมื่อเทียบกับข้าว ปาล์มดูเหมือนว่าจะได้ผลดีกว่า

ต้นทุนการผลิต/จำนวนผลผลิต/ไร่/ปี

- ไถ/ขุดร่อง 8,000 บาท/ไร่
 - ต้นกล้า 120บาท/ต้นx22 ต้น/ไร่=2640
 - ปุ๋ยกระสอบละ 800x 2 ครั้ง/ปี=2400
- = 13,040 /ไร่

ราคาผลผลิต/ไร่/ปี(อดีต-ปัจจุบัน)

- เก็บผลผลิต 15วัน/ครั้ง
- ราคาไม่แน่นอน

ปัญหา-อุปสรรค (อดีต-ปัจจุบัน) หนูกัดกินต้นปาล์ม ชลประทานรกร้าง สร้างไม่เสร็จเป็นที่เพาะพันธุ์หนู รวมทั้งการปล่อยน้ำเสียจากโรงงาน³

3) ยางพารา

ต้นทุนการผลิต

- ไถ/ขุดร่อง 1,100 = บาท/ไร่
- ต้นกล้า 25 บาท/ต้น x 70 ต้น/ไร่=1750 บาท
- ปุ๋ยบำรุง 2 ครั้ง/ปี x 700 บาท/ 2 สอบ/ไร่ = 2800

เก็บผลผลิต 160/วัน x 3 กก/ไร่/วัน x 45 บาท =21,600/ไร่/ปี

ราคาผลผลิต 45 บาท/กก.

4) เลี้ยงสัตว์

อดีตมีการเลี้ยงวัวทุกบ้าน ประมาณบ้านละ 15-20 ตัว เป็นสัตว์ที่ผู้เลี้ยงสามารถกำหนดราคาเองได้ ถ้าไม่พอใจในราคารับซื้อก็ไม่ขายเลี้ยงต่อได้อีก แต่พอโรงงานเข้ามามากขึ้น โดยประมาณ 10 ปีที่แล้วก็เลิกเลี้ยง เนื่องจากโรงงานปล่อยน้ำเสียลงทุ่งนาซึ่งเป็นพื้นที่เลี้ยงสัตว์ ก่อให้เกิดโรคปาก-เท้าเปื่อย วัวไม่กินหญ้า อีกทั้งเป็นโรคพยาธิ ส่งผลให้วัวตาย เมื่อก่อนชาวบ้านก็จะมีรายได้จากการขายวัวประมาณตัวละ 20,000 บาท แต่ปัจจุบันเลิกเลี้ยงวัว เลี้ยงแค่เปิด ไก่ ส่วนใหญ่เลี้ยงไว้กินไม่ได้ขาย

³ สัมภาษณ์ เกษตรกรที่ปลูกปาล์มในพื้นที่

การเปลี่ยนแปลง-อุปสรรคในการเลี้ยงสัตว์

การเปลี่ยนแปลงด้านการเลี้ยงสัตว์เกิดขึ้นมาตั้งแต่มีโรงงานเข้ามา เมื่อประมาณ 20 ปี จากที่เมื่อก่อนนี้ชาวบ้านมีอาชีพเลี้ยงสัตว์เลี้ยงส่วนใหญ่จะเป็นวัว ซึ่งสามารถสร้างรายได้ปีละหลายหมื่นบาท แต่พอมีโรงงานอุตสาหกรรมเข้ามา อาชีพเลี้ยงสัตว์ก็สูญหายไป เนื่องจากทุ่งเลี้ยงสัตว์ซึ่งก็คือทุ่งนา ไม่สามารถใช้เลี้ยงสัตว์ได้อีกต่อไป เพราะมีน้ำเน่าเสีย ท่วมขัง ส่งผลให้สัตว์เกิดโรค เพื่อบุ๊ย ปากเพื่อบุ๊ย โรคพยาธิ ปัจจุบันการเลี้ยงวัวมีน้อยมาก

ปัจจุบันมีการมีการปรับเปลี่ยนมาเลี้ยงไก่ชนเป็นอาชีพเสริม แต่ก็ยังเป็นกลุ่มคนเล็กๆ โดยมีพื้นฐานจากความรักในไก่ชน จนตอนนี้สามารถพัฒนาสายพันธุ์เองได้ และยังเป็นแหล่งพักการขนส่งและรับเลี้ยงไก่ชน สร้างรายได้แก่คนเลี้ยงได้อีกทางหนึ่ง แต่ทั้งนี้อาชีพเลี้ยงไก่ชน ก็ยังไม่เป็นที่กว้างขวางนัก เพราะนอกจากใจรักแล้ว ภาครัฐก็ควรให้การสนับสนุน ส่งเสริมการเลี้ยง โดยเข้ามาดูแลเรื่องการตรวจสุขภาพของไก่ โรค ยารักษา วัคซีน และยกเลิกใช้หวัดนก เป็นต้น เพราะตอนนี้ตลาดไก่ชนกว้างมากขึ้นในอาเซียนและในภูมิภาคอื่นของโลก และประเทศไทยก็เป็นศูนย์กลางการพัฒนาสายพันธุ์ไก่ชนที่ต่างประเทศให้ความนับถือ และหากภาครัฐให้การสนับสนุนดังกล่าว คนจะนะก็สามารถสร้างรายได้จากการเลี้ยงไก่ชนแก่อำเภอจะนะได้ไม่แพ้กับรายได้จากเศรษฐกิจประเภทอื่นเช่นกัน

ทุ่งหญ้าเลี้ยงสัตว์เมื่อก่อนที่ยังมีการเลี้ยงวัว พื้นที่เลี้ยงสัตว์คือทุ่งนา หลังจากฤดูทำนา ก็จะเอาวัวไปเลี้ยง ให้กินหญ้า ฟางข้าว ถึงยามหน้าฝนหรือน้ำท่วมก็เอาไปผูกไว้บนเนินโคกเพื่อหนีน้ำ เป็นระยะเวลาไม่นานเนื่องจากเมื่อก่อนน้ำท่วมไม่นาน และไม่ขัง ไม่กี่วันก็สามารถเอากลับมาเลี้ยงในทุ่งหรือบ้านได้ตามปกติ แต่ปัจจุบันนี้ไม่สามารถเลี้ยงวัวได้แล้ว พื้นที่นาที่ทำนาไม่ได้ ต้องปรับเปลี่ยนไปใช้ทำประโยชน์อย่างอื่น เช่นปลูกปาล์ม ยางพารา บ้างก็ปล่อยร้าง เป็นพื้นที่รกร้างเป็นแหล่งเพาะพันธุ์หนู เพิ่มจำนวนประชากรหนูมากขึ้น สร้างความเสียหายแก่พืชพรรณ การเกษตรมากขึ้น

ปัจจุบันสัตว์เลี้ยงส่วนใหญ่ก็จะเป็นเป็ด ไก่ ส่วนใหญ่เลี้ยงไว้กิน ไม่ได้ขาย เมื่อช่วงน้ำท่วมก็ต้องจัดหาให้อยู่ที่สูง หนีน้ำ บางปีน้ำมาเร็ว ส่วนใหญ่ก็จะมาตอนดึก ก็จัดการหาที่อยู่ให้ไม่ทันเหมือนกัน ตาย สูญหายไปกับน้ำ

5) อาชีพอื่น ๆ

อาชีพรับจ้างทั่วไป ปัจจุบัน ชาวบ้านโคกม้าส่วนใหญ่ทำอาชีพรับจ้างในโรงงานอุตสาหกรรม อาจมีทำการเกษตรบ้าง เช่น ปาล์ม ยางพารา รับเหมาก่อสร้าง ทั้งนี้เนื่องจากชาวบ้านไม่สามารถทำนา ปลูกข้าวได้ จึงต้องหาอาชีพอื่นเพื่อหารายได้มาซื้อข้าว เลี้ยงครอบครัว รายได้ขั้นต่ำวันละ 300 บาท แต่เมื่อเทียบกับรายจ่ายแล้วก็เกือบพอกินพอใช้

สรุป ก่อนนี้บ้าน โคม้าทำการเกษตรเพียงอย่างเดียว คือ ทำนา เลี้ยงสัตว์ได้แก่ วัว ควาย ไม่มีอาชีพอื่นแต่อย่างใด ข้าวมีเหลือกินก็ขาย สร้างรายได้อีกทาง รายจ่ายก็ไม่เยอะเพราะมีเวลาว่างใช้ปลูกผักไว้ใช้สอยในครัวเรือน ลดภาระค่าใช้จ่ายได้ไม่น้อย แต่ปัจจุบันเวลาส่วนใหญ่ใช้ไปกับการทำงานรับจ้างในโรงงาน แต่เมื่อเทียบกับรายได้และรายจ่ายแล้วก็ไม่พอ เวลาที่จะมาปลูกผักก็ไม่มี ทุกอย่างต้องใช้เงินซื้อทั้งสิ้น จากอดีตที่อาชีพหลักของบ้าน โคม้าคือ การเกษตรและมีเงินเหลือใช้ พอเก็บมีเวลาให้กับครอบครัว แต่ปัจจุบันนี้ อาชีพหลักกลับเป็นรับจ้างในโรงงาน เงินไม่พอใช้ เวลาพักผ่อนไม่เพียงพอ เพราะต้องใช้เวลาทำงานเพื่อเพิ่มรายได้แก่ครอบครัว

ผลกระทบด้านอื่นๆ

1) ด้านที่อยู่อาศัย จากสภาพน้ำท่วมสูงประมาณเกือบ 2 เมตร สูงเช่นนี้ประมาณ 3 วัน ใน พ.ศ.2553 ชาวบ้านไม่สามารถออกจากบ้านได้ในบางจุดน้ำท่วมเลระดับศรียะ โดยเฉพาะบ้านฝั่งที่อยู่ระหว่างถนนรถไฟกับถนน รพช. เนื่องจากอยู่ระหว่างถนนซึ่งมีความสูงทั้ง 2 เส้น ฉะนั้นพื้นที่จึงแคบระดับน้ำจึงมีความสูงมาก การอพยพ/การขนย้าย การอพยพช่วงน้ำท่วม ส่วนใหญ่ก็จะไปอยู่บ้านญาติหรือบ้านของเพื่อนบ้านที่น้ำท่วมไม่ถึง จะมีการช่วยกันขนของขึ้นเก็บที่สูง นอกจากนี้ก็มีจุดช่วยเหลือที่มัสยิดหมู่บ้านอีกจุดหนึ่งไว้เป็นที่รองรับชาวบ้านปัจจุบันบ้านทุกหลังได้มีการปรับแต่งบ้านให้สูงขึ้นเพื่อหนีน้ำท่วมตามกำลังที่จะพอทำได้ การสัญจรเมื่อเกิดน้ำท่วมไม่สามารถสัญจรได้ประมาณ 2-3 วัน เนื่องจากน้ำมีปริมาณสูงประมาณ 2 เมตร ฉะนั้นจึงไม่สามารถออกจากบ้านได้ เนื่องจากสร้างถนนสูงกว่าพื้นที่เดิมมาก น้ำไม่สามารถไหลผ่านได้ กีดขวางทางน้ำ เมื่อน้ำหลากก็จะไปชนถนน ก่อให้เกิดกระแสน้ำตีกลับเข้าหมู่บ้าน เมื่อน้ำไม่สามารถไหลผ่านได้ก็เกิดการขังเป็นเวลาหลายวันก่อให้เกิดน้ำเน่าเสีย

2) ด้านสุขภาพ ทางกาย ไม่มีอาการเครียดถึงกับไม่สบาย ส่วนใหญ่มีการเตรียมรับมือ น้ำหลากกันอยู่แล้วทั้งเรื่องการอยู่การกิน ยารักษาโรคซึ่งส่วนใหญ่โรคที่เกิดจากน้ำท่วมส่วนใหญ่เป็นเกี่ยวกับน้ำกัดเท้า ซึ่งมีหน่วยงานอสม.เข้ามาช่วยเหลือเรื่องยาสามัญประจำบ้าน ยังไม่มีการเจ็บป่วยอย่างอื่นที่ร้ายแรง ทางจิตใจ ยังไม่มีความเครียดถึงขั้นต้องเกิดความวิตกกังวลจนถึงกับทำให้ไม่สบาย

3) ด้านสังคม ในหมู่บ้านไม่เกิดความขัดแย้ง ยังคงมีการช่วยเหลือ พึ่งพากันเป็นอย่างดี เห็นได้จากการชวนเพื่อนบ้านมาพักที่บ้านของตนเองเมื่อถึงช่วงน้ำท่วมสูง มีการแบ่งปันข้าวของเครื่องใช้ที่จำเป็นแก่กัน ช่วยเหลือ มีการจัดเวรยามเฝ้าระวังความปลอดภัยแก่หมู่บ้าน และเมื่อมีการเยียวยาค่าเสียหายจากหน่วยงานรัฐ โดยบ้านที่น้ำท่วมจะได้รับการช่วยเหลือครัวเรือนละ 5,000 บาท ก็จะได้รับเท่ากันทุกครัวเรือนเนื่องจากไม่ว่าน้ำจะท่วมถึงหรือไม่ แต่ทุกคนในหมู่บ้านก็ล้วนแล้วแต่ได้รับความเดือดร้อนเหมือนกันทั้งสิ้น ฉะนั้นจึงควรที่จะได้รับการช่วยเหลืออย่างเท่าเทียมกัน

มีการสื่อสาร การเตือนภัยน้ำท่วม ส่วนใหญ่ชาวบ้านจะแจ้งเตือนกันเอง โดยการส่งข่าวสารจากญาติที่อยู่พื้นที่ต้นน้ำใน อ.นาทวี แล้วชาวบ้านก็จะรับข่าวสารมาแจ้งต่อกันในพื้นที่หมู่บ้านโคกม้าด้วยวิธีการบอกกล่าว และเสียงตามสาย และคอยเฝ้าระวังการหลากของน้ำกันเอง ทั้งนี้ชุมชนได้มีการเตรียมรับมือกับสถานการณ์น้ำท่วมดังนี้

ระยะก่อน ก็จะมีการแจ้งเตือนช่วงระยะเวลาที่คาดว่าน้ำจะหลากมา เตรียมช่วยกันขนย้ายสิ่งของที่สำคัญและจัดเตรียมของใช้ที่จำเป็นไว้ใช้ช่วงน้ำท่วม โดยบ้านหลังใดน้ำท่วมไม่ถึงก็จะชวนเพื่อนบ้านมาอยู่ด้วย

ระยะน้ำท่วม จัดเวรยาม ตรวจตรา ดูแลเรื่องความปลอดภัยของหมู่บ้าน จุดช่วยเหลือ เช่น ที่มัสยิด มีการแบ่งปันอาหารสิ่งของเครื่องใช้ที่จำเป็น

ระยะหลัง ส่วนใหญ่จะจัดการทำความสะอาด ปรับแต่งบ้านเรือนตนเองเป็นหลักก่อน แต่เมื่อเสร็จเรียบร้อยแล้วก็จะมาช่วยเพื่อนบ้านหรือจุดประสานงานหรือจุดช่วยเหลือกลาง เช่น มัสยิด

ซึ่งทั้งหมดนี้เป็นการเตรียมการกันเองของชุมชน และยังไม่มีหน่วยงานใดของภาครัฐเข้าไปช่วยเหลือ แก้ไขปัญหาดังกล่าว

สรุป การจัดการตนเองต่อการแก้ปัญหา น้ำท่วม (ตั้งแต่อดีต – ปัจจุบัน)

ก่อน มีการติดตามข่าวสารทั้งในทีวี วิทยุ การตรวจสอบจากญาติที่อยู่ อ.นาทวีซึ่งเป็นพื้นที่ต้นน้ำ และแจ้งข่าวต่อชาวบ้าน และมีการยกบ้านให้สูงขึ้นเพื่อหนีน้ำโดยการถมที่

ขณะน้ำท่วม จัดเวรยาม ตรวจตรา ดูแลเรื่องความปลอดภัยของหมู่บ้าน จุดช่วยเหลือ เช่น ที่มัสยิด มีการแบ่งปันอาหารสิ่งของเครื่องใช้ที่จำเป็น

ระยะหลังน้ำท่วม ส่วนใหญ่จะจัดการทำความสะอาด ปรับแต่งบ้านเรือนตนเองเป็นหลักก่อน แต่เมื่อเสร็จเรียบร้อยแล้วก็จะมาช่วยเพื่อนบ้านหรือจุดประสานงานหรือจุดช่วยเหลือกลาง เช่น มัสยิด

3. ข้อเสนอแนะทางการแก้ไขปัญหา

จากการสัมภาษณ์ชาวบ้าน มีข้อเสนอให้

- 1) ขุดคลองข้างให้สุดสายไปจนถึงถนนเอเชียหาดใหญ่-ปัตตานี
- 2) เพิ่มท่อระบายน้ำให้เพียงพอกับปริมาณน้ำ
- 3) สร้างสะพานเพื่อระบายน้ำ
- 4) เพิ่มขนาดท่อน้ำสายเทศบาล-โคกม้า
- 5) ให้เทศบาลวางผังเมืองแบบมีส่วนร่วมกับชาวบ้าน
- 6) กระตุ้นการดูแลเรื่องการระบายน้ำ (เทศบาล) และสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชน

4. แนวทางการแก้ไขปัญหาของภาครัฐ

เทศบาลตำบลบ้านนา

นายวิรุทธ หมะสะอะ นายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลบ้านนา ได้เล่าถึงสถานการณ์น้ำท่วมในพื้นที่ว่า

“จริงจริง น้ำในพื้นที่ หมู่ 8 และหมู่ 5 โคกมัว เป็นสถานการณ์ของน้ำท่วมขัง เพราะไม่สามารถระบายได้ทันอย่างรวดเร็ว หากว่าเป็นเรื่องความเดือดร้อนจากน้ำท่วมจะเป็นพื้นที่ หมู่ที่ 3 มากกว่า เพราะ น้ำจะมาจากคลองลึก ไหลเข้าท่วมตลาด ในตลาดจะมีบ้านเรือนมาก และมีถนนเป็นร่องน้ำ ทำให้น้ำมีความไหลเชี่ยว และพื้นที่ที่เดือดร้อนอีกคือ หมู่ 7 และหมู่ที่ 4 ของตำบลป่าชิง คนไปไหนไม่ได้ ถนนจะกลายเป็นคลอง”

โดยนายวิรุทธมองว่าการแก้ไขปัญหาพื้นที่น้ำท่วม คือ

- 1) การขุดลอกคลองลึก เพื่อที่จะให้น้ำระบายน้ำออกไปคลองโพมาได้อย่างรวดเร็ว
- 2) การแก้ไขปัญหาเรื่องทางระบายน้ำในบริเวณถนนสายเอเชีย ทางหลวงเป็นผู้ดำเนินการ โดยมีการเจาะถนนและใส่ท่อ ประมาณ 3-4 จุด โดยทางหลวงมาหาจุดที่เจาะเอง ว่าตรงไหนมีความเหมาะสม
- 3) บริเวณที่เป็นคูในพื้นที่เทศบาล พื้นที่ไหนที่ดินเงินเทศบาลเป็นผู้รับผิดชอบดำเนินงาน “ส่วนตรงไหนมีคูก็พารถไปขุด เราได้ขุดลอกมาส่วนหนึ่ง และช่วงที่ผ่านมาได้จัดซื้อรถเจซีบีแล้ว จึงมีการขุดลอกได้ทันช่วงที่”
- 4) ในด้านการเตรียมความพร้อม เทศบาลได้ดำเนินการ ช่วยเหลือผู้ประสบภัย ป้องกันและย้ายคน โดยมีอพพร. และศูนย์อพยพอยู่ที่เทศบาลที่เดียวที่ให้ความช่วยเหลือ มีถุงยังชีพ และน้ำดื่ม มีเรือ 1 ลำ จาก กฟผ. และมีการฝึกคนขับเรือโดยสำนักงานปภ. อีกทั้งมีการส่งเอกสารเตือนและประชาสัมพันธ์ในพื้นที่เพื่อเตรียมตัวขนย้าย ชั่วเกือบทุกหมู่บ้านจะมีเสียงตามสายทำให้สามารถสื่อสารถึงชาวบ้านได้
- 5) ส่วนภัยแล้ง เตรียมเก็บน้ำโดยการเสนอให้ชลประทานมีการสร้างประตูเก็บน้ำไว้ที่บริเวณใต้สะพานน้ำเค็ม ให้เหมือนประตูที่บ้านลางา หมู่ที่ 7 เพื่อสามารถกักเก็บน้ำไว้ใช้ได้
- 6) การฟื้นฟูหลังน้ำท่วม เทศบาลได้ดำเนินการซ่อมแซมถนน รวมไปถึงวางท่อระบายน้ำเพิ่มเพื่อให้เพียงพอต่อการระบายน้ำ
- 7) แนวทางพัฒนาต่อไปจะส่งเสริมการทำนาในหมู่ที่ 4 และหมู่ที่ 6 โดยมีโรงสูบน้ำของชลประทาน ถ่ายโอนให้กับเทศบาล

ความคิดเห็นของนายกเทศมนตรีต่อแนวทางแก้ปัญหาที่เป็นความเห็นของชาวบ้านจากข้อมูลวิจัย มีดังนี้

1) การขุดลอกคลองข้าง

เดิม 40-50 ปีก่อน มีถนนและมีสะพาน เมื่อก่อนไม่มีการถมที่ดินจึงเป็นลำราง แต่ปัจจุบันข้างล่างเป็นที่ดินเอกชนเพราะมีการรังวัดและออกโฉนดแล้ว หากตรงไหนที่เป็นปากท่อชาวบ้านจะไม่ยอม จึงต้องสร้างความเข้าใจกับคน

2) เสนอให้มีท่ออย่างเพียงพอ

ชาวบ้านที่อยู่ในพื้นที่ทำน้ำจะไม่ค่อยยอม เพราะที่ทางของเขาจะเชื่อมกับทางไม่ได้ ทำให้ราคาที่ดินตกต่ำไปด้วย

3) การสร้างสะพาน

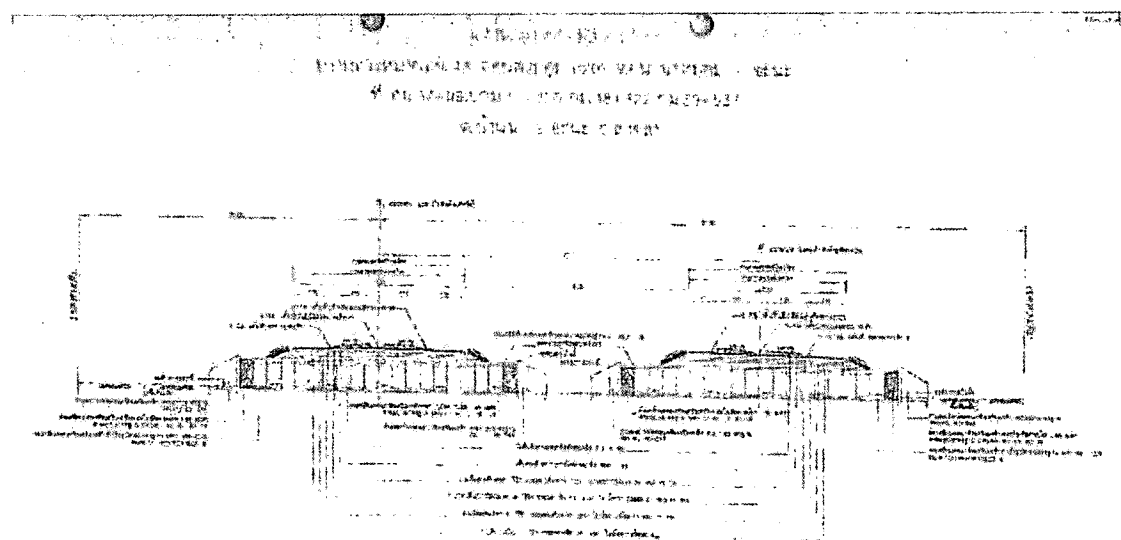
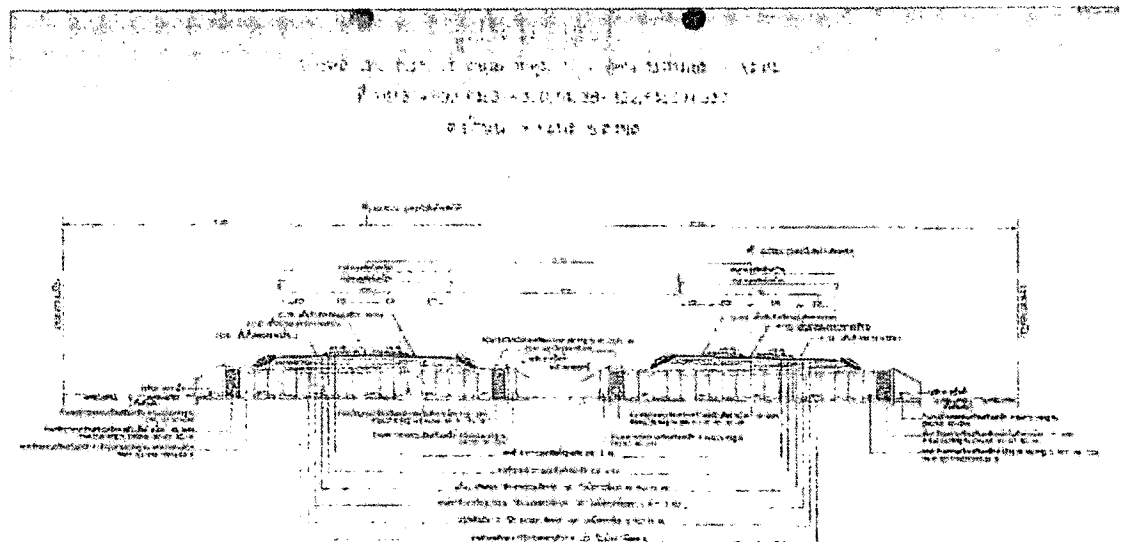
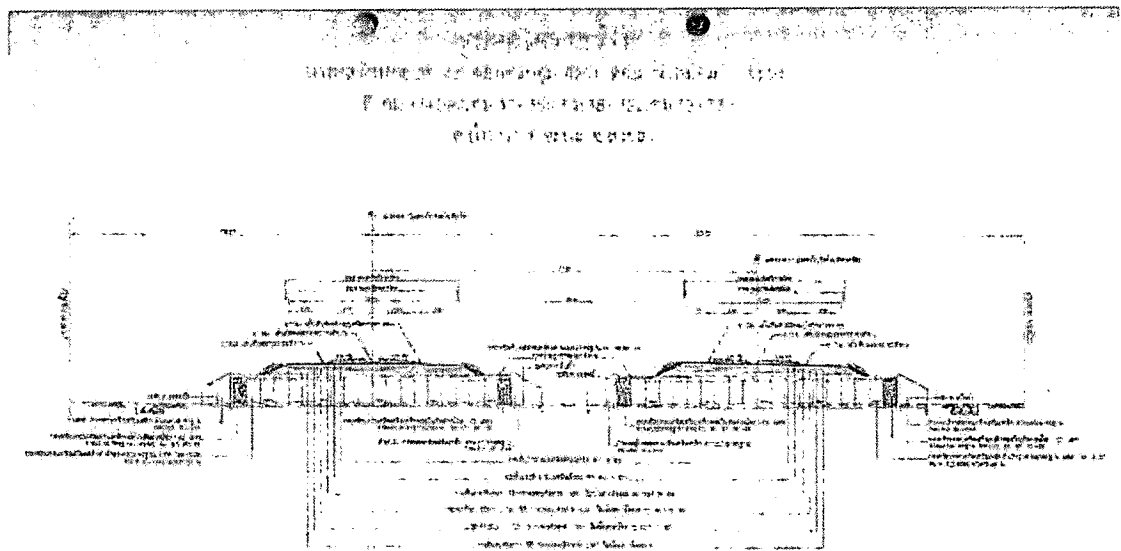
เป็นไปได้ยากเนื่องจากเจ้าของที่ดินที่อยู่ด้านล่าง ไม่ยอม เขาสามารถยื่นเรื่องได้ เพราะ ไม่สามารถเชื่อมทางเกือบไร่

4) ขอให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการวางแผนผังเมือง

นายกเทศมนตรีตำบลบ้านนามองว่า ขณะนี้มีพรบ.ขุดดิน ถมดิน แต่ชาวบ้านก็ยังถมดิน เสร็จมาทำเรื่องขออนุญาตทีหลัง ความคิดของชาวบ้านคือยังไม่ยอมรับกฎหมาย ส่วนการทำประชาคม ก็มีการทำทุกปี ปีละ 1 ครั้ง มีชาวบ้านเข้าร่วมน้อย

กรมทางหลวง

เป็นหน่วยงานที่มีหน้าที่รับผิดชอบโดยตรงเกี่ยวกับการวางท่อระบายน้ำในถนนเอเชีย ซึ่งตัวแทนแขวงกรมทางหลวงสงขลาที่ 2 (นาหม่อม) ได้ให้ข้อมูลว่า มีการร้องเรียนจากชมรมชาวจะนะให้กรมทางหลวงทำช่องทางระบายน้ำ ซึ่งกรมทางหลวงได้ดำเนินการวางท่อซีเมนต์ขนาด 2.10x2.10 เมตร จำนวน 3 แลวใน 3 จุด คือ จุดที่ 1 กม. 37+092 จุดที่ 2 กม. 37+350 จุดที่ 3 กม.38+322 และวางท่อซีเมนต์ขนาด 2.10x2.10 เมตร จำนวน 1 แลว บริเวณ กม. 39+537 (ภาพประกอบ 10-18)

ภาพประกอบ 11-14 ภาพตัดขวางการวางท่อระบายน้ำถนนเอเชีย ต.บ้านนา อ.จะนะ จ.สงขลา

น้ำท่วมเป็นปรากฏการณ์ทางธรรมชาติที่ไม่สามารถหลีกเลี่ยงไม่ให้เกิดได้ แต่สามารถหาวิธีลดความรุนแรงและบรรเทาผลกระทบและความสูญเสียที่จะเกิดได้ โดยมาตรการป้องกันความเสียหายและบริหารจัดการน้ำท่วม แนวทางการป้องกันความเสียหายจากน้ำท่วมและการบริหารจัดการน้ำท่วมประกอบไปด้วยมาตรการที่นำสิ่งก่อสร้างมาใช้ลดขนาดความรุนแรงของน้ำท่วม เช่น การปรับปรุงสภาพลำน้ำ การใช้อ่างเก็บน้ำ เขื่อนและพนังกั้นน้ำ เป็นต้น นอกจากนั้นยังมีมาตรการไม่ใช้สิ่งก่อสร้างซึ่งประกอบไปด้วยมาตรการสำหรับการป้องกันความเสียหายและการบรรเทาทุกข์ เช่น การวางผังเมือง การพยากรณ์และเตือนภัยน้ำท่วม ซึ่งโดยทั่วไปควรใช้มาตรการทั้งสองอย่างร่วมกันเพื่อประสิทธิภาพในการบรรเทาภัยพิบัติที่ดียิ่งขึ้น (สำนักบริหารจัดการน้ำและอุทกวิทยา, 2556)

ในกรณีของเทศบาลตำบลบ้านนา ได้มีความพยายามจากทั้งฝ่ายชาวบ้านในการกระตุ้นให้เกิดการแก้ไขปัญหา และในฝ่ายภาครัฐเองได้พยายามแก้ไขปัญหาให้กับชาวบ้าน ทั้งนี้ การที่จะแก้ปัญหาได้นั้น ปัจจัยที่จะส่งเสริมให้เกิดความสำเร็จนั้น ประกอบไปด้วย

ปัจจัยความสำเร็จจากภายในชุมชน ได้แก่

1. ผู้นำเข้มแข็งและเป็นที่ยอมรับ ถ้าผู้นำมีความเข้มแข็งการจัดการปัญหา ก็มักจะประสบความสำเร็จ เงื่อนไขสำคัญของผู้นำชุมชนที่จะสร้างการรวมกลุ่ม และกระบวนการทำงานได้ดี คือ ต้องมีทั้งอำนาจและสามารถสั่งการได้ด้วย ผู้นำจะต้องมีภาวะการนำซึ่งเป็นที่ยอมรับของชุมชน คุณลักษณะสำคัญของผู้นำชุมชน คือ การทำงานอย่างต่อเนื่องด้วยความเสียสละ ความซื่อสัตย์ ความโปร่งใส มีวิสัยทัศน์ กล้าคิดกล้าทำ และเป็นที่ยอมรับจากภาครัฐ ขณะเดียวกัน ในด้านการประสานงานกับภาครัฐหรือองค์กรจากภายนอก ผู้นำชุมชนจะต้องมีการตัดสินใจในเรื่องต่างๆ ที่มั่นคงชัดเจนและเด็ดเดี่ยวหรือต่อรองกับภาคีอื่นได้ตลอดจนสามารถนำระบบคุณค่าต่างๆ ของสังคมมาประยุกต์ใช้ได้เหมาะสม

2. องค์กรชุมชนมีพลัง คือ องค์กรที่มีความสามารถในการจัดกิจกรรมของตนเองได้ สามารถจัดสรรสิทธิการเข้าถึงและแบ่งปันทรัพยากรระหว่างสมาชิกในชุมชนอย่างเป็นธรรม สร้างกฎเกณฑ์ ข้อตกลงในการใช้ประโยชน์ที่มีความสอดคล้องกับระบบนิเวศ เศรษฐกิจ สังคมทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับส่วนรวม รวมทั้งมีความสอดคล้องกับข้อกำหนดต่างๆ ด้วย นอกจากนี้ ยังเป็นองค์กรที่มีอำนาจในการตัดสินใจ มีกลไกในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นอย่างมีประสิทธิภาพ มีความเป็นเอกภาพ และสามารถจัดลำดับความสำคัญของงานได้ ที่สำคัญต้องเป็นองค์กรชุมชนที่ทำงานได้โดยไม่ยึดติดกับเงื่อนไขของทุนหรืองบประมาณ

3. มีการจัดการความรู้ ระบบข้อมูลข่าวสาร และการนำไปใช้ประโยชน์ความรู้ท้องถิ่น เป็นเครื่องมือสำคัญในการแก้ปัญหา ไม่ว่าจะเป็นความรู้ดั้งเดิม หรือความรู้ที่เกิดจากการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมใหม่ก็ตาม การนำความรู้ไปใช้ประโยชน์มีด้วยกันหลายระดับ ได้แก่ การใช้

ความรู้เพื่อพัฒนาระบบการผลิตภายในครัวเรือน การใช้ความรู้เพื่อจัดการทรัพยากรธรรมชาติให้ดีขึ้น การใช้ความรู้เพื่อสื่อสารกับบุคคลภายนอก ทำให้บุคคลภายนอกเข้าถึงและเข้าใจการทำงานขององค์กรชุมชนได้ดีขึ้น ขณะเดียวกันในอีกด้านหนึ่งองค์กรชุมชนมีการเรียนรู้เรื่องราวจากภายนอกเช่นกัน

4. การมีส่วนร่วมของชาวบ้าน ชุมชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจและกำหนดวัตถุประสงค์ในการจัดการอย่างแท้จริง แต่ในชุมชนแต่ละแห่งจะมีผู้คนหลากหลายกลุ่มหลากหลายอาชีพ และความคิดเห็นที่แตกต่าง การให้ความสำคัญกับกระบวนการทำงานร่วมกันกับชุมชน ในการสร้างข้อตกลง หรือกำหนดกฎ และกติกาการใช้ประโยชน์ทรัพยากรของชุมชนจะมีผลต่อความสำเร็จในการทำงานมากกว่าที่จะกำหนดจากบุคคล หรือองค์กรภายนอกชุมชน ซึ่งการกำหนดเป็นวาระของชุมชน จะช่วยให้ชุมชนเกิดความตระหนักว่า

ปัจจัยความสำเร็จภายนอกชุมชน ปัจจัยภายนอกชุมชนถือเป็นเงื่อนไขสนับสนุนองค์กรชุมชนในการจัดการปัญหาได้ ซึ่งปัจจัยภายนอกเหล่านี้ประกอบด้วย

1) นโยบายและกฎหมาย ประเทศไทยมีรัฐธรรมนูญที่บัญญัติถึงสิทธิชุมชนในการบำรุงรักษาและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ขณะที่กฎหมายระดับท้องถิ่นได้กำหนดบทบาท และอำนาจหน้าที่ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการจัดการไว้เช่นเดียวกัน ซึ่งในการดำเนินงานต้องใช้แนวทางการมีส่วนร่วมของประชาชน ดังนั้นองค์กรชุมชนจึงสามารถนำนโยบายและกฎหมายเหล่านี้มาเป็นกรอบอ้างอิงในการทำงานได้ ขณะเดียวกันก็ช่วยให้องค์กรภาคีจากนอกมีความมั่นใจในการสนับสนุนการจัดการโดยองค์กรชุมชนมากขึ้นด้วย

2) บทบาทขององค์กรพี่เลี้ยง องค์กรพี่เลี้ยงในที่นี้ หมายถึง หน่วยงานจากภายนอกทั้งภาครัฐและภาคเอกชนที่มีส่วนในการอำนวยความสะดวก และส่งเสริมให้เกิดกระบวนการทำงาน หรือสนับสนุนกระบวนการทำงานของชุมชน โดยองค์กรพี่เลี้ยงจะมีบทบาทในการจัดโอกาสให้มีการแลกเปลี่ยน พูดคุย ค้นหาปัญหา และร่วมกันแก้ปัญหาโดยตัวชุมชนเองเป็นผู้นำ นอกจากนี้ องค์กรพี่เลี้ยงยังมีบทบาทในฐานะที่ปรึกษาทางวิชาการ การทำงานขององค์กรพี่เลี้ยงจึงต้องทำงานอย่างรอบด้าน ให้ความสำคัญทั้งการพัฒนาคน ชุมชน และการทำงานเรื่องทรัพยากร มีความยืดหยุ่นทำความเข้าใจกับสภาพสังคมของชุมชน และจะต้องไม่จัดตั้งองค์กรชุมชนขึ้นใหม่ เพราะอาจจะมีผลประโยชน์ บทบาท และหน้าที่ที่ซ้ำซ้อนกับองค์กรชุมชนที่มีอยู่เดิมได้

ทั้งนี้ หลักในการทำงานร่วมกันขององค์กรพี่เลี้ยง คือ การเรียนรู้ร่วมกันและการจัดการความรู้ร่วมกัน การมีศรัทธา เชื่อมั่นและเชื่อใจกันอย่างต่อเนื่อง การสื่อสารที่เปิดเผย ความโปร่งใส ติดตามตรวจสอบร่วมกันได้ การดำเนินการตามข้อตกลง และการยอมรับในจุดแข็งจุดอ่อนของกันและกัน

3) ระบบเครือข่าย การรวมตัวกันขององค์กรชุมชนเป็นเครือข่าย ทำให้องค์กรชุมชนมี
เพื่อนเกิดการแลกเปลี่ยนประสบการณ์กันระหว่างชุมชน โดยสร้างเป็นเครือข่ายการเรียนรู้ มีการ
หนุนเสริมกันและกัน การรวมกลุ่มทำให้มีอำนาจในการต่อรองที่ดีขึ้น

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ

1. สรุปผลการวิจัย

จากการดำเนินงานวิจัย เป็นการเก็บข้อมูลสาเหตุ ผลกระทบ จากน้ำท่วมในพื้นที่หมู่ที่ 8 โดยกระบวนการสัมภาษณ์ผู้นำและผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชน เจ้าหน้าที่หน่วยงานรัฐ และกลุ่มชาวบ้านในพื้นที่ พบว่า ปัญหาการระบายน้ำและน้ำท่วมขังที่เกิดจากนโยบายรัฐเริ่มจาก

1) การก่อสร้างถนนเพื่อการคมนาคมที่ไม่ได้คำนึงถึงระบบนิเวศทางน้ำ เริ่มตั้งแต่ถนนสายเอเชีย ที่มีระดับความสูงจากเดิมยกสูงขึ้นเป็น 2 เมตร และการยกเลิกสะพานที่เคยกว้าง 20 เมตร ซึ่งมีจำนวนทั้งสิ้น 5 สะพาน กลายเป็นท่อเหลี่ยม จึงไม่สามารถระบายน้ำที่มีปริมาณมากได้ จึงทำให้ระดับน้ำยกตัวสูงขึ้นและไหลย้อนกลับไปยังต้นน้ำ และถนนสายบ้านนา -ท่าแมงลักที่ตัดผ่านบ้านโคกม้าหมู่ที่ 8 ที่มีความสูงเช่นเดียวกัน

2) การสร้างคลองส่งน้ำชลประทานเพื่อการเกษตรของชาวบ้านที่ไม่แล้วเสร็จและปล่อยทิ้งไว้บริเวณทุ่งนา ขาดการแก้ไขปัญหาส่งผลให้น้ำท่วมขังในพื้นที่นาจนไม่สามารถทำนาได้ในที่สุด

3) การสร้างโรงงานอุตสาหกรรมในเขตทุ่งนา ซึ่งก่อให้เกิดการถมที่เพื่อยกระดับให้เสมอกับถนนสายหลักส่งผลให้การระบายน้ำช้าลง และส่งผลเรื่องปัญหาน้ำเสียและกลิ่น

4) การถมที่เพื่อไถระดับถนนของครัวเรือน เนื่องจากระดับความสูงของน้ำที่เพิ่มขึ้น จึงมีการสร้างบ้านเรือนที่เป็นระดับเดียวกับถนน โดยเฉพาะครัวเรือนที่อยู่ติดริมถนน จึงทำให้เกิดปัญหาการระบายน้ำเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะการบริหารงานขององค์การบริหารส่วนตำบลขาดการวางแผนเมืองอย่างเป็นระบบ

5) ผลกระทบที่เกิดขึ้นกับชาวบ้านในหมู่ที่ 8 ได้แก่ เรื่องการทำนา ซึ่งเป็นอาชีพหลักของชาวบ้าน ทำให้เกิดปัญหานาร้างเนื่องจากหลายปัจจัยรวมกันตั้งแต่เรื่องการระบายน้ำ การสูญเสียพื้นที่นาของชาวบ้านจากการตัดถนนพาดผ่าน ส่งผลให้มีการขายพื้นที่บางส่วน เหลือพื้นที่บางส่วน ชาวบ้านยังคงทำนาได้ มีปัญหาเรื่องศัตรูข้าว คือ หนู อีกทั้งพื้นที่การทำนาลดลง ต้นทุนการผลิตสูงลูกหลานไม่ได้รับการสืบทอดเรื่องการทำนา เปลี่ยนไปประกอบอาชีพอื่น ดังนั้นการทำนาในพื้นที่หมู่ที่ 8 เกือบล่มสลาย วิถีชีวิตที่เปลี่ยนไปจากการผลิตระบบครัวเรือนที่ต้องช่วยเหลือกัน ขาดความมั่นคงด้านอาหารเนื่องจากเดิมมีพอกินพอใช้ ไม่เดือดร้อน แต่ปัจจุบันลูกหลานไปประกอบอาชีพรับจ้างทำงานเพื่อแลกค่าแรง ผลกระทบที่เห็นได้ชัดคือการประหยัดเรื่องอาหารจากกินวันละ 3 มื้อ จึงลดลงเหลือวันละ 2 มื้อ และผลกระทบด้านการลงทุนด้านการเกษตรมีการเปลี่ยนพื้นที่จาก

นาร้างเป็นนayangและนาปาลัมซึ่งไม่คุ้มค่ากับการลงทุน และพื้นที่ถูกปรับเปลี่ยนไปส่งผลให้ยากต่อการบริหารจัดการน้ำร่วมกัน

2. ข้อเสนอแนะ

1) การเก็บข้อมูลควรเก็บให้ครอบคลุมทุกหมู่บ้านในพื้นที่เทศบาล เพื่อให้ได้ข้อมูลสภาพพื้นที่ ลักษณะของน้ำท่วม ผลกระทบที่เกิดขึ้นอย่างครบถ้วน นอกจากนี้ควรมีการสัมภาษณ์เพิ่มเติมจากผู้มีหน้าที่รับผิดชอบในพื้นที่โดยตรง คือ เทศบาลตำบลบ้านนา รวมไปถึงหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องเพื่อให้ข้อมูลมีความเป็นกลางมากขึ้น

2) การจัดเวทีเพื่อคืนข้อมูลให้แก่ชุมชน ควรมีการเชิญหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมาร่วมรับฟังด้วยเพื่อที่จะได้หาแนวทางในการแก้ไขปัญหาร่วมกันได้อย่างตรงตามความต้องการ อีกทั้งจะได้รับทราบข้อจำกัด หรือการดำเนินงานของแต่ละส่วนด้วย

บรรณานุกรม

กรมชลประทาน. ม.ป.ป. โครงการระบบระบายน้ำปลักปลิง –จะนะ จังหวัดสงขลา. เข้าถึงที่

<http://irrigation.rid.go.th/> วันที่ 11 มิถุนายน 2559

เครือข่ายพลเมืองสงขลา. 2555 . **สมาชิกรัฐประหารจังหวัดสงขลา : การจัดการภัยพิบัติ**. เอกสาร

ประกอบการประชุม วันที่ 1 มีนาคม 2555 ณ ห้องประชุมศรีเกียรติพัฒน์ องค์การบริหารส่วน
จังหวัดสงขลา. เอกสารอัดสำเนา

ชูโชค อายุพงศ์. ม.ป.ป. **มาตรการบริหารจัดการภัยน้ำท่วม**. เข้าถึงที่ <http://cendru.eng.cmu.ac.th> วันที่
11 มิถุนายน 2559

เทศบาลตำบลบ้านนา. 2558. **แผนพัฒนา 3 ปี (พ.ศ.2559-2561) เทศบาลตำบลบ้านนา**. เอกสารอัดสำเนา
ธนิต เถลิษยานนท์ และธนันท์ ชูบอุปการ. 2556. **การพัฒนาระบบประมินสถานการณ์น้ำ เพื่อการเตือน
ภัยน้ำท่วมในลุ่มน้ำเขตพื้นที่จังหวัดสงขลา**. รายงานฉบับสมบูรณ์ สนับสนุนโดย สำนักงาน
กองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

ศูนย์ ปภ.เขต 12 สงขลา. ม.ป.ป. **คู่มือการป้องกันและบรรเทาอุทกภัยลุ่มน้ำคลองนาทวี จังหวัดสงขลา
(แผนปฏิบัติการรับมืออุทกภัยระดับลุ่มน้ำ และลุ่มน้ำสาขา คลองนาทวี จังหวัดสงขลา)**.
เอกสารอัดสำเนา.

สำนักบริหารจัดการน้ำและอุทกวิทยา. 2556. **มาตรการบริหารจัดการภัยน้ำท่วม**. ในจุลสารสำนัก
บริหารจัดการน้ำและอุทกวิทยา ปีที่ 1 ฉบับที่ 6 ประจำเดือน กันยายน 2556.